ISSN 2415-3729 (Print)
ISSN 2415-3737 (Online)

Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University
(Pereiaslav-Khmelnytskyi, Ukraine)

Volume 10 – 2019

PROFESSIONAL EDUCATION:

- ***methodology,***
- ***theory and technologies***

The collection of scientific papers

Pereiaslav-Khmelnytskyi
2019

UDK 378:001.8(082)
P 84

ISSN 2415-3729 (Print)
ISSN 2415-3737 (Online)
DOI 10.31470/2415-3729

Founder: Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University

Certificate of state registration of printed mass media:
Series KB №21232-11032P dated 13.02. 2015.

Founded in 2015 Frequency: semiannual

The collection of scientific papers is included in the List of the scientific professional publications of Ukraine on the field of «Pedagogical Sciences»
(Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 09.03.2016, № 241)

Recommended by the Academic Council of the Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University
(Record № 3 dated 19.11.2019).

INTERNATIONAL SCIENTIFIC COUNCIL AND EDITORIAL BOARD:

Dr. Hab., Prof. **O. Zhernovnykova** (*Chief Editor*) (Ukraine); Corresponding Member of the NAES of Ukraine, Dr. Hab., Prof. **I. Dobrockok** (*Managing Editor, Science Editor*) (Ukraine); Full Member of the NAES of Ukraine, Dr. Hab., Prof. **M. Yevtukh** (*Science Editor*) (Ukraine); Full Member of the NAES of Ukraine, Dr. Hab., Prof. **V. Kotsur** (*Science Editor*) (Ukraine); Corresponding Member of the NAES of Ukraine, Dr. Hab., Prof. **O. Topuzov** (*Science Editor*) (Ukraine); Dr, Assoc. Prof. **Cr. Barna** (Romania); Dr, Assoc. Prof. **Z. Breda** (Portugal); Dr, Prof. **J. Vveinhardt** (Lithuania); Dr. Hab., Prof. **V. Lamanauskas** (Lithuania); Dr. Hab., Prof. **J. Lackowski** (Poland); Dr. Hab., Prof. **Cz. Lewicki** (Poland); Dr. Hab., Prof. **J. Paśko** (Poland); Dr. Hab., Assoc. Prof. **M. Skura** (Poland); Dr. Hab., Prof. **K. Szmyd** (Poland); Dr. Hab., Prof. **N. Sedziuviene** (Lithuania); Dr. Hab., Assoc. Prof. **N. Aristova** (Ukraine); Dr **L. Basiuk**, Executive Secretary (Ukraine); Dr. Hab., Prof. **L. Biriuk** (Ukraine); Dr. Hab., Prof. **I. Bohdanova** (Ukraine); Dr. Hab., Prof. **M. Vaintraub** (Ukraine); Dr. Hab., Prof. **H. Vasianovych** (Ukraine); Dr. Hab., Prof. **R. Horbatyuk** (Ukraine); Dr. Hab., Prof. **R. Hryshkova** (Ukraine); Dr. Hab., Prof. (Ukraine); Technical Secretary **S. Dobrockok** (Ukraine); Dr. Hab., Prof. **I. Drozdova** (Ukraine); Dr. Hab., Prof. **O. Kobernyk** (Ukraine); Dr. Hab., Assoc. Prof. **V. Kruhlyk** (Ukraine); Dr, Assoc. Prof. **N. Kushnir** (Ukraine); Dr, Assoc. Prof. **I. Makarchuk** (Ukraine); Dr, Assoc. Prof. **O. Melnykova**, (Ukraine); Dr. Hab., Prof. **O. Naboka** (Ukraine); Dr. Hab., Assoc. Prof. **L. Ovsiienko** (Ukraine); Doctor, Assoc. Prof. **K. Osadcha** (Ukraine); Dr. Hab., Prof. **N. Paziura** (Ukraine); Dr **N. Rzhevska**, Responsible Editor (Ukraine); Dr. Hab., Assoc. Prof. **L. Savchenko** (Ukraine); Dr, Assoc. Prof. **N. Serdiuk**, Responsible Editor (Ukraine); Dr. Hab., Prof. **V. Stepashko** (Ukraine); Dr, Assoc. Prof. **L. Tkachuk** (Ukraine); Dr, Assoc. Prof. **N. Kharchenko** (Ukraine); Dr. Hab., Prof. **O. Shapran** (Ukraine); Dr. Hab., Prof. **Yu. Shapran** (Ukraine); Dr. Hab., Prof. **L. Shtefan** (Ukraine).

P 84 Professional Education: Methodology, Theory and Technologies. Професійна освіта: методологія, теорія та технології (2019). Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University. Volume 10. 272 p.

The collection includes the scientific works with the results of theoretical and experimental research on the current problems of professional education in Ukraine and the world.

It is addressed to scholars, young researchers, teachers, and everyone who is interested in national practice and world tendencies and innovations in the field of education.

The authors are responsible for a verity of the information given in the articles, an accuracy of titles, numbers, names and citations.

E-mail: phdpu.nfv@gmail.com
ISBN 978-966-97809-1-1
https://doi.org/10.31470/2415-3729-2019-10

© Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University, 2019
© Authors of articles, 2019

ISSN 2415-3729 (Print)
ISSN 2415-3737 (Online)

Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University
(Pereiaslav-Khmelnytskyi, Ukraine)

Volume 10 – 2019

PROFESSIONAL EDUCATION:

- ***methodology,***
- ***theory and technologies***

The collection of scientific papers

Pereiaslav-Khmelnytskyi
2019

УДК 378:001.8(082)
П 84

ISSN 2415-3729 (Print)
ISSN 2415-3737 (Online)
DOI 10.31470/2415-3729

Засновник – Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ №21232-11032Р від 13.02.2015 р.

Видання засновано у 2015 році

Виходить двічі на рік

Збірник наукових праць включено до Переліку наукових фахових видань України у галузі «Педагогічні науки»
(Наказ МОН України № 241 від 09.03.2016 р.)

Рекомендовано до друку вченою радою ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
(протокол № 3 від 19 листопада 2019 року)

МІЖНАРОДНА НАУКОВА РАДА ТА РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Жерновникова О.А., доктор пед. наук, професор (головний редактор) (Україна); **Доброскок І.І.,** член-кореспондент НАПН України, доктор пед. наук, професор, (заступник головного редактора, науковий редактор) (Україна); **Євтух М.Б.,** дійсний член НАПН України, доктор пед. наук, професор (науковий редактор) (Україна); **Коцур В.П.,** дійсний член НАПН України, доктор іст. наук, професор (науковий редактор) (Україна); **Топузов О.М.,** член-кореспондент НАПН України, доктор пед. наук, професор (науковий редактор) (Україна); **Барна К.,** PhD, доцент (Румунія); **Бреда З.,** PhD, доцент (Португалія); **Ввайнхардт Й.**, доктор наук, професор (Литва); **Ламанаускас В.,** доктор наук, професор (Литва); **Лацковскі Є.,** PhD, професор (Польща); **Левицький Ч.,** доктор наук, професор (Польща); **Пашько Я.,** доктор наук, професор (Польща); **Скура М.,** доктор наук, доцент (Польща); **Шмид К.,** доктор наук, професор (Польща); **Шяджювене Н.,** доктор наук, професор (Литва); **Арістова Н.О.,** доктор пед. наук, доцент (Україна); **Басюк Л.В.,** кандидат пед. наук, відповідальний секретар (Україна); **Бірюк Л.Я.,** доктор пед. наук, професор (Україна); **Богданова І.М.,** доктор пед. наук, професор (Україна); **Вайнтрауб М.А.,** доктор пед. наук, професор (Україна); **Васянович Г.П.,** доктор пед. наук, професор (Україна); **Горбатюк Р.М.,** доктор пед. наук, професор (Україна); **Гришкова Р.О.,** доктор пед. наук, професор (Україна); **Доброскок С.С.,** технічний секретар (Україна); **Дроздова І.П.,** доктор пед. наук, професор (Україна); **Коберник О.М.,** доктор пед. наук, професор (Україна); **Круглик В.С.,** доктор пед. наук, доцент (Україна); **Кушнір Н.О.,** кандидат пед. наук, доцент (Україна); **Макарчук І.,** кандидат екон. наук, доцент (Україна); **Мельникова О.М.,** кандидат пед. наук, доцент (Україна); **Набока О.Г.,** доктор пед. наук, професор (Україна); **Овсієнко Л.М.,** доктор пед. наук, доцент (Україна); **Осадча К.П.,** кандидат пед. наук, доцент (Україна); **Пазюра Н.В.,** доктор пед. наук, професор (Україна); **Ржевська Н.В.,** кандидат наук, відповідальний редактор (Україна); **Савченко Л.О.,** доктор наук, доцент (Україна); **Сердюк Н.Ю.,** кандидат пед. наук, доцент, відповідальний редактор (Україна); **Степашко В.О.,** доктор пед. наук, професор (Україна); **Ткачук Л.В.,** кандидат пед. наук, доцент (Україна); **Харченко Н.В.,** кандидат наук, доцент (Україна); **Шапран О.І.,** доктор пед. наук, професор (Україна); **Шапран Ю.П.,** доктор пед. наук, професор (Україна); **Штефан Л.А.,** доктор пед. наук, професор (Україна).

П 84 **Professional Education: Methodology, Theory and Technologies. Професійна освіта: методологія, теорія та технології :** зб. наук. праць / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний вищий навчальний заклад імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький : СКД, 2019. – Вип. 10. – 272 с.

Збірник містить наукові статті з викладом результатів теоретичних і експериментальних досліджень актуальних проблем професійної освіти в Україні та світі.

Видання адресовано науковцям, молодим дослідникам, педагогам, усім, хто цікавиться національною практикою та світовими тенденціями і новаціями в освітній галузі.

Автори несуть відповідальність за достовірність представленої у статтях інформації, точність назв, цифр, прізвищ та цитат.

E-mail: phdpu.nfv@gmail.com
ISBN 978-966-97809-1-1
https://doi.org/10.31470/2415-3729-2019-10

© ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди», 2019
© Автори статей, 2019

CONTENT

Nataliia Bilan
The Research of the Motivation Sphere of Future Electric Power Engineers to Study Foreign Language 9

Anatolii Brekhunets
The Formation of Professional Thinking for Future Technology Teachers 25

Mark Vaintraub
Higher School Teacher's Integrated Self-Development 40

Sofiia Dembitska
Educational and Methodological Support of the Future Mechanical Engineering Specialists Training for the Labour Protection Professional Activity 58

Yevheniia Ivanchenko, Oleksandra Sviridiuk
Strengthening the Natural Disciplines' Training with the Application of STEM-education Technologies in the Process of Training Sessions Conducting at Higher Military Educational Institutions 75

Natalia Kabus
The System of Professional Skills in the Structure of Readiness of Future Specialists in the Social Sphere for Sustainable Development of Social Groups 93

Artem Korehov
Criteria of the Formation of the Future Automobile Engineering Bachelors' Professional Competence to Use Information and Communications Technologies. 111

Oxana Marchuk
The Problems of the Youth Education and Up-Bringing on the Volin Territory of the Nineteenth - the First Half of the Twentieth Century in Scientific Research 127

Taras Melnyk, Iryna Dobroskok
Training of the Future Vocational Education Teachers in the Conditions of Student-Centred Learning and Teaching 143

Lidiia Nanivska
Organizational and Pedagogical Conditions of Providing Communication Readiness for Future Engineering Officers . . . 158

Savelii Odaiskyi
Features of the Formation of a Specialist-Professional in the System of Higher Education in the Context of Modern Challenges and Development Prospects 176

Taras Olefirenko
Psychological and Pedagogical Analysis of the Professional Teacher's Career Phenomenon. 207

Eleonora Palykhata
Formation of the Future Teachers-Philologists' Aesthetic Culture by Means of the Artistic Word (Based on the Material of the Novel «Volyn» by U. Samchuk) 222

Pavlo Tokarev
The System of Methodical Training a Future Physics Teacher in Pedagogical IHEs in Conditions of the New Educational Standards Implementation 237

Nataliia Iukhno
Realization and Experimental Check of Didactic Conditions of Forming the Information-Digital Competence of Students of Medical Institutions of Higher Education 253

ЗМІСТ

Наталія Білан
Дослідження мотиваційної сфери майбутніх інженерів-енергетиків до вивчення іноземної мови 9

Анатолій Брехунець
Формування професійного мислення у майбутніх учителів технологій 25

Марк Вайнтрауб
Інтегрований саморозвиток викладача вищої школи 40

Софія Дембіцька
Навчально-методичне забезпечення підготовки майбутніх фахівців механічної інженерії до працеохоронної професійної діяльності 58

Євгенія Іванченко, Олександра Свірідюк
Посилення підготовки з природничих дисциплін із застосуванням технологій STEM-освіти в процесі проведення навчальних занять у вищих військових навчальних закладах 75

Наталя Кабусь
Система професійних вмінь у структурі готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до сталого розвитку соціальних груп 93

Артем Корєхов
Критерії сформованості професійної готовності майбутніх бакалаврів автосправи до застосування інформаційно-комунікаційних технологій 111

Оксана Марчук
Проблеми навчання і виховання молодого покоління на території Волині XIX – першої половини XX століття у наукових розвідках 127

Тарас Мельник, Ірина Доброскок
Підготовка майбутніх педагогів професійного навчання в умовах студентоцентрованого навчання і викладання . . . 143

Лідія Нанівська
Організаційно-педагогічні умови забезпечення комунікаційної готовності майбутніх офіцерів інженерних військ 158

Савелій Одайський
Особливості формування фахівця-професіонала в системі вищої освіти в умовах сучасних викликів та перспектив розвитку 176

Тарас Олефіренко
Психолого-педагогічний аналіз феномену професійної кар'єри вчителя 207

Елеонора Палихата
Формування естетичної культури у майбутніх учителів-філологів засобами художнього слова (на матеріалі роману У. Самчука «Волинь») 222

Павло Токарев
Система методичної підготовки майбутнього вчителя фізики в педагогічних ЗВО в умовах реалізації нових освітніх стандартів 237

Наталя Юхно
Реалізація та експериментальна перевірка дидактичних умов формування інформаційно-цифрової компетентності студентів медичних закладів вищої освіти 253

UDC 378.147.811
DOI: 10.31470/2415-3729-2019-10-9-24

The Research of the Motivation Sphere of Future Electric Power Engineers to Study Foreign Language

Nataliia Bilan
Senior Lecturer of the Humanitarian Disciplines Department,
Separated Subdivision of National University of Live and Environmental Sciences of Ukraine «Berezhany Agrotechnical Institute»
✉ 20, Academichna Str., Berezhany, Ternopil Region, Ukraine, 47501
E-mail: natalja_bilan@ukr.net
ORCID: 0000-0002-9996-8593

Date of receipt of the article: September 28, 2019
Article accepted for publication: December 02, 2019

Дослідження мотиваційної сфери майбутніх інженерів-енергетиків до вивчення іноземної мови

Наталія Миколаївна Білан
старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін,
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут»
✉ вул. Академічна, 20, м. Бережани, Тернопільська обл., Україна, 47501

Дата надходження статті: 28 вересня 2019 р.
Стаття прийнята до друку: 02 грудня 2019 р.

Abstract

The article deals with the research of the structural components of students' motivational sphere towards learning a foreign language

of professional orientation. It has been considered that the result of foreign language training of future electric power engineers and the desire to learn the professional language style depend on the level of motivation. There are five types of motives that encourage students to acquire a foreign language competence. The research reveals the essence of the concept of «motive of future electric power engineers to study foreign language», under which it is understood the structural element of motivation, being formed under the influence of external factors (strategy of development and implementation of international activities by technical Universities, the authority of teachers providing foreign-language training, the challenges of the information society, the innovations in the energy power sector, modern requirements to electric power specialties graduates) and internal needs of the individual (the desire to acquire up-to-date knowledge in the specialty, the will to succeed in the learning process and in the future professional activity). The holistic formation of educational, professional, communicative, personal, socio-cultural motives forms a complex of stimulating means aiming positive attitude of the students of electric power energy specialty to study a foreign language, which is carried out under the influence of external and internal motivation. Moreover the rate of studying the disciplines of the general training cycle by future electric power energy engineers on the bases of personal motives has been formed. It has been defined the priority of «Foreign language for professional orientation» among other non-linguistic subjects, the study of which is envisaged by the educational and professional program of training the applicants for the specialty 141 «Electricity, electrical engineering and electromechanics». However the external factors that can increase students' internal motivation for foreign language training have been highlighted. They are an educational work practice at the foreign electric power plants; studying of selective professional disciplines in a foreign language; reading contemporary technical literature of a foreign publishing house; using of innovative technologies, modern teaching methods in practical courses in the disciplines «Foreign language for

© *Nataliia Bilan*

professional orientation», «Business foreign language»; organization and implementation of extracurricular work for students in a foreign language. It has been defined the results of the experimental work had been carried out by the method of empirical research, such as surveys, observations and comparisons. On the basis of the data obtained, the author of the article states that the motivational sphere of the future electric power engineers and encouraging them to study a foreign language is at a sufficient level, and considers that the formation process of motives and positive motivation of students for foreign language training requires further development and comprehensive expansion.

Key words: motivation sphere, motive, motivation, foreign language, future electric power engineers, student.

References

1. Aristova, N.O. (2008). Formuvannia motyvatsii vyvchennia inozemnoi movy u studentiv vyshchykh nelinhvistychnykh zakladiv [Formation of a foreign language learning motivation among the students of higher non-linguistic education establishments]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv [in Ukrainian].

2. Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]*. Kyiv : «Lybid» [in Ukrainian].

3. Entsyklopediia osvity (2008). [Encyclopaedia of Education]. Kyiv : «Yurinkom Inter» [in Ukrainian].

4. Klymenko, N.O. (2005). Formuvannia motyviv navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv humanitarnoho profiliu [The formation of motives of educational and cognitive activity of students in higher educational establishments pertaining to the humanities]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].

5. Klochko, V.I. & Kolomiiets, A.A. (2012). *Formuvannia motyvatsii navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv tekhnichnykh spetsialnostei [The formation of motives of educational and cognitive activity of students in higher educational establishments]*. Vinnytsia : VNTU [in Ukrainian].

6. Kolomiiets, A.A. (2011). Formuvannia motyvatsii navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv tekhnichnykh spetsialnostei zasobamy istoriohrafii [Formation of motivation of training and cognitive activity of students of technical specialties by means of historiography]. *Candidate's thesis*. Vinnytsia [in Ukrainian].

7. Podshyvailov, F.M. (2015). Psykholohichni chynnyky rozvytku motyvatsiinoi sfery osobystosti maibutnoho psykholoha [Psychological premises of the development of future psychologist's personality motivational sphere]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

Вступ

Мотиваційна сфера – це дефінітивний чинник, який суттєво впливає на організацію та здійснення навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти. Мотиви визначають особистісне ставлення студентів до навчання, розвивають інтерес до змісту дисциплін циклу загальної і професійної підготовки, формують мотивацію до їх пріоритетного вивчення. Засвоєння фахових знань, оволодіння іноземною мовою професійного спрямування, набуття практичних навичок та умінь ними комплексно оперувати під час вирішення завдань репродуктивного, конструктивного, творчого характеру тощо – усі ці процеси відбуваються під дією мотивів, якими студенти-енергетики керуються в освітньому процесі. Від рівня сформованості мотиваційної сфери залежить поточний перебіг і кінцевий результат професійної підготовки майбутніх інженерів-енергетиків у закладах вищої освіти, а в майбутньому – реалізація себе як фахівця, самоосвіта, підвищення кваліфікації.

Ставлення здобувачів спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» до навчання, вивчення іноземної мови, зокрема, можна розглядати з позицій, яким характерні протиріччя:

1) студент, який зосереджений на здобутті лише фахових знань і майбутній інженер-енергетик мотивований до

© *Nataliia Bilan*

всебічного розвитку, оволодіння професійною та іншомовною компетентностями на високому рівні;

2) випускник закладу вищої освіти як знавець лише здобутої спеціальності за фахом та особистість, обізнана у суміжних сферах, здатна навіть здійснювати усі види інженерної діяльності в умовах іншомовного середовища.

Фундаментальним для перелічених розбіжностей є мотиваційна сфера, яка відображає відношення майбутніх інженерів-енергетиків до професійної підготовки, визначає їх активність в освітнього процесі, наполегливість у здобутті фахових та іншомовних знань. Відповідно виникає необхідність у формуванні мотивів та позитивної мотивації студентів до вивчення іноземної мови професійного спрямування, що й зумовлює актуальність проблеми нашого дослідження.

Проаналізувавши літературні джерела виявлено, що вченими зроблено вагомі напрацювання у вирішенні проблеми формування мотиваційної сфери здобувачів вищої освіти до різних видів навчальної діяльності. Зокрема, її розв'язання знайшло висвітлення у наукових публікаціях Н. Батрин, М. Вієвської, О. Гулай, С. Занюк, І. Зайцевої, Ю. Зіньковського, Н. Клименко, Н. Клочко, А. Коломієць, Т. Левченко, Г. Нітченко, Н. Мамаєвої, Ф. Подшивайлова. Загальні аспекти розвитку мотивів та мотивації студентів нелінгвістичних спеціальностей до вивчення іноземних мов у процесі професійної підготовки обґрунтовані Н. Арістовою, С. Король, О. Малінкою, О. Мацюк, О. Можаровською, О. Тинкалюк, І. Цар та іншими.

Формування у студентів мотивів до активної та ініціативної навчально-пізнавальної, науково-дослідної, культурно-виховної діяльності є однією з умов забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх фахівців, оскільки особистісні мотиви націлюють їх на засвоєння певної сфери знань та викликають інтерес до самоосвіти (Клименко, 2005:3). Підтримуючи зазначену вище позицію науковця, а також беручи до уваги той факт, що іншомовні знання є невід'ємною складовою

професійної компетентності сучасних фахівців, у тому числі й енергетичної галузі, вважаємо за доцільне визначити мотиви та види мотивації, які б спонукали студентів-енергетиків вивчати іноземну мову професійного спрямування.

Мета статті полягає у дослідженні структурних компонентів мотиваційної сфери майбутніх інженерів-енергетиків, їх впливу на іншомовну підготовку та рівень засвоєння метамови спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка, електромеханіка».

Матеріал і методи дослідження

Для досягнення поставленої мети у ході дослідження було використано низку теоретичних та емпіричних методів наукового пошуку, зокрема – аналіз, синтез, узагальнення та систематизація наукової літератури, спостереження, опитування, порівняння.

Результати та їх обговорення

Перш ніж обґрунтувати означену нами проблему та запропонувати шляхи її вирішення, з'ясуємо сутність основних понять нашого дослідження «мотив», «мотивація», а також чинники, які зумовлюють їх виникнення.

У психолого-педагогічній літературі подаються різні наукові підходи щодо трактування поняття «мотив». Розглянемо деякі з них:

– інтегральний спосіб організації активності людини, будь-яка її спонука, детермінантами якої є як внутрішні, так і зовнішні причини (Клименко, 2005:8);

– комплекс стимуляторів, інтегрованих з потребами особистості, який спонукає особистість до діяльності (Клочко & Коломієць, 2012:16);

– усвідомлена потреба, яка супроводжується бажанням її задовольнити (Подшивайлов, 2015:30).

Беручи до уваги позиції науковців, під мотивом майбутніх інженерів-енергетиків до вивчення іноземної мови розуміємо структурний елемент мотивації, який формується під дією

© *Nataliia Bilan*

зовнішніх чинників і внутрішніх потреб особистості. До зовнішніх чинників відносимо: стратегію розвитку та здійснення міжнародної діяльності технічними закладами вищої освіти; авторитет викладачів, які забезпечують іншомовну підготовку; виклики інформаційного суспільства; інновації в енергетичній галузі, сучасні вимоги до випускників енергетичних спеціальностей. Прагнення здобути актуальні знання зі спеціальності, бажання досягнути успіху в процесі навчання і в майбутній професійній діяльності викликані внутрішніми потребами студентів.

Система мотивів, яка спонукає особистість до конкретних форм діяльності або поведінки формує мотивацію (Гончаренко, 1997:217). В освітній сфері такою формою діяльності студентів є навчальна робота, яка визначається мотивацією учіння – складною системою спонукань, що зумовлюють спрямування активності індивіда на отримання, перетворення і збереження нового досвіду: знань, умінь, способів дій, вражень, уподобань. В енциклопедії освіти обґрунтовано три групи мотивуючих факторів, які утворюють структуру мотивації учіння. Перша група є джерелом активності, поштовхом формування якої є потреби та інстинкти. Складовими другої групи є навчальні мотиви, мотивація учіння, від яких залежить спрямованість активності. До мотивуючих факторів третьої групи належать емоції, почуття, прагнення, бажання та установки, які зумовлюють і визначають спосіб регуляції і динаміки поведінки особистості в освітньому процесі (Енциклопедія освіти, 2008:528).

Беручи до уваги зазначене вище, вважаємо, що мотиваційну сферу майбутніх інженерів-енергетиків до вивчення іноземної мови професійного спрямування формують наступні компоненти: внутрішня потреба у вивченні дисципліни, інтерес до іншомовної підготовки, професійний мотив, бажання засвоїти метамову спеціальності, прагнення до самовдосконалення іншомовними засобами.

З метою дослідження мотиваційної сфери майбутніх інженерів-енергетиків, впливу її структурних компонентів на професійну та іншомовну підготовку, проведено вибіркове опитування серед здобувачів спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» у ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут».

За результатами емпіричного дослідження встановлено, що студенти свідомо надають пріоритетність предметам, обґрунтовують доцільність засвоєння тієї чи іншої дисципліни, враховуючи професійну сферу майбутньої діяльності. Основна увага 79 % респондентів зосереджена на вивченні професійно-орієнтованих дисциплін, а саме: електротехнічні матеріали, основи електропостачання, електричні апарати, електричні машини, електричні мережі, мікропроцесорна техніка, метрологія і електричні вимірювання, діагностування електрообладнання, технічний сервіс енергообладнання, теплоенергетичні установки і системи, енергоощадність та альтернативні джерела енергії тощо. Лише 21 % майбутніх інженерів-енергетиків розглядають засвоєння предметів циклу загальної і професійної підготовки як єдине ціле, взаємодоповнюючі компоненти освітнього процесу, без оволодіння одного з яких здобуття фаху та навчання в цілому є недостатньо якісним.

Задля виявлення ступеня зацікавленості студентів факультету «Енергетики та електротехніки» в іншомовній підготовці та доцільності вивчення «Іноземної мови за професійним спрямуванням» серед гуманітарних дисциплін, знаннями яких також повинна володіти кожна освічена людина, учасникам анкетування було запропоновано сформувати рейтинг предметів, керуючись особистими мотивами (Таблиця 1).

На основі рейтингового оцінювання, встановлено, що «Іноземна мова за професійним спрямуванням» займає першу позицію серед гуманітарних дисциплін, які входять до переліку предметів циклу загальної підготовки студентів у технічних закладах вищої освіти. Надання першочерговості навчальній

© Nataliia Bilan

дисципліні майбутні інженери-енергетики пояснюють тим, що розглядають іноземну мову як метамову спеціальності, знання якої є запорукою успішного працевлаштування на сучасному ринку праці, засобом вирішення особистісних і професійних завдань в іншомовному середовищі, способом самореалізації та вдосконалення фахової майстерності. Вважаємо, що зазначене обґрунтування можна розглядати як професійний мотив студентів-енергетиків до вивчення іноземної мови.

Таблиця 1

Рейтинг мотивованого вивчення гуманітарних дисциплін студентами-енергетиками

№ п/п	Навчальна дисципліна	Пріоритет у вивченні	Відсоток студентів
1.	Іноземна мова за професійним спрямуванням	1	64 %
2.	Українська мова за професійним спрямуванням	1	22 %
3.	Історія української державності	1	7 %
4.	Філософія	1	5 %
5.	Етнокультурологія	1	2 %

На основі рейтингового оцінювання, встановлено, що «Іноземна мова за професійним спрямуванням» займає першу позицію серед гуманітарних дисциплін, які входять до переліку предметів циклу загальної підготовки студентів у технічних закладах вищої освіти. Надання першочерговості навчальній дисципліні майбутні інженери-енергетики пояснюють тим, що розглядають іноземну мову як метамову спеціальності, знання якої є запорукою успішного працевлаштування на сучасному ринку праці, засобом вирішення особистісних і професійних

завдань в іншомовному середовищі, способом самореалізації та вдосконалення фахової майстерності. Вважаємо, що зазначене обґрунтування можна розглядати як професійний мотив студентів-енергетиків до вивчення іноземної мови.

Слід також зазначити, що при об'єктивному аналізі даних, представлених у таблиці 1, необхідно враховувати наступний фактор – для студентів технічних спеціальностей притаманне переважно логічне мислення, тому формування позитивних мотивів до вивчення предметів і навчання в цілому обумовлене розумінням важливості матеріалу, усвідомленням його розгорнутості в часі (Коломієць, 2011:15). Крім цього, розвиток мотиваційної сфери здобувачів вищої освіти залежить від низки психолого-педагогічних чинників, а саме: організації освітнього процесу; змісту навчального матеріалу; міжособистісних відносин між викладачами і студентами; гнучкої системи оцінювання навчально-пізнавальної діяльності студентів; створення ситуації успіху на заняттях; високого рівня професійної компетентності викладача (Арістова, 2008:10).

На основі проведеного опитування визначено наступні види мотивів, якими керуються студенти-енергетики у процесі іншомовної підготовки:

1) навчальні (виконання програмних вимог, оволодіння метамовою енергетичної спеціальності);

2) професійні (розширення фахових знань іншомовними засобами, майбутнє працевлаштування за кордоном);

3) особистісні (усвідомлення необхідності володіння іноземними мовами у сучасному світі);

4) комунікативні (прагнення спонтанно спілкуватися іноземною мовою у монологічній та діалогічній формах на довільну тематику, незалежно від ситуацій);

5) соціокультурні (інтерес до іншомовних країн, їх історії, культури, звичаїв, традицій тощо).

На рис. 1 представлено перелічені мотиви за ступенем володіння студентами.

© *Nataliia Bilan*

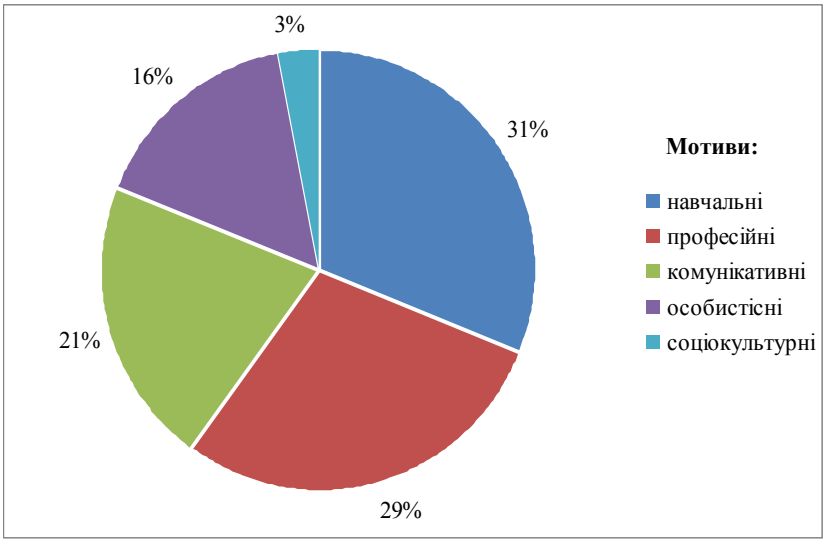

Рис. 1. Класифікація мотивів студентів-енергетиків до вивчення метамови спеціальності

На основі рейтингового оцінювання, встановлено, що «Іноземна мова за професійним спрямуванням» займає першу позицію серед гуманітарних дисциплін, які входять до переліку предметів циклу загальної підготовки студентів у технічних закладах вищої освіти. Надання першочерговості навчальній дисципліні майбутні інженери-енергетики пояснюють тим, що розглядають іноземну мову як метамову спеціальності, знання якої є запорукою успішного працевлаштування на сучасному ринку праці, засобом вирішення особистісних і професійних завдань в іншомовному середовищі, способом самореалізації та вдосконалення фахової майстерності. Вважаємо, що зазначене обґрунтування можна розглядати як професійний мотив студентів-енергетиків до вивчення іноземної мови.

Рівень сформованості мотивів зумовлює розвиток мотивації. Вплив викладачів іноземних мов, міжнародна діяльність закладу

вищої освіти, інтеграційні процеси в енергетичній галузі – під впливом цих факторів формується зовнішня мотивація студентів. Особистісні інтереси, самоусвідомлення значущості дисциплін «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Ділова іноземна мова» є першоосновою для виникнення внутрішньої мотивації. Види мотивації, які переважають у майбутніх інженерів-енергетиків щодо успішного оволодіння метамовою майбутньої спеціальності, зображено на рис. 2.

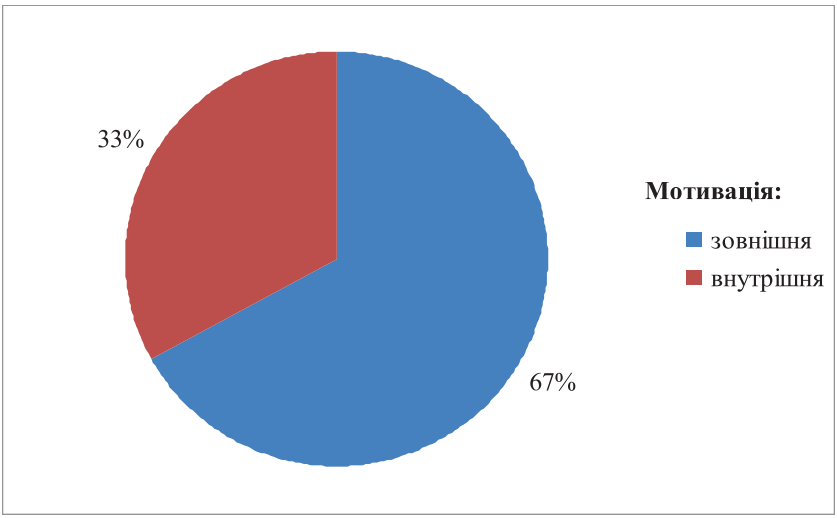

Рис. 2. Різновиди мотивації студентів до іншомовної підготовки

На запитання анкети «Які зовнішні чинники здатні підвищити внутрішню мотивацію студентів до іншомовної підготовки?» отримали наступні відповіді, варіанти яких подаємо за ступенем першочерговості:

1) навчальна практика на закордонних енергетичних об'єктах;
2) вивчення вибіркових фахових дисциплін іноземною мовою;
3) актуальна технічна література іноземного видавництва;
4) використання інноваційних технологій, сучасних методик

© Nataliia Bilan

навчання на практичних заняттях з дисциплін «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Ділова іноземна мова»;

5) організація і здійснення позааудиторної роботи студентів з іноземної мови.

Вважаємо, що зазначені вище чинники можуть ефективно впливати на формування мотиваційної сфери майбутніх інженерів-енергетиків за умови виникнення особистісного інтересу студентів до іншомовної підготовки та прагнення оволодіти метамовою спеціальності на високому рівні. Цілісне утворення із навчальних, професійних, комунікативних, особистісних, соціокультурних мотивів формує комплекс стимулюючих засобів, які спрямовані на позитивну налаштованість здобувачів спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» до вивчення іноземної мови, що здійснюється під впливом зовнішньої та внутрішньої мотивації.

Висновки

За результатами експериментальної роботи досліджено мотиваційну сферу майбутніх інженерів-енергетиків, визначено комплекс мотивів, які утворюють її структуру та закладають основу для формування внутрішньої і зовнішньої мотивації, виокремлено чинники, які зумовлюють її виникнення та безперервний розвиток. На основі даних анкетування, проведених бесід та дискусій, спостереження за роботою студентів на практичних заняттях, зокрема у процесі вирішення комунікативних ситуацій загальнопобутового, країнознавчого, професійно-спрямованого характеру, власного досвіду констатуємо про середній рівень сформованості мотиваційної сфери студентів-енергетиків до вивчення іноземної мови.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в науковому обґрунтуванні та методичній розробці освітньої технології, яка б сприяла формуванню особистісних мотивів та позитивної мотивації студентів до компетентного оволодіння метамовою спеціальності, а результат мотивованої іншомовної підготовки забезпечив професійну мобільність інженерів-енергетиків у майбутній діяльності за фахом.

Література

1. Арістова Н.О. Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих нелінгвістичних закладів : автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2008. 20 с.

2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: «Либідь», 1997. 376 с.

3. Енциклопедія освіти. Київ: «Юрінком Інтер», 2008. 1040 с.

4. Клименко Н.О. Формування мотивів навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів гуманітарного профілю : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2005. 22 с.

5. Клочко В.І., Коломієць А.А. Формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2012. 188 с.

6. Коломієць А.А. Формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей засобами історіографії : дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2011. 271 с

7. Подшивайлов Ф.М. Психологічні чинники розвитку мотиваційної сфери особистості майбутнього психолога : дис. канд. псих. наук: 19.00.07. Київ, 2015. 238 с.

Білан Н.М.

Дослідження мотиваційної сфери майбутніх інженерів-енергетиків до вивчення іноземної мови

Анотація

У статті висвітлюються питання дослідження структурних компонентів мотиваційної сфери студентів до вивчення іноземної мови професійного спрямування. Встановлено, що від сформованості мотивації залежить результат іншомовної підготовки майбутніх інженерів-енергетиків, рівень засвоєння метамови спеціальності. Виокремлено види мотивів, які спонука-

© Nataliia Bilan

ють студентів оволодіти іншомовною компетентністю. Розкрито сутність поняття «мотив майбутніх інженерів-енергетиків до вивчення іноземної мови». Сформовано рейтинг вивчення дисциплін циклу загальної підготовки студентами за особистісними мотивами. Визначено пріоритетність «Іноземної мови за професійним спрямуванням» серед гуманітарних предметів, вивчення яких передбачене освітньо-професійною програмою підготовки здобувачів спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка». Виділено зовнішні чинники, які підвищують внутрішню мотивацію студентів до іншомовної підготовки. За результатами емпіричного дослідження встановлено, що мотиваційна сфера майбутніх інженерів-енергетиків до вивчення іноземної мови професійного спрямування сформована на середньому рівні.

Ключові слова: мотиваційна сфера, мотив, мотивація, іноземна мова, майбутні інженери-енергетики, студент.

Билан Н.Н.

Исследование мотивационной сферы будущих инженеров-энергетиков к изучению иностранного языка

Аннотация

В статье освещаются вопросы исследования структурных компонентов мотивационной сферы студентов к изучению иностранного языка профессионального направления. Установлено, что от сформированности мотивации зависит результат иноязычной подготовке будущих инженеров-энергетиков, уровень усвоения метаязыка специальности. Определены виды мотивов, которые побуждают студентов овладеть иноязычной компетентностью. Раскрыта сущность понятия «мотив будущих инженеров-энергетиков к изучению иностранного языка». Сформирован рейтинг мотивированного изучения дисциплин цикла общей подготовки студентами по личностным мотивам. Опреде-

© *Наталія Білан*

лено приоритетность «Иностранного языка профессиональной направленности» среди гуманитарных предметов, изучение которых предусмотрено образовательно-профессиональной программой подготовки соискателей специальности 141 «Электроэнергетика, электротехника и электромеханика». Выделены внешние факторы, которые способны повысить внутреннюю мотивацию студентов к иноязычной подготовки. По результатам эмпирического исследования установлено, что мотивационная сфера будущих инженеров-энергетиков к изучению иностранного языка профессионального направления сформирована на среднем уровне.

Ключевые слова: мотивационная сфера, мотив, мотивация, иностранный язык, будущие инженеры-энергетики, студент.

© Nataliia Bilan

UDC 378.011.3-051:62
DOI: 10.31470/2415-3729-2019-10-25-39

The Formation of Professional Thinking for Future Technology Teachers

Anatolii Brekhunets
Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D), Associate Professor
Associate Professor of the Departament of Theory and Methods of Technological
Education and Computer Graphics
Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University
✉ 30, Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv Region, Ukraine, 08401
E-mail: savik.tv0607@gmail.com.
ORCID: 0000-0002-7935-5300

Date of receipt of the article: September 28, 2019
Article accepted for publication: December 02, 2019

Формування професійного мислення у майбутніх учителів технологій

Анатолій Іванович Брехунець
кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри теорії і методики технологічної освіти та комп'ютерної графіки
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
✉ вул. Сковороди, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

Дата надходження статті: 28 вересня 2019 р.
Стаття прийнята до друку: 02 грудня 2019 р.

Abstract

The article discusses the problem of the formation of the future Technology teachers' professional thinking. The concept

of «professional thinking of the Technology teacher» is clarified, which is considered as the features of the teacher's thinking, letting him/her perform professional and pedagogical tasks successfully at a high level of mastery: quickly, accurately solve both the ordinary and extraordinary tasks of teaching and upbringing students in an original way. It has been established that the professional training of Technology teachers is a multi-faceted and time-consuming process. On the one hand, the student must master various work operations and technological processes at the industrial level or close to it, and on the other hand it must have general pedagogical knowledge and methods of their sharing. The peculiarities of the formation of the future Technology teachers' professional thinking are determined by their activity specifics, which is defined by the goals, tasks, content, external and internal conditions, means, difficulties, features of the mental processes occurrence, motivation displays, the state of a person and a team towards the implementation of management and guidance. That is why the formation of the Technology teachers' professional thinking should be carried out in an integral system of educational process at a pedagogical institution of higher education, and the methods of teaching students technologies to solve pedagogical tasks should be widely used at training sessions and pedagogical practices, contributing to the professional thinking formation. Moreover the research proves the necessity of wider informational technologies elements' application with the use of computerized and audio-visual complexes as leading means and a leader, which allow synthesizing the intellectual components of professional thinking and activating its structural components development. The benefit of the article is the defined conditions for the formation of the future Technology teachers professional thinking, they are: a motivation, new means of mastering professional activity, a mental activity intensification, the scientifically substantiated selection of educational material, students' age possibilities and individual peculiarities. As a result, the article reveals the need to include the material that reflects the

© *Anatolii Brekhunets*

specifics of the future Technology teachers professional thinking formation to the content of their subject and psychological and pedagogical training, as well as to combine individual and collective forms of students' work in the process of forming a professional thinking and to carry out a step-by-step control and correction of the future Technology teacher professional thinking formation.

Key words: professional thinking, Technology teacher, individual approach, practical training, educational process, conditions.

References

1. Hura, T.Ie. (2014). Psykholohiia rozvytku profesiinoho myslennia u maibutnikh psykholohiv u protsesi fakhovoi pidhotovky [Psychology of the development of professional thinking of future psychologists during the voational training]. *Doctor's thesis.* Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University [in Ukrainian].

2. Dzhelilova, L.R. (2008). Psykholohichni osoblyvosti rozvytku profesiinoho myslennia u maibutnikh vchyteliv pochatkovoi shkoly [Psychological peculiarities of the development of future primary school teachers professional thinking]. *Candidate's thesis.* Odesa: South Ukrainian national pedagogical university named after K. D. Ushynsky [in Ukrainian].

3. Kovalchuk, V.B. (2007). Pedahohichni umovy formuvannia profesiinoho myslennia maibutnikh fakhivtsiv ekonomichnoho profiliu u vyshchykh navchalnykh zakladakh [Pedagogical conditions of forming the professional thinking of future specialists of economic profile at higher educational institutions]. *Candidate's thesis.* Kyiv: Institute of Vocational Education and Training of Naesof Ukraine [in Ukrainian].

4. Kravets, R.A. (2011). Pedahohichni umovy formuvannia tvorchoho myslennia maibutnoho vchytelia inozemnoi movy u protsesi profesiinoi pidhotovky [Pedagogical conditions of creative thinking formation of the future foreign language teacher in the professional training process]. *Candidate's thesis.* Khmelnytskyi: Khmelnytskyi National University [in Ukrainian].

© *Анатолій Брехунець*

5. Lisnevska, A.L. (2011). Formuvannia profesiinoho myslennia maibutnikh televiziinykh reporteriv u protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of the professional thinking of future TV reporters in the professional training process]. *Candidate's thesis.* Luhansk: Luhansk Taras Shevchenko National University [in Ukrainian].

6. Lunov, V.Ie. (2013). Psykholohichni osoblyvosti stanovlennia profesiinoho myslennia osobystosti u systemi orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy [Psychological peculiarities of the personality's professional thinking formation in the system of internal affairs of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Odesa: Odessa National I.I.Mechnikov University [in Ukrainian].

7. Malii, N.M. (2011). Psykholoho-pedahohichni osoblyvosti rozvytku kreatyvnoi skladovoi profesiinoho myslennia u maibutnikh pedahohiv [Psychological and pedagogical peculiarities of the development of the creative component of the future teachers' professional thinking]. *Candidate's thesis.* Khmelnytskyi: Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine [in Ukrainian].

8. Pavlenko, I.O. (2015). Formuvannia valeolohichnoho myslennia maibutnikh uchyteliv pryrodnychykh spetsialnostei u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of valeological thinking of the future teachers of natural sciences in the process of vocational training]. *Candidate's thesis.* Pereiaslav-Khmelnytskyi: Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University [in Ukrainian].

9. Poviakel, N.I. (2004). Samorehuliatsiia profesiinoho myslennia v systemi fakhovoi pidhotovky praktychnykh psykholohiv [Self-regulation of professional thinking in the system of professional training of counsellors]. *Doctor's thesis.* Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University [in Ukrainian].

10. Pryhodii, M.A. (2011). Suchasni aspekty pidhotovky vchyteliv tekhnolohii [Modern aspects of Technology teacher training]. *Candidate's thesis.* Chernihiv: Chernihiv National Pedagogical University named after T.H. Shevchenko. [in Ukrainian].

© *Anatolii Brekhunets*

11. Rudenko, Yu.M. (2005) Udoskonalennia profesiinoho myslennia v kursantiv-pilotiv u protsesi vyvchennia dystsyplin pilotazhno-navihatsiinoho tsyklu *[Cadets-pilots professional thinking perfection during studying the series of the aircraft instrumentation disciplines]. Candidate's thesis.* Kharkiv: Ukrainian Engineering Pedagogics Academy [in Ukrainian].

12. Tarasova, O.V. (2010) Psykholohichni umovy rozvytku profesiinoho myslennia uchniv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv hirnychoho profiliu *[Psychological conditions for the professional thinking development of students of vocational schools with the mining profile].* Kyiv: G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

13. Shaida, O.H. (2014) Psykholohichni osoblyvosti stanovlennia profesiinoho myslennia maibutnikh uchyteliv humanitarnoho profiliu *[Psychological peculiarities of professional thinking development of future teachers with the humanitarian profile] Candidate's thesis.* Kharkiv: H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical Universit. [in Ukrainian].

Вступ

Сучасні соціально-економічні обставини розвитку українського суспільства висуває принципово нові вимоги до підготовки педагогічних кадрів, які передбачають якісні зміни стратегічних принципів навчання, перехід до нових пріоритетних цілей і завдань, посилення інноваційних процесів. Формування особистості вчителя є однією з центральних проблем системи педагогічної освіти. У зв'язку з цим в центрі уваги більшості сучасних психолого-педагогічних досліджень проблеми вищої освіти є питання: як забезпечити максимальний розвиток пізнавальних здібностей майбутніх учителів, як навчити студентів професійно мислити? Специфічність професійної діяльності вчителя вимагає відповідних конструктивних рішень у визначенні змісту, засобів і методів його професійної підготовки.

У той же час, питання професійної творчої підготовки вчителя найменш розроблені і вивчені,а саме в цьому аспекті закладені великі можливості підвищення ефективності всього освітнього процесу, в тому числі технологічної підготовки.

Професійна підготовка вчителів технологій – процес багатобічний і трудомісткий. З одного боку, студент повинен опанувати різні трудові операції та технологічні процеси на рівні або близько до промислового, а з іншого – володіти загальними педагогічними знаннями і методами їх передачі.

Безсумнівно, що професійна підготовка вчителя технологій повинна здійснюватися не ізольовано, а в цілісному освітньому процесі, що розуміється як складно організована система аудиторної і позааудиторної роботи студентів.

Тенденція загальної комп'ютеризації актуалізує розвиток інтелектуально-творчого та технічного потенціалу особистості, в якому все більшу роль набуває предметна підготовка, що передбачає формування не тільки предметних знань, умінь і навичок, а й розвинене наукове мислення у відповідній галузі знань.

Мислення в освітньому процесі є головним засобом всього пізнання, оскільки пов'язує безпосереднє, опосередковане і узагальнене знання людини про навколишній світ, явища, події.

Однак в структуру професійного мислення вчителя входить і загально педагогічне мислення як одне із стрижневих, основоположних компонентів пізнавальної діяльності вчителя, що виражається в специфічній професійній спрямованості мислення і що виявляється в педагогічних, уміннях. Аналіз існуючої спеціальної літератури показав, що цей аспект проблеми не знайшов належного відображення в теорії і практиці педагогіки.

Вирішення протиріччя між потребами практики в підготовці майбутнього вчителя технологій з високим рівнем професійного мислення і не розробленістю її основ, дозволило б забезпечити можливість підвищення якості підготовки вчителів технологій.

Теоретико-методологічним основам розвитку предметного мислення вчителя присвячені спеціальні дослідження,

© *Anatolii Brekhunets*

педагогів і психологів Г.А. Балла, Ю.К. Бабанського, Д. Брунера, П.Я. Гальперіна, В.В. Давидова, З.І. Калмикова, В.А. Крутецкого, А.Н. Леонтьєва, І.Я. Лернера, М.Н. Скаткина, Л.М. Фрідмана та ін.

Ключовими є наукові праці з розвитку професійного мислення В.П. Андронова, А.А. Баталова, М.М. Кашапова, Ю.К. Корнілова, А.К. Маркової, З.О. Решетової.

Особливості формування професійного мислення фахівців різних галузей і напрямів вивчали: А.Л. Лісневська (формування професійного мислення майбутніх телевізійних репортерів у процесі фахової підготовки) (Лісневська, 2011); В.Б. Ковальчук (педагогічні умови формування професійного мислення майбутніх фахівців економічного профілю у вищих навчальних закладах) (Ковальчук, 2007); О.В. Тарасова (психологічні умови розвитку професійного мислення учнів професійно-технічних навчальних закладів гірничого профілю) (Тарасова, 2010); Т.Є Гура (психологія розвитку професійного мислення у майбутніх психологів у процесі фахової підготовки) (Гура, 2014); Ю.М. Руденко (удосконалення професійного мислення в курсантів-пілотів у процесі вивчення дисциплін пілотажно-навігаційного циклу) (Руденко, 2005); Н.І. Пов'якель (саморегуляція професійного мислення в системі фахової підготовки практичних психологів) (Пов'якель, 2004); В.Є. Луньов (психологічні особливості становлення професійного мислення особистості у системі органів внутрішніх справ України) (Луньов, 2013); О.Г. Шайда (психологічні особливості становлення професійного мислення майбутніх учителів гуманітарного профілю) (Шайда, 2014); Н.М. Малій (психолого-педагогічні особливості розвитку креативної складової професійного мислення у майбутніх педагогів) (Малій, 2011); Л.Р. Джелілова (психологічні особливості розвитку професійного мислення у майбутніх вчителів початкової школи) (Джелілова, 2008); М.А. Пригодій (аналіз сучасних аспектів підготовки вчителів технологій) (Пригодій, 2011); І.О. Павленко (формування валеологічного мислення майбутніх учителів природничих

спеціальностей у процесі професійної підготовки) (Павленко, 2015); Р.А. Кравець (педагогічні умови формування творчого мислення майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки) (Кравець, 2011).

Цілеспрямована робота з розвитку професійного мислення у майбутніх учителів технологій сприятиме набуттю студентами знань, умінь і навичок у педагогічній сфері, підвищить творчий рівень особистості і досвід самостійної роботи. Але для цього потрібно змінити зміст і методичні аспекти в підготовці вчителів технологій, формувати професійне мислення, з огляду на специфіку предмета і праці викладача.

Мета статті – визначити особливості формування професійного мислення у майбутніх учителів технологій.

Матеріал і методи дослідження

У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація.

Результати та їх обговорення

Професійна підготовка майбутніх учителів розпочинається саме під час навчання у закладі вищої освіти, в цей час відбувається формування основ трудової діяльності, відбувається професіоналізація пам'яті, мислення, сприйняття та інших вищих психічних функцій.

У сучасних педагогічних дослідженнях існує широке коло різних точок зору на проблематику формування професійного мислення у майбутніх учителів технологій.

За визначенням Я.В. Крушельницької професійне мислення – це інтелектуальна діяльність щодо розв'язання професійних завдань. Високий рівень професіоналізму працівника пов'язаний з теоретичним, творчим мисленням і розвиненим практичним інтелектом.

Досліджуючи психологічний зміст професійного мислення особистості О.В. Тарасова визначає професійне мислення як мисленнєву діяльність, яка спрямована на розв'язання професійних задач у певній предметній галузі. Якщо специфіка

© Anatolii Brekhunets

професійного мислення залежить від своєрідності задач, які розв'язуються різними фахівцями, то якість професійної діяльності чи рівень професіоналізму залежить від розвиненості професійного мислення (Тарасова, 2010).

Таким чином, можна констатувати, що професійне мислення учителя технологій – це особливості мислення учителя, що дозволяють йому успішно виконувати професійно-педагогічні завдання на високому рівні майстерності: швидко, точно, оригінально вирішувати як ординарні, так і неординарні завдання навчання та виховання учнів.

Для підвищення ефективності професійної підготовки учителів технологій необхідно наголосити на формуванні професійного мислення як складової частини системи професійної освіти.

Встановлені основні характеристики професійного мислення, до яких належать: активність та ініціативність; пошуковий та аналітико-синтетичний характер; глибина і широта; логічність і організованість; доказовість; несуперечливість; здатність мислити при «інформаційних порожнечах»; вміння висувати гіпотези і ретельно досліджувати їх; винахідливість; гнучкість; швидкість; практичність; ясність; стійкість; прогностичність; креативність; критичність.

На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень встановлено, що найчастіше професійна підготовка майбутніх учителів здійснюється на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходах. Цей факт обумовлений тим, що успіх в діяльності фахівця залежить перш за все від якісних особливостей і рівня процесів мислення.

Тому важливо сформувати розумову діяльність майбутніх учителів технологій з таким якостями, як: системність, диференційованість; інтегрованість, постійну і загальну спрямованість на сферу технологічної освіти.

Разом з тим, слід наголосити, що в системі вищої педагогічної освіти на сьогоднішній день задача цілеспрямованого форму-

вання професійного мислення чітко не усвідомлена і не сформульована як одна з пріоритетних задачпрофесійної підготовки учителів технологій. Лише з накопиченням досвіду роботи мислення фахівця в тій чи іншій мірі набуває професійно важливих якісних характеристик.

Таким чином, професійне мислення – це запорука успіху майбутнього вчителя, в досягненні якого одним з головних, цінних для самої особистості орієнтирів повинно стати професіоналізація мислення.

Особливості формування професійного мислення майбутнього учителя технологій визначаються специфікою його діяльністю, що визначається цілями, завданнями, змістом, зовнішніми і внутрішніми умовами, засобами, труднощам, особливостями протікання психічних процесів, проявами мотивації, станом особистості і колективу щодо здійснення управління і керівництва.

Здійснення формування професійного мислення у майбутніх учителів технологій відбувається в системі їх підготовку до професійної діяльності, при цьому необхідно дотримуватись наступних умов:

1) посилити мотивацію студентів до опанування основами професії вчителя за рахунок: прагнення до самоактуалізації своєї особистості; прагнення до самовираження і самопізнання в процесі навчання;

2) запропонувати студентам нові і більш ефективні засоби для реалізації своїх установок на активне оволодіння новими видами професійної діяльності, знаннями і вміннями;

3) забезпечити більшу відповідність організаційних форм і засобів навчання особливостям освітнього процесу у загальноосвітньому навчальному закладі;

4) інтенсифікувати розумову діяльність майбутнього вчителя технологій за рахунок більш раціонального використання часу навчального заняття, інтенсифікації спілкування студентів з викладачем та студентів між собою;

© *Anatolii Brekhunets*

5) забезпечити науково обґрунтований відбір навчального матеріалу, що підлягає засвоєнню (на основі його логічного аналізу і виділення основного (інваріантного) змісту та питань, що є актуальними для конкретного студента з урахуванням його індивідуальних прагнень та особливостей);

6) врахувати вікові можливості та індивідуальні особливості студентів.

Висновки

Результати проведеного аналізу дозволяють зробити ряд практичних рекомендацій, виконання яких сприятиме підвищенню ефективності формування професійного мислення у майбутніх учителів технологій. По-перше, формування професійного мислення вчителя необхідно здійснювати в цілісній системі освітнього процесу педагогічного закладу вищої освіти; по-друге, на навчальних заняттях та педагогічних практиках широко використовувати прийоми навчання студентів технологіям рішення педагогічних завдань, що сприяють формуванню професійного мислення; по-третє, ширше застосовувати елементи інформаційних технологій з використанням в якості ведучого і керівника засобу комп'ютеризованих і аудіовізуальних комплексів, що дозволяють здійснювати синтез інтелектуальних складових професійного мислення і активізувати розвиток його структурних компонентів; по-четверте, включати в зміст предметної і психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів технологій матеріал, що відображає специфіку формування їх професійного мислення; по-п'яте, поєднувати індивідуальні і колективні форми роботи студентів у процесі формування професійного мислення та здійснювати поетапний контроль і корекцію формування професійного мислення майбутнього вчителя технологій.

Перспективи подальших наукових досліджень полягають у проведенні експериментальної перевірки висунутих теоретичних положень з проблеми формування професійного мислення у майбутніх учителів технологій.

Література

1. Гура Т.Є. Психологія розвитку професійного мислення у майбутніх психологів у процесі фахової підготовки: дис. д-ра психол. наук: 19.00.07 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2014. 400 с.

2. Джелілова Л.Р. Психологічні особливості розвитку професійного мислення у майбутніх вчителів початкової школи : дис... канд. наук: 19.00.07 / Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського. Одеса, 2008.

3. Ковальчук В.Б. Педагогічні умови формування професійного мислення майбутніх фахівців економічного профілю у вищих навчальних закладах : дис... канд. наук: 13.00.04 / Інститут професійно-технічної освіти Академії педагогічних наук України. Київ, 2007.

4. Кравець Р.А. Педагогічні умови формування творчого мислення майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки: дис... канд. наук: 13.00.04 / Хмельниц. нац. ун-т. Хмельницький, 2011.

5. Лісневська А.Л. Формування професійного мислення майбутніх телевізійних репортерів у процесі фахової підготовки : дис... канд. наук: 13.00.04 / Луган. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Луганськ, 2011.

6. Луньов В.Є. Психологічні особливості становлення професійного мислення особистості у системі органів внутрішніх справ України : дис…канд. психол. наук: 19.00.01, Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. Одеса, 2013. 290 с.

7. Малій Н.М. Психолого-педагогічні особливості розвитку креативної складової професійного мислення у майбутніх педагогів : дис... канд. наук: 19.00.07 / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2011.

8. Павленко І.О. Формування валеологічного мислення майбутніх учителів природничих спеціальностей у процесі професійної підготовки :дис…канд. пед. наук: 13.00.04 / ДВНЗ «Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2015. 200 с.

© *Anatolii Brekhunets*

9. Пов'якель Н.І. Саморегуляція професійного мислення в системі фахової підготовки практичних психологів: дис... д-ра психол. наук: 19.00.07, Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2004.

10. Пригодій М.А. Сучасні аспекти підготовки вчителів технологій: монографія. Чернігів: ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2011. 384 с.

11. Руденко Ю.М. Удосконалення професійного мислення в курсантів-пілотів у процесі вивчення дисциплін пілотажно-навігаційного циклу : дис... канд. наук: 13.00.02 / Українська інженерно-педагогічна академія. Харків, 2005.

12. Тарасова О.В. Психологічні умови розвитку професійного мислення учнів професійно-технічних навчальних закладів гірничого профілю : дис... канд. наук: 19.00.07 / Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2010.

13. Шайда О.Г. Психологічні особливості становлення професійного мислення майбутніх учителів гуманітарного профілю: дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2014. 100 с.

Брехунець А.І.

Формування професійного мислення у майбутніх учителів технологій

Анотація

У статті розглядається питання про формування професійного мислення у майбутніх учителів технологій. Уточнено поняття «професійне мислення учителя технологій», що визначається як особливості мислення учителя, що дозволяють йому успішно виконувати професійно-педагогічні завдання на високому рівні майстерності: швидко, точно, оригінально вирішувати як ординарні, так і неординарні завдання навчання та виховання

© *Анатолій Брехунець*

учнів. Встановлено, що формування професійного мислення вчителя необхідно здійснювати в цілісній системі освітнього процесу педагогічного закладу вищої освіти, при цьому на навчальних заняттях та педагогічних практиках широко використовувати прийоми навчання студентів технологіям рішення педагогічних завдань, що сприяють формуванню професійного мислення. Доведено необхідність більш широкого застосування елементів інформаційних технологій з використанням в якості ведучого і керівника засобу комп'ютеризованих і аудіовізуальних комплексів, що дозволяють здійснювати синтез інтелектуальних складових професійного мислення і активізувати розвиток його структурних компонентів. Розкрито необхідність включати в зміст предметної і психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів технологій матеріал, що відображає специфіку формування їх професійного мислення, а також поєднувати індивідуальні і колективні форми роботи студентів у процесі формування професійного мислення та здійснювати поетапний контроль і корекцію формування професійного мислення майбутнього вчителя технологій.

Ключові слова: професійне мислення, учитель технологій, індивідуальний підхід, практичне навчання, освітній процес, умови.

Брехунец А.И.

Формирование профессионального мышления у будущих учителей технологий

Аннотация

В статье рассматривается вопрос о формировании профессионального мышления у будущих учителей технологий. Уточнено понятие «профессиональное мышление учителя технологий», которое определяется как особенности мышления учителя,

© Anatolii Brekhunets

которые позволяют ему успешно выполнять профессионально педагогические задание на высоком уровне мастерства: быстро, точно, оригинально решать, как ординарные, так и неординарные, задания учебы и воспитания учеников. Установлено, что формирование профессионального мышления учителя необходимо осуществлять в целостной системе образовательного процесса педагогического заведения высшего образования, при этом на учебных занятиях и педагогических практиках широко использовать приемы учебы студентов технологиям решения педагогических заданий, которые способствуют формированию профессионального мышления. Доказана необходимость более широкого применения элементов информационных технологий с использованием в качестве ведущего и руководителя средства компьютеризованных и аудиовизуальных комплексов, которые позволяют осуществлять синтез интеллектуальных составляющих профессионального мышления и активизировать развитие его структурных компонентов. Раскрыта необходимость включать в содержание предметной и психолого-педагогической подготовки будущих учителей технологий материал, который отображает специфику формирования их профессионального мышления, а также совмещать индивидуальные и коллективные формы работы студентов в процессе формирования профессионального мышления и осуществлять поэтапный контроль и коррекцию формирования профессионального мышления будущего учителя технологий.

Ключевые слова: профессиональное мышления, учитель технологий, индивидуальный подход, практическая учеба, образовательный процесс, условия.

UDC 378.011.3-057.175
DOI: 10.31470/2415-3729-2019-10-40-57

Higher School Teacher's Integrated Self-Development

Mark Vaintraub
Doctor of Pedagogy (DSc), Professor
Professor of the Department of Theory and Methods of Vocational Training
Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University
✉ 30, Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv Region, Ukraine, 08401
E-mail: vainmark2014@gmaile.com
ORCID: 0000-0002-2701-7094

Date of receipt of the article: October 01, 2019
Article accepted for publication: December 02, 2019

Інтегрований саморозвиток викладача вищої школи

Марк Абрамович Вайнтрауб
доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри теорії та методика професійної підготовки
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
✉ вул. Сковороди, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

Дата надходження статті: 01 жовтня 2019 р.
Стаття прийнята до друку: 02 грудня 2019 р.

Abstract

The article deals with the problem of the integrated self-development of the personality, the need for the development of

methodological foundations for the personal and professional self-development of higher education teachers. An attempt to create a model (tree) of the personality's integrated self-development was made on the example of a higher education teacher. The «tree's root», depicted below the crown, is a necessary basic condition for a self-development, its base area of an actual self-development; among its indicators should be noted here the teacher's spirituality and moral maturity, without which a successful self-development may not be carried out. The «tree's body», depicted in the middle of the model, is a system of interconnected structural elements of the higher education teacher's integrated self-development. The «tree's top» is the continuation of creative self-realization of abilities according to other goals and tasks after the completion of the previous ones. The emphasis is on the introduced concepts of «integrated self-development of a personality», «integrated self-development of a higher education teacher»; the directions that contribute to the continuation of self-development of the formed personalities (higher education teachers), and encourage them to creativity.

The researches of the most well-known scientists concerning the personality's self-development, that does not give an opportunity to extinguish creativity, improves physical, intellectual and moral values, promote interest in life and self-perfection, are analyzed.

The article presents the examples of modern prominent Ukrainian and foreign scholars-teachers who, thanks to their integrated self-development, continue their creative search and improve their abilities in various spheres of life.

The author notes that it is the absence of the extinction of active social and personal activities, the integrated self-development of a personality, that result in its no fading, so that a person retains a creative potential throughout its life, the realization of all its abilities, maintains a high quality of life. The author of the article gives an example of the considered integrated development of a personality, which is the outstanding Ukrainian scientist, scholar Ivan Andriiovych Ziaziun.

The article has a conclusion that, regardless of the sphere of activity, such people continue to be developed, although they have had enormous achievements and regalia; they have had an integrated self-development of various manifestations of their abilities and qualities, an internal need, which required an every day building of their vital reality and transfer their experience to others.

Key words: self-development, integrated self-development, personality, teacher of higher education, indicators.

References

1. Vaintraub, M.A. (2009). Intehrovane rozvyvalne navchannia u profesiinii shkoli [Integrated Developmental Training in a Professional School]. Kyiv : T. Klochko [in Ukrainian].

2. Vaintraub, M.A. (2010). Suchasni tekhnolohii formuvannia yakisnoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv [Modern technologies of formation of the future specialists qualitative training.]. *Humanit. visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. Hryhoriia Skovorody» – Humanit. Bulletin of the SHEE «Pereiaslav-Khmelnytskyi State Hryhorii Skovoroda Pedagogical University»*,19, 24–29 [in Ukrainian].

3. Ziaziun, I.A. (2003). Bezsvidome i tvorcha intuitsiia [Unconscious and creative intuition]. *Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia. Ukrainsko-polskyi zhurnal – Professional education: pedagogy and psychology. Ukrainian-Polish Journal.* Chenstokhova-Kyiv: Vydavnytstvo Vyshchoi Pedahohichnoi shkoly u Chenstokhovi, 4, 121–135 [in Ukrainian].

4. Ziaziun, I.A. (1999). Liudyna v konteksti humanitarnoi filosofii [Man in the Context of Humanitarian Philosophy]. *Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia. Ukrainsko-polskyi zhurnal – Professional education: pedagogy and psychology. Ukrainian-Polish Journal.* Chenstokhova-Kyiv: Vydavnytstvo Vyshchoi Pedahohichnoi shkoly u Chenstokhovi, 1, 323–333 [in Ukrainian].

5. Kaprara, Dzh. & Servon, D. (2003). Psihologiya lichnosti [Psychology of personality]. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].

© Mark Vaintraub

6. Kostyuk, G.S. (1969). Printsip razvitiya v psihologii. [Principle of development in psychology]. In E.V. Shorohova (Ed.), *Metodologicheskie i Metodologicheskie i teoreticheskie problemyi psihologii [Methodological and theoretical problems of psychology]*. Moskva: Nauka, 118–152 [in Russian].

7. Levin, K. (1980). Topologiya i teoriya polya [Topology and Field Theory]. In P.Ya. Galperina & A.N. Zhdan (Eds.), *Hrestomatiya po istorii psihologi [Reading-book on the History of Psychologists]*. Moskva: Moskovskiy universitet, 121–131 [in Russian].

8. Ziaziun, I.A. et al. (1997). Pedahohichna maisternist [Pedagogical Skills]. Kyiv : Vyshcha shkola [in Ukrainian].

9. Schukina, M.A. (2014). Napravleniya issledovaniy samorazvitiya lichnosti v sovremennoy zarubezhnoy psihologii [Directions in research of the personality's self-knowledge in modern foreign psychology]. Vopr. Psihologii – Questions on Psychology, 4, 94–105 [in Russian].

10. Report 2008-125. Forecasting skill needs: a review of national and European practices. Commissioned by the Norwegian Ministry of Education and Research (Kunnskapdepartementet). Retrieved from http://www.trainingvillage.gr/skillsnet.

11. Study visits programme for education and vocational training specialists 2010/11. Retrieved from http://www.trainingvillage.gr/skillsnet (under «Forecasting» section).

12. Vocational education and training – key to the future. Lisbon-Copenhagen-Maastricht: mobilising for 2010. Retrieved from http://www.trainingvillage.gr/skillsnet (under «Forecasting» section).

Вступ

Сучасна цивілізація стикається з головною проблемою людства – природно-цивілізаційної кризи. Розширення техногенного світу, зокрема впровадження комп'ютерної технології нового покоління, значно змінюють освітні підходи й методи, підвищують ефективність навчання. Електронні освітні ресурси виступають не тільки як засоби навчання і предмет вивчен-

ня (наприклад, у вищій освіті), але й як ефективний інструмент для здійснення наукової діяльності й управління всіма процесами в системі освіти. Активне впровадження інформаційно-комп'ютерної технології відповідає вимогам сучасної підготовки майбутніх фахівців і створює умови для появи нової системи освіти, що зорієнтована на сучасні високотехнологічні і високоінтелектуальні технології, характерні для XXI століття.

У той же час вищеописана система навчання уводить людей від споглядання, духовного зростання, саморозвитку і рівноваги з природою. Отже, віртуальне життя може перетворити людей у роботи, знищити духовну, емоційну та інші складові людського інтелекту.

В контексті сучасних суспільних змін в усіх розвинутих країнах вимагають особистостей, що проявляють людяність, творчість і здатність до саморозвитку. Найбільше причетними до формування особистостей є педагоги, зокрема викладачі вищої школи. Серед викладачів вищої школи тільки той може зберегти освіту і себе в цій освіті, якщо він буде адаптований до стресогенних факторів (психічних, фізіологічних) у відносинах з ототочуючим середовищем: в сім'ї, на роботі, під час праці зі студентами, колегами тощо. Загальновідомо, що саморозвиток необхідний для успішного життя у всіх сферах людської діяльності.

Основна мета вітчизняної освіти – підготувати людину – до творчості, саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності, ефективної організації своєї роботи у процесі навчання у навчальному закладі вищої освіти. Передусім, зазначимо, що, нажаль, часто зустрічається ситуація, коли сформована особистість, зокрема викладач вищої школи, зупиняється на своїх досягненнях та успіхах. Буденне життя іде по інерції, давно заведеному порядку, без «стрибків і падінь», без саморозвитку, мрій та надій.

Концептуальні основи процесу саморозвитку особистості розглядаються психологією ще з дев'ятнадцятого століття, в якому вищевказаний процес досліджується через саморозуміння,

© *Mark Vaintraub*

самоактуалізацію, самореалізацію (Є. Еріксон, А. Маслоу, К. Роджерс), рух до сутності свого «Я» (В. Франкл).

На думку зарубіжних дослідників Дж. Капрарі та Д. Сервона, люди здатні впливати на власну долю, передбачати майбутнє та регулювати дії відповідно до особистих цілей, удосконалювати свій досвід, свої дії та особистісне зростання. (Капрара, & Сервон, 2003; Study visits programme…, 2010; Vocational education…, 2010).

Якщо ж дорослий не переходить на особистісний рівень розвитку, то результатом цього є особистісна деградація й незадоволеність життям… Ось чому, за словами Л.С. Виготського, «людина не тільки розвивається, а й будує себе».

Метою статті є обгрунтування інтегрованого підходу та моделі саморозвитку викладача вищої школи, що сприяє успішній організації його професійного й особистісного зростання.

Матеріал і методи дослідження

У процесі дослідження було використано загальнонаукові й педагогічні методи дослідження: *теоретичні: аналіз* (порівняльний, системний, аналітико-синтетичний, індуктивний, дедуктивний) – для визначення понять (інтегрований саморозвиток особистості, інтегрований саморозвиток викладача вищої школи) та підходів; *синтез* (загальнонауковий, міжгалузевий, міжпредметний) – для побудови концепції дослідження, обґрунтування саморозвитку, самореалізації та вдосконалення задатків особистості викладача вищої школи, формулювання висновку; *класифікація, систематизація, узагальнення* – з метою формування змістових узагальнень теоретичного матеріалу, визначення концептуальних положень; *моделювання* – для розроблення моделі саморозвитку, самореалізації та вдосконалення своїх задатків особистості викладача вищої школи.

Результати та їх обговорення

Саморозвиток визначається як розумовий і фізичний розвиток людини, якого вона досягає самостійними заняттями, вправами, без впливу, сприяння яких-небудь зовнішніх сил. Саморозвиток слушно визначається як специфічна форма інтенціонального,

самодетермінованого, самокерованого розвитку особистості (Щукина, 2014).

Суттєвим в плані концепції безперервного розвитку є поняття завдання розвитку. Завдання розвитку включають групи проблем, вимог і життєвих ситуацій, які породжені біологічним розвитком, соціальними очікуваннями і власними діями людини. Ці проблеми, як зазначають дослідники, змінюються в ході життя і надають спрямування і наповнення розвитку. За думкою Г.С. Костюка, саморозвиток розглядається як процес, в якому суб'єкт ставить власну мету розвитку, і використовує для її досягнення різні можливості і потенціал (як власний особистісний, так і такий, що пропонує зовнішнє середовище) (Костюк, 1969).

У психолого-педагогічній літературі є безліч визначень саморозвитку. Загальне в усіх визначеннях є те, що саморозвиток – самостійний поетапний процес побудови людиною власної особистості, набуття, утвердження та актуалізація якостей та характеристик, яких раніше не було.

Ми підтримуємо думку відомого немецько-американського психолога і філософа Е. Фромма, який розлядав проблему саморозвитку людини на перетині ідей психоаналізу, історії та екзістенціалізму. Головна задача за Е. Фроммом, в побудові суспільства – виховання в людях продуктивного характеру (здатність людини любити, використовувати свої сили, здатність до самореалізації).

Один з найвідоміших психотерапевтів Ірвін Ялом, професор Стенфордського університету, вважав, що зміст життя – творчість. Говорючи про себе, він зазначав: «Я маю дві ідентичності: я як письменник, і я як психотерапевт. Розділити неможливо, оцінити, яка з них важливіша, теж, і так було все моє доросле життя».

Відомий австрійський психолог, психотерапевт А. Ленгле на перетині філософії, психології та медицини теж займається темою педагогів, яким важливо навчити дітей любові та інтересу до життя. У своїх книгах він розглядає проблему природи людської

© *Mark Vaintraub*

індивідуальності, необхідності та можливості для людини залишатися самим собою, знаходити сенс життя.

Якщо в інших професіях людина може підвищувати свій рівень знань, переходячи в різні сфери діяльності, то педагогу, особливо вищої школи, без саморозвитку не обійтися. Неможливо когось навчити чомусь новому і сформувати у нього потребу безперервного навчання протягом усього життя – що відповідає сучасному підходу до освіти, – якщо сам педагог не володіє інтегрованим підходом до свого саморозвитку, самореалізації та вдосконалення своїх задатків. За викладачами, особливо вищої школи – майбутнє людства (!). Тільки Педагоги з великої літери здатні вирішувати виклики сьогодення – навчити і виховити майбутнє покоління, сформувати у них людські інтегровані якості, високу духовність, моральну зрілість, прагнення до саморозвитку і самовдосконалення вздовж всього життя.

Концепція інтегрованого розвивального навчання, запропонована й обгрунтована автором даної статті (Вайнтрауб, 2009), як комплекс дидактичних і розвивальних ресурсів, спрямованих на результативну професійну підготовку педагогів у закладах вищої освіти. Досліджуючи цей напрямок, автор розробив міжпредметну методику інтегровано розвивального навчання через комплекс взаємопов'язаних розвивальних методик і методів викладання загальнопрофесійних та професійно орієнтованих навчальних дисциплін, професійного навчання та виробничої практики, спрямованих на сучасну професійну підготовку педагогів з метою формування їхньої професійної компетентності (Вайнтрауб, 2010).

З урахуванням вищевказаного, автор пропонує визначити поняття інтегрованого саморозвитку особистості і викладача вищої школи.

Інтегрований саморозвиток особистості ми розуміємо як безперервний усвідомлений і керований процес самовдосконалення та самореалізації, що сприяє гармонізації духовних, інтелектуальних, фізичних та інших здібностей, якостей, можли-

востей людини і підвищує якість, тривалість й повноцінність її життя.

Інтегрований саморозвиток викладача вищої школи, окрім сказаного вище, посилюється, зокрема, удосконаленням професійних компетентностей педагога, моральної зрілості, внутрішнього бажання передавати свій досвід молоді, зберігаючи при цьому себе від виснаження та вигорання.

Незважаючи на велику кількість досліджень проблеми саморозвитку викладачів вищої школи, доречним є створення моделі їхнього інтегрованого саморозвитку. На рис.1 представлена модель інтегрованого саморозвитку особистості на прикладі викладача вищої школи у вигляді дерева.

Рис.1. Модель (дерево) інтегрованого саморозвитку особистості на прикладі викладача вищої школи

© Mark Vaintraub

Її корінь, зображений внизу крони – необхідна базова умова саморозвитку, її базова зона актуального саморозвитку. Серед вказаних показників слід відзначити духовність і моральну зрілість викладача. Без системи морально-духовних цінностей особистість викладача, на переконання автора, успішний саморозвиток може не здійснитись.

Серед показників професійних компетентностей вкрай важливим є володіння сучасними інформаційно-компютерними технологіями, іноземними мовами, участь у міжнародних, університетських наукових розробках, проектах, центрах і грантах. Так, наприклад, серед викладачів престижних університетів США, (в якій викладання у навчальних закладах вищої освіти, в усі часи вважалося престижною професією) – магістри, професора, навіть лауреати різних премій займаються науковими розробками, отримують за них гранти, організовують міжуніверситетські зв'язки, читають лекції студентам інших навчальних закладів вищої освіти. Анологічна ситуація відбувається в інших розвинутих країнах, зокрема в Європі. В таких університетах, що мають власне фінансування за рахунок розроблених наукових проектів, є можливість вчитись іноземним студентам, мати унікальні бібліотеки з новітніми електронними ресурсами і технологіями, міцну науково-дослідну базу, комфортні умови навчання і відпочинку.

Державні і приватні університети мають різні форми стипендіальних програм для підтримки фінансового положення студентів, в них цінується досягнення випускників, оснащеність навчального закладу. Тому при виборі університета абітурієнти враховують не тільки його рейтинг, але й на сучасне обладнання, форму навчальних занять, присутність клубів за інтересами, присутність спортивних майданчиків, заробітну плату і кар'єрний ріст випускників. При великих університетах є наукові лабораторії, центри, мережа різноманітних кафе, резиденції і апартаменти для студентів,клінікі, музеї, галереї, театральні майданчики тощо.

Зарплати викладачів таких навчальних закладів великі. Викладачі – фахівці, які захоплені своєю спеціальністю, наукою і саморозвитком.

Наступні структурні елементи моделі зображені у вигляді гілок і являють собою зону найближчого саморозвитку.

На будь-якому етапі саморозвитку не обійтись без сформованої мотивації по реалізації поставлених існуючих цілей та прагнень. Мотивація пов'язана із соціальними очікуваннями і цінностями, які притаманні викладачу на данному етапі свого розвитку. Мотивація веде до внутрішньої ініціативи у розв'язуванні поставлених цілей і завдань, що веде до найбільш повного прояву своїх здібностей та здатностей разом з прагненням до гармонії у відносинах навколишнього середовища і із своїм внутрішнім «Я», зі своєю підсвідомістю.

На перший погляд, особистість з легкістю розв'язує поставлені завдання. Насправді, це буде неможливо без сформованої культури щодо якості життя. Вкрай важливо мати позитивні й оптимістичні емоційні переживання, що трансформуються у підсвідомість.

Особистісне зростання не можливе без самостійності і нетривіальності у прийнятті рішень, формування власної позиції.

Життєвий простір охоплює й особистість, і її психологічне оточення, створюючи єдине психологічне поле: уявлення індивіда про своє майбутнє та минуле, сьогодення; певні її очікування, бажання, потреби, мотивацію, цілі, настрій, страхи, тривогу, ідеали, мрії; психологічне оточення індивіда, а також його фізичний та соціальний світ, який може впливати на цей простір (Левин, 1980).

Отже, життєвий простір особистості виступає результатом засвоєння, усвідомлення і осмислення тієї об'єктивної реальності, яка виникає в процесі взаємодії особистості з навколишнім середовищем. Психологічною особливістю життєвого простору виступає суб'єктивність особистості. Людина постійно вирішує задачу на встановлення пріоритету між власними протиріччями,

© *Mark Vaintraub*

потребами і інтересами, між зовнішньою заданістю і прагненням свободи, між цінностями та вимогами. Ситуація такого вибору вимагає від особистості прийняття рішення, стосовно власного життя особистості. Сукупність таких виборів і рішень організовують життєвий простір особистості в ситуації невизначеності.

Здатність визначати правильно пріоритети у повсякденному житті тісно пов'язана з прогнозуванням людиною результату своїх дій, готовністю до змін, сформованістю ціннісних установок.

Водночас, самопізнання та досліджування поставлених завдань неможливо уявити без сформованої здатності спроектувати цілі, задачі, оптимально використовувати свій внутрішній потенціал для досягнення своєї мети.

Вершина дерева знаменує продовження творчої самореалізації здібностей і здатностей згідно інших цілей і задач після завершення попередніх.

Ствобур дерева, зображений посередині, являє собою систему розглянутих взаємопов'язаних структурних елементів інтегрованого саморозвитку особистості на прикладі викладача вищої школи.

Через відсутність згасання активної соціальної та особистої діяльності, інтегрований саморозвиток особистості, не відбувається її згасання, завдяки чому людина зберігає протягом всього свого життя творчий потенціал, реалізацію всіх своїх здібностей, зберігає високу якість життя.

Прикладом розглянутого інтегрованого розвитку особистості є видатний український вчений, педагог Іван Андрійович Зязюн.

Доктор філософських наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук, автор понад 350 наукових праць, серед яких підручники, навчальні та навчально-методичні посібники, монографії з проблем педагогічної майстерності, неперервної професійної освіти, етики та естетики, теорії української та зарубіжної культури («Педагогічна майстерність»;

«Краса педагогічної дії»; «Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи»; «Педагогіка добра» та багато інших).

Епіграфом до останньої книги Івана Андрійовича – став вислів, його життєве кредо – «педагогіка – моє життя».

Філософ, учений, міністр народної освіти, ректор педагогічного інституту, директор науково-дослідного інституту – все це для нього лише сходинки до вищого світла – розуму Вчителя, бо Вчитель, за переконанням І.А. Зязюна, є «провідником переможної сили Добра і Любові, Істини і Краси».

Академіком І.А. Зязюном створено авторську наукову школу, яка виховала багатьох вчених України. Під його керівництвом підготовлено і захищено 5 докторських й 14 кандидатських дисертацій.

Його педагогічна творчість вражає масштабністю напрямів, різноманітністю тем і досліджень (Зязюн, 2003; Зязюн, 1999; Зязюн, 1997). Іван Андрійович є провідним вченим, дидактом, методистом, теоретиком і практиком педагогіки, вихователем величезної плеяди науковців і викладачів. І.А. Зязюн обґрунтував тісний взаємозв'язок психологічної і педагогічної наук, з'ясовуючи роль свідомості і підсвідомості у розвитку особистості педагога. Шукаючи і шануючи істину, вчений розглядає проблему людської сутності у її матеріальному, духовному, психічному, морально-естетичному вимірах. Цю ідею він обґрунтовує на засадах діалектичного розвитку, взаємозв'язку людини з усім навколишнім світом, своїм власним «Я», своїм сучасним призначенням і майбутнім.

Самовибудова людського в Людині за словами Зязюна, відбувається засобами психологічного, культурологічного, морально-духовного інструментарію, своєрідних координаторів людського поступу, яким є особистість.

У вступному слові до навчального посібника Івана Андрійовича «Краса педагогічної дії» написано: «Вчитель, його майстерність, його талант – невичерпне джерело багатства на-

© *Mark Vaintraub*

роду, який прагне до інтелектуальної, етико-естетичної культури в часи усіляких потрясінь і негараздів». Таким Вчителем, Філософом, Людиною і є Зязюн Іван Андрійович.

Незалежно від сфери діяльності ці люди продовжують розвиватися, хоча мали величезні доягнення і регалії. Вищеописані видатні сучасні вчені-педагоги мали інтегрований саморозвиток різноманітних проявів своїх здібностей та якостей, внутрішню потребу, що вимагала щоденно конструювати побудову своєї життєвої реальності і передавати свій досвід іншим.

Висновки

Введено поняття «інтегрований саморозвиток особистості» та «інтегрований саморозвиток викладача вищої школи».

Інтегрований підхід до саморозвитку, самореалізації та вдосконалення своїх задатків викладача вищої школи сприяє успішній організації його професійного й особистісного зростання та залежить від наступних чинників:

– мотивація особистості по реалізації поставлених існуючих цілей, прагнень;

– бжання до найбільш повного прояву своїх здібностей та здатностей;

– організація життєвого простору;

– володіння культурою щодо якості життя;

– здатність виставляти правильно пріоритети у повсякденному житті;

– самопізнання і досліджування поставлених завдань;

– прагнення до гармонії у відносинах навколишнього середовища і із своїм внутрішнім «Я», зі своєю підсвідомістю;

– пошук розв'язування поставлених завдань для саморозвитку;

– самостійність і нетривіальність у прийнятті рішень, формування власної позиції;

– здатність спроектувати цілі, задачі, послідовні етапи реалізації свого саморозвитку, оптимально використовувати свій внутрішній потенціал для досягнення своєї мети;

– продовження творчої самореалізації здібностей і здатностей згідно інших цілей і задач після завершення попередніх.

Література

1. Вайнтрауб М.А. Інтегроване розвивальне навчання у професійній школі: монографія. Київ : Т. Клочко, 2009. 179 с.

2. Вайнтрауб М.А. Сучасні технології формування якісної підготовки майбутніх фахівців. *Гуманіт. вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди» : наук.-теорет. зб.* 2010. Вип. 19. С. 24–29.

3. Зязюн І.А. Безсвідоме і творча інтуїція *Професійна освіта: педагогіка і психологія. Українсько-польський журнал.* / за ред. І. Зязюна, Т. Левовицького, Н. Ничкало, І. Вільш. Ченстохова-Київ: Видавництво Вищої Педагогічної школи у Ченстохові, 2003. Вип. 4. С. 121–135.

4. Зязюн І.А. Людина в контексті гуманітарної філософії. *Професійна освіта: педагогіка і психологія. Українсько-польський журнал.* / за ред. І. Зязюна, Т. Левовицького, Н. Ничкало, І. Вільш. Ченстохова-Київ: Видавництво Вищої Педагогічної школи у Ченстохові, 1999. Вип. № 1. С. 323–333.

5. Капрара Дж., Сервон Д. Психология личности. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 640 с.

6. Костюк Г.С. Принцип развития в психологии. Методологические и теоретические проблемы психологии / отв. ред. Е.В. Шорохова. Москва: Наука, 1969. С. 118–152.

7. Левин К. *Топология и теория поля. Хрестоматия по истории психологи* / под ред. П.Я. Гальперина, А.Н. Ждан. Москва: Московский университет, 1980. С. 121–131.

8. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн та ін.; за ред. І.А. Зязюна. Київ : Вища школа, 1997. 349 с.

9. Щукина М.А. Направления исследований саморазвития личности в современной зарубежной психологии. *Вопр. Психологии*, 2014, №4. С. 94 – 105.

© *Mark Vaintraub*

10. Report 2008-125. Forecasting skill needs: a review of national and European practices. Commissioned by the Norwegian Ministry of Education and Research (Kunnskapdepartementet). URL: http://www.trainingvillage.gr/skillsnet.

11. Study visits programme for education and vocational training specialists 2010/11. URL: http://www.trainingvillage.gr/skillsnet (under «Forecasting» section).

12. Vocational education and training – key to the future. Lisbon-Copenhagen-Maastricht: mobilising for 2010. URL: http://www.trainingvillage.gr/skillsnet (under «Forecasting» section).

Вайнтрауб М.А.

Інтегрований саморозвиток викладача вищої школи

Анотація

У статті висвітлено проблему позитивних і негативних наслідків техногенного світу і шляхи подалання негативних наслідків у вищій освіті, проблему інтегрованого саморозвитку особистості, необхідності розроблення методологічних основ для особистісного і професійного саморозвитку викладачів вищої школи. Здійснено спробу створення моделі (дерева) інтегрованого саморозвитку особистості на прикладі викладача вищої школи. Акцентовано увагу на введених поняттях «інтегрований саморозвиток особистості», «інтегрований саморозвиток викладача вищої школи»; напрямах, що сприяють продовженню саморозвитку сформованих особистостей (викладачів вищої школи), спонукають їх до більш ефективної педагогічної праці, до творчості .

Проаналізовано дослідження найбільш відомих вчених щодо перспектив професійного зростання, саморозвитку особистості, що не дає можливість згасанню творчості, удосконалює фізичні, інтелектуальні та моральні цінності, сприяє зацікавленості до життя і самоудосконаленню.

© *Марк Вайнтрауб*

У статті наведено приклади сучасних видатних українських і зарубіжних вчених-педагогів, які завдяки інтегрованому саморозвитку продовжують творчий пошук й удосконалюють свої здібності в різних сферах життєдіяльності.

Ключові слова: саморозвиток, інтегрований саморозвиток, особистість, викладач вищої школи.

Вайнтрауб М.А.

Интегрированое саморазвитие преподавателя высшей школы

Аннотация

В статье освещено проблему положительных и отрицательных последствий техногенного мира и пути преодоление негативных последствий в высшем образовании, проблему интегрированного саморазвития личности, необходимости разработки методологических основ для личностного и профессионального саморазвития преподавателей высшей школы. Предпринята попытка создания модели (дерева) интегрированного саморазвития личности на примере преподавателя высшей школы. Акцентировано внимание на введенных понятиях «интегрированое саморазвитие личности», «интегрированое саморазвитие преподавателя высшей школы»; направлениях, способствующих продлению саморазвития сложившихся личностей (преподавателей высшей школы), побуждают их к более эффективному педагогическому труду, к творчеству.

Проанализированы исследования наиболее известных ученых о перспективах профессионального роста, саморазвития личности, что не дает возможности угасанию творчества, совершенствует физические, интеллектуальные и моральные ценности, способствует заинтересованности к жизни и самосовершенствованию.

В статье приведены примеры современных выдающихся украинских и зарубежных ученых-педагогов, которые благодаря

© Mark Vaintraub

интегрированному саморазвития продолжают творческий поиск и совершенствуют свои способности в различных сферах жизнедеятельности.

Ключевые слова: саморазвитие, интегрированое саморазвитие, личность, преподаватель высшей школы.

© *Марк Вайнтрауб*

UDC 378.147:331.45
DOI: 10.31470/2415-3729-2019-10-58-74

Educational and Methodological Support of the Future Mechanical Engineering Specialists Training for the Labour Protection Professional Activity

Sofiia Dembitska
Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D), Associate Professor
Associate Professor of the Departament of Life Safety and Pedagogy of Safety
Vinnytsia National Technical University
✉ 95, Khmelnytske Highway, Vinnytsia, Ukraine, 21021
E-mail: sofiyadem13@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2005-6744

Date of receipt of the article: September 28, 2019
Article accepted for publication: December 02, 2019

Навчально-методичне забезпечення підготовки майбутніх фахівців механічної інженерії до працеохоронної професійної діяльності

Софія Віталіївна Дембіцька
кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки
Вінницький національний технічний університет
✉ Хмельницьке шосе, 95, м. Вінниця, Україна, 21021

Дата надходження статті: 28 вересня 2019 р.
Стаття прийнята до друку: 02 грудня 2019 р.

Abstract

The article is devoted to the substantiation of the directions of improving the educational and methodical support of the future

mechanical engineering specialists' training for labour protection professional activity.

The aim of the article is to identify areas for improving the educational and methodological support of the future mechanical engineering specialists' training for labour protection professional activity. The author uses such research methods as analysis of scientific literature, generalization, comparison, systematization, abstraction and methods of mathematical statistics.

The benefit of the study is that the ways of improving the educational and methodological support of labour protection disciplines and its structure are defined: the target block (contains the purpose and tasks of a discipline study), the normative block (contains information about the number of credits in the context of classroom and independent work, content modules, structural and logical place of a discipline in the educational training of specialists, etc.), the information block (contains training material in a modular structure), the methodical block (contains the characteristics of forms, methods and tools that provide future mechanical engineering specialists by the labour protection competencies' forming), the control unit (contains materials for determining the level of labour protection competence) and the resource unit. Moreover the directions of improving teaching labour protection disciplines are defined and reflected in the educational and methodological support of the future mechanical engineering specialists' training for labour protection professional activity, they are: motivation provision, individual tasks definition, activation of students' educational activity; and the peculiarities of educational and methodological support of the future mechanical engineering specialists' training for labour protection professional activity are characterized.

Key words: labour protection activities, higher education institutions, mechanical engineering, improvement of the training process, training and methodological support.

© *Софія Дембіцька*

References

1. Afanasev, A.K. (2010). Formirovanie bazovykh professionalnykh kompetentsiy u studentov tekhnicheskikh vuzov, obuchayushchikhsya po programme podgotovki ofitserov zapasa avtomobilnykh voysk [Formation of the basic professional competencies of technical high schools students enrolled in the program of training reserve automobile troops officers]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Samara: GOU VPO «Samarskiy gosudarstvennyy tekhnicheskiy universitet» [in Russian].

2. Baydenko, V.I., & Dzh. van Zantvort (2003). *Modernizatsiya professionalnogo obrazovaniya: sovremennyy etap [Modernization of vocational education: the modern stage]*. Moskva : Issledovatelskiy tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov [in Russian].

3. Bespalko, V.P., & Tatur, Yu.G. (1989). *Sistemno-metodicheskoe obespechenie uchebno-vospitatelnogo protsessa podgotovki spetsialistov [A systematic and methodical support of the educational process of specialists training]*. Moskva : Vysshaya shkola [in Russian].

4. Bukharova, B.D., & Matveeva, T.A. (2005). Formirovanie elektronnogo portfelya studenta tekhnicheskogo vuza kak uslovie stanovleniya ego professionalnoy kompetentnosti [Formation of the electronic portfolio of a technical college student as a condition for its professional competence formation]. *Professionalnoe obrazovanie. Prilozhenie «Pedagogicheskaya nauka – praktike. Novye issledovaniya» – Vocational education. Appendix «Pedagogical Science is for Practice. New research»*, 2, 48–52 [in Russian].

5. Vasileva, Ye.I. (2010). Motivatsiya professionalnoy deyatelnosti gosudarstvennykh grazhdanskikh sluzhashchikh [Motivation of professional work of state civil workers]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Yekaterinburg: Uralskaya akademiya gosudarstvennoy sluzhby [in Russian].

6. Hlyniana, N.M., & Dementii, L.V. (2004). *Orhanizatsiia samostiinoi roboty studenta z dystsypliny «Osnovy okhorony pratsi» z vykorystanniam PEOM [Organization of the student's self-study work on the discipline «Fundamentals of Labour Protection» using the PC]*. Kramatorsk : DDMA [in Ukrainian].

 © *Sofiia Dembitska*

7. Guzanov, B.N., Kuzina, L.L., & Shusherin, V.V. (2009). Organizatsiya planirovaniya i kontrolya v protsesse upravleniya kachestvom obucheniya v sisteme vysshego professionalnogo obrazovaniya [Organization of planning and control in the management of teaching quality in higher vocational education]. Kachestvo. Innovatsii. Obrazovanie – Quality Innovation Education, 8, 2–8 [in Russian].

8. Dembitska, S.V. (2013). Problemy yakosti znan z okhorony pratsi v protsesi pidhotovky fakhivtsiv sotsialno-kulturnoi sfery [Problems of the quality of labour protection knowledge in the training process of a social and cultural sphere]. *Vyshcha osvita Ukrainy: teoretychnyi ta naukovo-metodychnyi chasopys., Tematychnyi vypusk «Naukovo-metodychni zasady upravlinnia yakistiu osvity u vyshchykh navchalnykh zakladakh» – Higher education in Ukraine: Theoretical and scientific-methodological journal. Thematic issue «Scientific and methodological principles of quality management of education in higher education institutions»,* 2 (dodatok 2), 99–104 [in Ukrainian].

9. Zhyhir, V.V. (2017). Rozrobka navchalno-metodychnykh kompleksiv vidpovidno do vymoh derzhavnykh osvitnikh standartiv novoho pokolinnia [Development of teaching methods in accordance with the requirements of state educational standards of new generation]. *Molod i rynok – Youth and the market,* 5 (148), 20–24 [in Ukrainian].

10. Palchevskiy, B.V. (1991). Uchebno-metodicheskiy kompleks sredstv obucheniya [Methodical complex of learning tool]. Sovetskaya pedagogika – Soviet Pedagogy, 6, 26–32 [in Russian].

11. Shalygina, I.V. (2012). Uchebno-metodicheskiy kompleks kak didakticheskiy obekt [Methodical complex as a didactic object]. *Otechestvennaya i zarubezhnaya pedagogika – Domestic and foreign pedagogy,* 5 (8), 170–177 [in Russian].

12. Anderson, L., Cruikshank, K., Mayer, R., Pintrich, P., Raths, J. & Wittrock, M. (2001). A taxonomy for learning, teaching, and assessing. New York: David McKay Company.

Вступ

Розвиток економіки країни та суспільства в цілому можна забезпечити лише шляхом забезпечення якості освіти. Швидкий розвиток техніки та технологій можливо забезпечити лише тоді, коли на підприємстві є висококваліфіковані фахівці, які і забезпечують такий розвиток. Нині якість підготовки майбутніх фахівців знаходиться в центрі уваги, що пояснюється такими причинами:

– формування загального освітнього і наукового простору Європи, що вимагає наявності єдиних критерії та стандартів до підготовки фахівців у кожній галузі з метою забезпечення мобільності висококваліфікованих працівників на ринку праці;

– рівень розвитку економіки будь-якої країни, її становище на світовому ринку в більшій мірі залежить від якості освіти;

– на ринку праці наразі вже наявності диплома недостатньо, необхідно володіти визначеними компетентностями у певній галузі (Дембіцька, 2013).

Враховуючи зазначене, актуальним є обгрунтування шляхів і механізмів оновлення процесу підготовки майбутніх фахівців, пошук ефективних методів та засобів формування фахової компетентності, розробка навчально-методичного забезпечення у відповідності до особливостей компетентнісного підходу у навчанні.

Аналіз досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених таких як А. Афанасьев (Афанасьев, 2010), В. Байденко, Дж. ван Зантворт (Байденко & Зантворт, 2003), В. Беспалько, Ю. Татур (Беспалько, Татур, 1989), Б. Бухарова, Т. Матвеева (Бухарова & Матвеева, 2005), Е. Васильева (Васильева, 2010), Б. Гузанов, Л. Кузина, В. Шушерин (Гузанов, Кузина & Шушерин, 2009), Л. Андерсон, К. Гришанк, Р. Майер, П. Пінтріч (Anderson, Cruikshank, Mayer, Pintrich, Raths, & Wittrock, 2001), показує, що основою вдосконалення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти є розробка та впровадження в навчальний процес навчально-методичного забезпе-

чення, яке відповідає особливостям компетентнісного підходу. Воно має враховувати інтеграцію традиційних та інноваційних методів, технологій і засобів навчання, міжпредметну інтеграцію та вимоги роботодавців до працівників.

Метою статті є визначення напрямків вдосконалення навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх фахівців механічної інженерії до працеохоронної професійної діяльності.

Матеріали та методи дослідження

Під час написання статті були проаналізовані наукові публікації з проблеми дослідження, узагальнено практичні напрацювання та власний педагогічний досвід щодо особливостей формування працеохоронної компетентності студентів технічних спеціальностей. Крім цього, у процесі роботи використанні такі загальні методи досліджень, як узагальнення, порівняння, систематизація та абстрагування. Для визначення ефективності запропонованого навчально-методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх фахівців механічної інженерії до працеохоронної професійної діяльності було використано експертне оцінювання, для опрацювання результатів опитування експертів – методи математичної статистики.

Результати та їх обговорення

Однією з причин виробничого травматизму є недостатня якість знань працівника, отриманих як на етапі професійної підготовки, так і під час його трудової діяльності. в такій ситуації працівник не може проаналізувати наслідки своєї діяльності, визначити до чого може призвести недотримання правил безпеки під час виробничого процесу.

Формування працеохоронної компетентності як здатності працівника до свідомої безпечної праці має відбуватися ще на етапі підготовки фахівців. Особливу увагу під час цього процесу необхідно приділяти формуванню умінь критично мислити та оцінювати виробничі завдання з погляду безпеки, а

також сприяти розвитку готовності до дій в нових, спонтанно виникаючих небезпечних виробничих ситуаціях. А тому, на нашу думку, для підвищення якості підготовки у закладах вищої освіти та забезпечення формування працеохоронної компетентності суттєве значення мають:

– методичне дослідження й обґрунтування тем навчальної програми з охорони праці із врахуваннях особливостей підготовки фахівців механічної інженерії;

– використання ефективних нових технологій навчання (дистанційних, комп'ютерних, модульних, кредитно-модульних технологій, мультимедіатехнологій) як в автономній формі, так і в поєднанні з традиційною формою навчання (Глиняна & Дементій, 2004:12);

– здійснення необхідного і якісного контролю рівнів працеохоронної компетентності студентів;

– розробка та систематизація дидактичних засобів навчання, зокрема електронних навчальних посібників, ілюстративних і методичних матеріалів;

– розробка та обґрунтування вимог до професійної компетентності фахівців механічної інженерії безпосередньо з питань охорони праці;

– створення автоматизованих навчальних курсів, комп'ютерних програм, автоматизованої системи контролю засвоєних знань.

Все це має бути відображено у відповідному навчально-методичному забезпеченні, використання якого дозволить впливати на формування працеохоронної компетентності майбутніх фахівців механічної інженерії.

Погоджуємося з думкою І. Шалигіної у тому, що навчально-методичне забезпечення є саме тим дороговказом, основне завдання якого – визначення змісту й обсягу вивчення навчальної дисципліни; встановлення вимог до рівня засвоєння змісту дисципліни студентом; визначення змісту та обсягу самостійної роботи студента, форм і засобів контро-

лю її виконання; здійснення організаційно-методичного та інформаційного супроводу освітнього процесу (Шалыгина, 2012).

На думку Б. Пальчевського, значення навчально-методичного забезпечення дисципліни у тому, що це такий набір матеріалів, які відрізняються від стандартних навчальних посібників поглибленим змістом дидактичних і методичних компонентів, що сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів (Пальчевский, 1991:27).

Навчально-методичне забезпечення працеохоронних дисциплін, розроблене нами з метою забезпечення ефективності процесу формування працеохоронної компетентності майбутніх фахівців механічної інженерії містить нормативну і навчально-методичну документацію, засоби навчання і засоби контролю та розроблене і для викладача, і для студентів.

Ґрунтуючись на результатах наукових пошуків В. Жигірь (Жигірь, 2017), до складу навчально-методичне забезпечення працеохоронних дисциплін ми віднесли:

1) цільовий блок, що містить мету та завдання вивчення певної дисципліни, які є програмою дій для студентів. В нашому випадку – це формування на відповідному рівні працеохоронної компетентності, яке дозволить майбутньому фахівцю механічної інженерії ефективно здійснювати працеохоронну професійну діяльність;

2) нормативний блок, який містить інформацію про освітній ступінь, спеціальність, курс, семестр, кількість кредитів в розрізі аудиторної та самостійної роботи, кількість змістових модулів, форми контролю, структурно-логічне місце дисципліни в навчальному процесі підготовки фахівців, міждисциплінарні зв'язки, перелік компетентностей, як результатів вивчення навчальної дисципліни. Все це відображено нами у робочих програмах працеохоронних дисциплін;

3) інформаційний блок – навчальний матеріал за модульною структурою у вигляді опорного конспекту лекцій,

матеріалів для проведення лабораторно-практичних занять, самостійної та індивідуальної роботи;

4) методичний блок, який розроблений для викладачів та забезпечує формування працеохоронної компетентності майбутніх фахівців механічної інженерії в процесі вивчення фахових дисциплін. Він містить характеристику форм і методів та засобів, які забезпечують формування працеохоронної компетентності майбутніх фахівців механічної інженерії, інструктивно-методичний матеріал, матеріали самоконтролю, індивідуальні завдання, теми творчих робіт тощо;

5) контрольний блок, який містить матеріали для визначення рівня сформованості працеохоронної компетентності майбутніх фахівців механічної інженерії, як результату підготовки до працеохоронної професійної діяльності. Запитання та завдання для самостійної роботи студентів, контрольні роботи працеохоронних дисциплін тощо;

6) ресурсний блок – основна та додаткова література, електронні та Інтернет-ресурси, матеріально-технічні ресурси (наочність, технічні засоби навчання, електронні та програмні навчальні засоби тощо).

Опанування студентами фахових та працеохоронних дисциплін із використанням розробленого навчально-методичного забезпечення сприяє цілісному і системному сприйняттю матеріалу, який вивчається, залученню студентів в усі етапи навчального процесу, вибудовування власних освітніх траєкторій, можливості здійснення самоконтролю і самооцінки.

Розроблене нами навчально-методичне забезпечення формування працеохоронної компетентності майбутніх фахівців механічної інженерії, має такі особливості:

1) використання можливостей мультимедійних і проблемних технологій, що інтенсифікує навчальний процес, підвищує мотивацію студентів;

2) залучення студентів в усі етапи навчального процесу (визначення і прийняття цілей, вивчення навчального

матеріалу, рефлексія, оцінка і самооцінка);

3) структурування навчально-методичного забезпечення формування працеохоронної компетентності на основі блочного підходу індивідуалізує процес навчання, дозволяє студентові змоделювати свою особисту освітню траєкторію;

4) визначення психолого-педагогічних вимог при створенні навчально-методичного забезпечення формування працеохоронної компетентності, наявність зручної навігаційної системи в електронній версії роблять навчальний процес комфортним та орієнтованим на особистість студента;

5) зміст навчально-методичного забезпечення формування працеохоронної компетентності забезпечує міждисциплінарні зв'язки між дисциплінами професійної підготовки майбутніх фахівців механічної інженерії;

6) внесення в комплекс навчально-методичного забезпечення формування працеохоронної компетентності блока контролю дозволяє організувати ефективний зворотний зв'язок, здійснювати контроль і самоконтроль засвоєння знань і сформованості вмінь студентів машинобудівних спеціальностей.

Вважаємо за необхідне відзначити, що використання навчально-методичного забезпечення формування працеохоронної компетентності під час вивчення фахових дисциплін не припускало відмови від традиційних форм організації навчально-пізнавальної діяльності студентів. Як показує досвід, важливе значення має безпосереднє спілкування викладача і студента. Таким чином, за умови взаємного доповнення традиційних методів і засобів навчання та нових освітніх технологій в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців забезпечується їх максимальна ефективність. Це сприяє формуванню працеохоронної компетентності майбутніх фахівців механічної інженерії.

Для прикладу наведемо розроблене навчально-методичне забезпечення дисципліни «Безпека життєдіяльності» для підготовки фахівців машинобудівних спеціальностей (рис.1).

Рис. 1. Структура навчально-методичного забезпечення дисципліни

Для визначення ефективності запропонованого навчально-методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх фахівців механічної інженерії до працеохоронної професійної діяльності було використано експертне оцінювання. Експертами виступили викладачі, які задіяні в процесі фахової підготовки студентів машинобудівних спеціальностей та мають значний досвід і кваліфікацію у цій сфері. До експертного оцінювання були залучені викладачі Вінницького національного технічного університету, Національного авіаційного університету та

© *Sofiia Dembitska*

Льотної академії Національного авіаційного університету (всього 21 людина, з них 8 докторів та 13 кандидатів наук). За стажем роботи експерти розділилися таким чином (рис. 2):

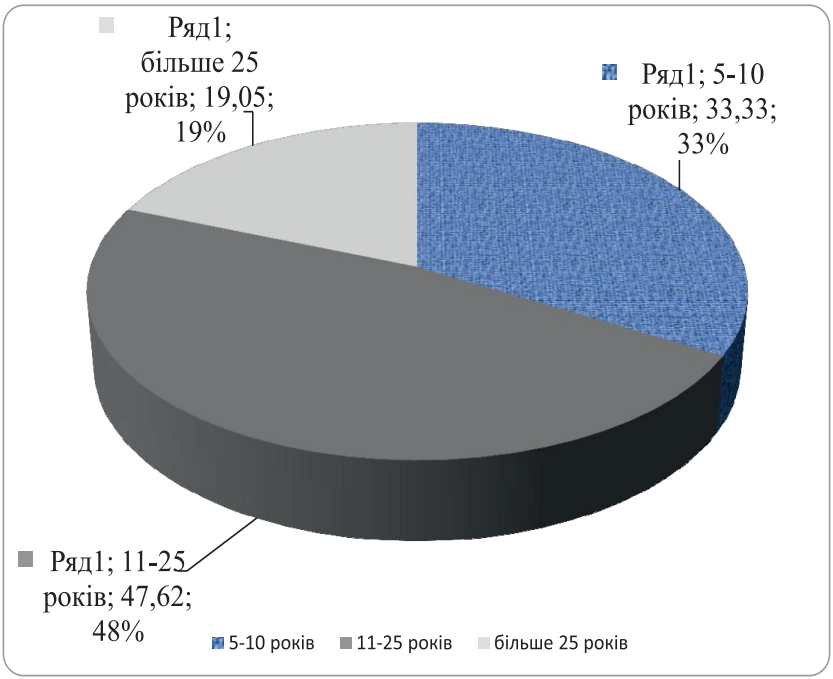

Рис. 2. Розподіл експертів за стажем роботи

– 7 осіб (33,33%) становлять викладачів з досвідом роботи 5-10 років. Як правило, такі викладачі ще не мають виробленого стилю у викладанні, вони готові впроваджувати інновації та проводити експерименти. Перевагою цієї групи є готовність до інновацій, а недоліком – те, що педагогічні експерименти не завжди приводять до позитивного результату;

– 10 осіб (47,62%) становлять викладачів з досвідом роботи 11-25 років. Це так звана «золота середина», адже вони вже мають напрацьовані ефективні методичні прийоми у викладанні

дисциплін, перед впровадженням інновацій в педагогічний процес здатні проаналізувати їх та передбачити можливі результати. Однак при цьому вони досить обережно відносяться до педагогічних експериментів;

– 4 особи (19,05%) становлять викладачів з досвідом роботи більше 25 років. Ця група вже має власний педагогічний стиль та у викладанні чітко дотримується роками перевіреного плану. Викладачі цієї групи мають значний досвід практичної та наукової роботи, однак недоліком цієї групи є те, що до педагогічних інновацій у них відношення негативне.

Звичайно, такий поділ є досить умовний. Особливості кожної вікової групи були встановлення шляхом опитування.

Відповіді експертів розподілилися таким чином:

1. 81% (17 осіб) відмітили позитивно запропоноване навчально-методичне забезпечення процесу підготовки майбутніх фахівців механічної інженерії до працеохоронної професійної діяльності, 19% (4 особи) – відмітили суттєві, на їхню думку, недоліки. Зокрема, було зазначено, що запропоноване навчально-методичне забезпечення процесу підготовки майбутніх фахівців механічної інженерії до працеохоронної професійної діяльності потребує доопрацювань із врахуванням специфіки конкретних професійних дисциплін. Це є цілком зрозумілим, оскільки запропоноване навчально-методичне забезпечення не є універсальним. Воно є вказівкою для розробки навчально-методичного забезпечення фахових дисциплін та містить рекомендації щодо формування працеохоронної компетентності впродовж усієї професійної підготовки;

2. при уточненні змісту навчально-методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх фахівців механічної інженерії до працеохоронної професійної діяльності 71% (15 осіб) висловили побажання наповнити його практичними прикладами з професійної діяльності фахівців машинобудівної галузі. Така робота має бути проведена у співпраці із фахівцями машинобудівної галузі високої кваліфікації;

3. 76% (16 осіб) експертів позитивно відмітили запропоновану методику діагностування працеохоронної компетентності майбутніх фахівців механічної інженерії, однак при цьому 87% (18 осіб) висловили побажання його автоматизувати з метою зменшення часу на визначення рівня працеохоронної компетентності.

Висновки

Таким чином, можна стверджувати, що результати експертного опитування підтверджують ефективність запропонованого навчально-методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх фахівців механічної інженерії до працеохоронної професійної діяльності. При цьому були визначені шляхи його вдосконалення, зокрема:

1. Автоматизувати процес діагностування рівнів працеохоронної компетентності майбутніх фахівців механічної інженерії.

2. Розширити банк проблемних завдань та творчих проектів конкретними завданнями з професійної діяльності працівників машинобудівної галузі.

3. Розробити додаткові дистанційні курси з тих питань професійної підготовки, якими найбільше цікавляться студенти.

4. Здійснити порівняльний аналіз працеохоронної професійної діяльності фахівців машинобудівної галузі в Україні та за кордоном. Проаналізувати його позитивні та негативні риси.

Література

1. Афанасьев А.К. Формирование базовых профессиональных компетенций у студентов технических вузов, обучающихся по программе подготовки офицеров запаса автомобильных войск: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.08 / ГОУ ВПО «Самарский государственный технический университет». Самара, 2010. 21 с.

2. Байденко В.И., Дж. ван Зантворт. Модернизация профессионального образования: современный этап. Москва : Ис-

следовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2003. 674 с.

3. Беспалько В.П., Татур Ю.Г. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов. Москва: Высшая школа, 1989. 141 с.

4. Бухарова Б. Д., Матвеева Т.А. Формирование электронного портфеля студента технического вуза как условие становления его профессиональной компетентности. Профессиональное образование. Приложение «Педагогическая наука – практике. Новые исследования». 2005. №2. С. 48–52.

5. Васильева Е.И. Мотивация профессиональной деятельности государственных гражданских служащих: автореф. дис. … канд. социол.. наук : 22.00.08 / Уральская академия государственной службы. Екатеринбург, 2010. 20 с.

6. Глиняна Н.М., Дементій Л.В. Організація самостійної роботи студента з дисципліни «Основи охорони праці» з використанням ПЕОМ. Краматорськ: ДДМА, 2004. 31 с.

7. Гузанов Б.Н., Кузина Л.Л., Шушерин В.В. Организация планирования и контроля в процессе управления качеством обучения в системе высшего профессионального образования. *Качество. Инновации. Образование*. 2009. №8. С.2–8.

8. Дембіцька С.В. Проблеми якості знань з охорони праці в процесі підготовки фахівців соціально-культурної сфери. *Вища освіта України:* теоретичний та науково-методичний часопис., Тематичний випуск «Науково-методичні засади управління якістю освіти у вищих навчальних закладах». 2013. №2 (додаток 2). С. 99–104.

9. Жигірь В.В. Розробка навчально-методичних комплексів відповідно до вимог державних освітніх стандартів нового покоління. *Молодь і ринок.* 2017. №5 (148). С. 20–24.

10. Пальчевский Б.В. Учебно-методический комплекс средств обучения. *Советская педагогика.* 1991. №6. С. 26–32.

11. Шалыгина И.В. Учебно-методический комплекс как дидактический объект. Отечественная и зарубежная педагогика. 2012. № 5 (8). С.170–177.

© Sofiia Dembitska

12. Anderson L., Cruikshank K., Mayer R., Pintrich P., Raths J., Wittrock M. A taxonomy for learning, teaching, and assessing. New York : David McKay Company, 2001. 187 p.

Дембіцька С.В.

Навчально-методичне забезпечення підготовки майбутніх фахівців механічної інженерії до працеохоронної професійної діяльності

Анотація

Стаття присвячена обґрунтуванню напрямів вдосконалення навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх фахівців механічної інженерії до працеохоронної професійної діяльності.

Визначені шляхи вдосконалення навчально-методичного забезпечення працеохоронних дисциплін та його структуру (цільовий, нормативний, інформаційний, методичний, контрольний та ресурсний блоки). Схарактеризовані особливості навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх фахівців механічної інженерії до працеохоронної професійної діяльності.

Визначені та відображені у навчально-методичному забезпеченні підготовки майбутніх фахівців механічної інженерії до працеохоронної професійної діяльності напрямки вдосконалення викладання працохоронних дисциплін: забезпечення мотивації, визначення індивідуальних завдань, активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Ключові слова: працеохоронна професійна діяльність, заклади вищої освіти, механічна інженерія, вдосконалення процесу професійної підготовки, навчально-методичне забезпечення.

© *Софія Дембіцька*

Дембицкая С.В.

Учебно-методическое обеспечение подготовки будущих специалистов механической инженерии в трудоохранной профессиональной деятельности

Аннотация

Статья посвящена обоснованию направлений совершенствования учебно-методического обеспечения подготовки будущих специалистов механической инженерии в трудоохранной профессиональной деятельности.

Определены пути совершенствования учебно-методического обеспечения трудоохранных дисциплин и его структуру (целевой, нормативный, информационный, методический, контрольный и ресурсный блоки). Охарактеризованы особенности учебно-методического обеспечения подготовки будущих специалистов механической инженерии в трудоохранной профессиональной деятельности.

Определены и отражены в учебно-методическом обеспечении подготовки будущих специалистов механической инженерии в трудоохранной профессиональной деятельности направления совершенствования преподавания працохоронних дисциплин: обеспечение мотивации, определение индивидуальных задач, активизация учебно-познавательной деятельности студентов.

Ключевые слова: трудоохранная профессиональная деятельность, учреждения высшего образования, механическая инженерия, совершенствование процесса профессиональной подготовки, учебно-методическое обеспечение.

© Sofiia Dembitska

UDC 378.016:5]:355.233
DOI: 10.31470/2415-3729-2019-10-75-92

Strengthening the Natural Disciplines' Training with the Application of STEM-education Technologies in the Process of Training Sessions Conducting at Higher Military Educational Institutions

Yevheniia Ivanchenko
Doctor of Pedagogy (DSc), Professor
Professor at the Department of Fundamental Sciences
Military Academy (Odessa)
✉ 10, Fountain Road St., Odessa, Ukraine, 65009
E-mail: jekki251@gmail.com
ORCID ID 0000-0003-3071-0938

Oleksandra Sviridiuk
Senior Lecturer at the Department of Fundamental Sciences
Military Academy (Odessa)
✉ 10, Fountain Road St., Odessa, Ukraine, 65009
E-mail: andra.odessa@gmail.com
ORCID ID 0000-0003-4851-6631

Date of receipt of the article: October 01, 2019
Article accepted for publication: December 02, 2019

Посилення підготовки з природничих дисциплін із застосуванням технологій STEM-освіти в процесі проведення навчальних занять у вищих військових навчальних закладах

Євгенія Анатоліївна Іванченко
доктор педагогічних наук, професор
Військова академія (м. Одеса)
✉ вул. Фонтанська дорога, 10, м. Одеса, 65009,

Олександра Юріївна Свірідюк
старший викладач кафедри фундаментальних наук
Військова академія (м. Одеса)
✉ вул. Фонтанська дорога, 10, м. Одеса, 65009,

Дата надходження статті: 01 жовтня 2019 р.
Стаття прийнята до друку: 02 грудня 2019 р.

Abstract

The Armed Forces of Ukraine have recently undergone cardinal changes; this concerns the issues of equipment, personnel training and other issues related to the defence and industrial complex development. The military equipment and weapons are becoming more and more complex, and the wars themselves are changing from «classic» to «hybrid» with the centre shifting into the information and communication space. Such changes are naturally reflected in the Armed Forces of Ukraine future officers' professional training system, requiring a rethinking of the natural disciplines' role.

The purpose of the article is to publish the results of the theoretical study on the identification of pedagogical conditions for forming the Armed Forces of Ukraine future officers' readiness for using STEM-technologies in professional activities, in particular, strengthening of the natural disciplines' training with the application of STEM-education technologies in the process of training sessions conducting in higher military educational institutions.

Methods of research: analysis, synthesis, systematization of scientific and pedagogical manuals, generalization.

Results. The study identifies the following directions of strengthening natural disciplines' training in the process of conducting training with using STEM-technologies: transforming the content of the existing disciplines from the point of view of strengthening the natural sciences' training; creating the new applied training courses taking into account the integrative method of teaching the material; developing the problematic tasks of military-applied character, the

© Yevheniia Ivanchenko
© Oleksandra Sviridiuk

solution of which requires a system of knowledge from different scientific fields; holding a series of seminars with future officers on the general theme of «Applying new information technology to military applications»; organizing and conducting instructor-methodical sessions with scientific-pedagogical staff on acquaintance of all educational process' participants with STEM-technologies; publishing the results of research on the implementation of STEM-technologies at scientific seminars and conferences; the advisable and prudent STEM-technologies introducing during training at higher military educational institutions.

Conclusion. The research proves that the natural disciplines' training strengthening with the application of STEM-education technologies in the process of training sessions conducting at higher military educational institutions can be defined as a pedagogical condition for successful forming the Armed Forces of Ukraine future officers' readiness for using STEM-technologies in professional activities.

Key words: higher military education, STEM-technologies, education's fundamentalization, integration.

References

1. Biletska, H.A. (2014). Napriamy udoskonalennia pryrodnycho-naukovoi pidhotovky maibutnikh ekolohiv u vyshchykh navchalnykh zakladakh [Directions of future ecologists' natural science training improvement in higher educational establishments]. Pedahohichnyi protses: teoriia i praktyka – *The Pedagogical Process: Theory and Practice,* 2, 17-23 [in Ukrainian].

2. Borovyk, O.V. & Borovyk, L.V. (2014). Prykladni modeli deiakykh zadach operatyvno-sluzhbovoi diialnosti orhaniv okhorony derzhavnoho kordonu ta prohram realizatsii metodu yikh doslidzhennia [Applied models of some tasks for the operational and official activity of the state border protection bodies and the programs of realizing the method of their research]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi*

© *Євгенія Іванченко*
© *Олександра Свірідюк*

sluzhby Ukrainy – Collection of scientific papers of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, 1, 221-237 [in Ukrainian].

3. Brodiak, O.Ia., Huzyk, N.M., Lishchynska, Kh.I., Petruchenko, O.S., Pinchuk, I.V. & Tereshchuk, O.V. (2019). Shliakhy pidvyshchennia yakosti viiskovoi osvity [Ways to improve the quality of military education]. *Naukovi zapysky. Ser.: Pedahohichni nauky Tsentralnoukrainskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. – Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University,* 177(1), 72–77 [in Ukrainian].

4. Krasnobokyi, Yu.M. & Tkachenko, I.A. (2013). Intehratsiia pryrodnycho-naukovykh dystsyplin u svitli kompetentnisnoi paradyhmy osvity [Integration of natural sciences in the light of the education competence paradigm]. *Proceedings of the Eleventh International Scientific and Practical Conference «Theory and Methodology Fundamental Disciplines' Teaching in Higher School».* (VIII, pp. 83–89). Kryvyi Rih : Vydavnychyi viddil KMI [in Ukrainian].

5. Krasnobokyi, Yu.M., Tkachenko, I.A. (2014). Mistse i znachennia pryrodnychykh nauk u Kontseptsii staloho rozvytku [The place and importance of the natural sciences in the Concept of sustainable development]. *Naukovi zapysky. Ser.: Pedahohichni nauky Tsentralnoukrainskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. – Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University,* 5 (2), 113–117 [in Ukrainian].

6. Lutsenko, H. (2013). Psykholoho-pedahohichni umovy orhanizatsii pidhotovky fakhivtsiv fizyko-matematychnoho profiliu (v umovakh fundamentalizatsii profesiinoi osvity) [Psychological and pedagogical conditions of organization of physical and mathematical profile specialists' training (in the conditions of

© *Yevheniia Ivanchenko*
© *Oleksandra Sviridiuk*

professional education's fundamentalization)]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia : Pedahohika. Sotsialna robota – Scientific Herald of Uzhhorod National University: Series: «Pedagogy. Social Work»,* 27, 109–112 [in Ukrainian].

7. Rebukha, L.Z. (2018). Kontseptualni osnovy fundamentalizatsii profesiinoi pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv na zasadakh intehratsii innovatsiinykh tekhnolohii [Conceptual foundations of the future social workers professional training's fundamentalisation on the basis of innovative technologies' integration]. *Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnoho universytetu. «Pedahohichni nauky» – Collection of scientific papers «Pedagogical Sciences»*, 82(1), 166–170 [in Ukrainian].

8. Tanska, V.V. (2018). Teoretychni osnovy realizatsii pryntsypu nastupnosti pry vykladanni pryrodnychykh dystsyplin u zahalnoosvitnii shkoli [Theoretical foundations for the implementation of the continuity principle in teaching natural sciences at a comprehensive school]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Pedahohichni nauky – Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences,* 2, 125–129 [in Ukrainian].

9. Tolubko, Ye.V. (2014) Transformerni tekhnolohii u viiskovii spravi [Transformer technologies in military affairs]. *Ozbroiennia ta viiskova tekhnika – Weapons and military equipment,* 3, 40–44 [in Ukrainian].

10. Mind the gap. Nature 462, 825–826 (2009) doi:10.1038/462825b https://doi.org/10.1038/462825b.

11. Réjean Landry, Nabil Amara & Mathieu Ouimet. (2007). Determinants of knowledge transfer: evidence from Canadian university researchers in natural sciences and engineering. *The Journal of Technology Transfer.* 32(6), 561–592.

© *Євгенія Іванченко*
© *Олександра Свірідюк*

Вступ

Збройні Сили (ЗС) України останнім часом зазнають кардинальних змін. Це стосується питань оснащеності, підготовки особового складу та інших моментів, пов'язаних з розвитком оборонно-промислового комплексу. Суттєві перетворення проходять у законодавстві та нормативно-правовій базі з питань безпеки та оборони для подальшої трансформації Збройних сил.

Все більше ускладнюються та швидше оновлюються бойова техніка та озброєння (за статистикою, наприклад у 2018 році прийнято більше 20 зразків озброєння та військової техніки, і ще 10 знаходяться на етапі прийняття), а самі війни змінюють характер з «класичних» на «гібридні», де центр тяжіння зміщується у інформаційно-комунікаційний простір.

Такі зміни природно відбиваються на системі професійної підготовки майбутніх офіцерів ЗС України, вимагаючи переосмислення ролі природничих дисциплін, узагальнена система знань з яких формує науковий світогляд, що, в свою чергу, залежить саме від інтеграції понять, принципів та законів, власно кажучи: завдяки математичному апарату фізика пояснює природні явища, які побудовані на основі хімічних законів. Вміння аналізувати, систематизувати отримані теоретичні знання під час використання їх у прикладному сенсі стають фундаментом для вивчення й оволодіння військово-прикладними дисциплінами, які лежать в основі вищої військової освіти.

У нашому дослідженні ми пропонуємо врахувати нові вимоги до керівної ланки ЗС України через формування у майбутніх офіцерів готовності до застосування STEM-технологій у професійній діяльності, а однією з педагогічних умов, необхідних для формування зазначеної готовності вважаємо: посилення підготовки з природничих дисциплін із застосуванням технологій STEM-освіти в процесі проведення навчальних занять у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ).

Метою написання статті є оприлюднення результатів теоретичного дослідження щодо педагогічних умов формування

© *Yevheniia Ivanchenko*
© *Oleksandra Sviridiuk*

готовності майбутніх офіцерів Збройних Сил України до застосування STEM-технологій у професійній діяльності, зокрема, посилення підготовки з природничих дисциплін із застосуванням технологій STEM-освіти в процесі проведення навчальних занять у ВВНЗ.

Матеріал і методи досліджень

Особливості впливу природничо-наукової освіти на формування цілісного світогляду вивчали Г. Білецька, Г. Луценко та ін..; місце та значення природничих наук у концепції розвитку суспільства досліджували Ю. Краснобокий, І. Ткаченко, R. Landry, N. Amara, M. Ouimet та ін..; проблемам фундаменталізації освіти присвячено праці Ю. Краснобокого, Л. Ребухи та ін..; питаннями удосконалення і оптимізації змісту навчання за рахунок інтеграції займались О. Бродяк, І. Михайленко, В. Нестеренко та ін.. Слушними у контексті нашого дослідження були роботи, присвячені інтеграції природничих наук та військової справи (О. Боровик, Є. Толубко та ін..). Але, аналіз наукового загалу показав, що питання щодо посилення підготовки з природничих дисциплін із застосуванням технологій STEM-освіти в процесі проведення навчальних занять у ВВНЗ не було об'єктом спеціального дослідження.

У дослідженні було використано такі методи: аналіз, синтез, систематизація науково-педагогічної літератури, узагальнення.

Результати та їх обговорення

Природничо-наукова освіта сприяє формуванню у людини цілісного уявлення про світ, розуміння наслідків існування техногенної цивілізації, готує її до життя у високотехнологічному суспільстві. Крім того, пошук шляхів удосконалення вищої освіти передбачає підвищення активності та ініціативності тих, хто навчається, а також створення умов для їх самоосвіти і самовдосконалення (Білецька, 2014).

Г. Луценко вважає, що природничі, психолого-педагогічні та методичні дисципліни повинні розглядатися не як сукупність традиційних автономних курсів, а як інтегрований цикл

© *Євгенія Іванченко*
© *Олександра Свірідюк*

дисциплін, пов'язаний єдиною метою і міждисциплінарними зв'язками (Луценко, 2013).

Зрозуміло, що досягнення наук є основою для розвитку промисловості, виробництва, технологій, тощо, які у сукупності впливають на загальний рівень розвитку держави. Немає сумніву, що від економіки, соціального розвитку залежить рівень духовної культури населення країни, постає питання місця людини у світі. Отже, можна стверджувати, що якісний результат наукового пізнання світу формує типову поведінку та манеру спілкування людини.

Наукові знання є визначальним показником продуктивності та конкурентоспроможності, що є основним відмінним чинником успіху підприємства, суспільства, країни. Спроможність розвиватися та вдосконалювати продукцію, виробничі процеси, тощо, залежить від здатності до ідентифікації, придбання, інтеграції та застосування знань кожним окремим фахівцем (Réjean et al., 2007).

Розглядаючи особистість майбутнього офіцера, варто зазначити, що він повинен не тільки знати теоретичні основи природничих наук, для врахування наслідків впливу на власні дії під час виконання професійних обов'язків, вміти застосовувати практичний досвід для роботи з технікою та озброєнням, але й, як командир, працювати з підлеглими. З цього приводу можна стверджувати, що посилення підготовки з природничих дисциплін у процесі проведення навчальних занять є доцільним для якісного формування наукового світогляду майбутнього офіцера ЗС України.

В свою чергу, застосування інтеграції природничих наук під час вирішення військово-прикладних задач надає можливість розширити методологію пошуку, сприяє більш глибокому розумінню проблемного питання та одночасно звужує границі оптимізації, накладаючи граничні умови.

Так, наприклад, розглянуті математичні моделі підтримки прийняття рішень дозволяють оптимізувати побудови систе-

© *Yevheniia Ivanchenko*
© *Oleksandra Sviridiuk*

ми блокування району пошуку правопорушників державного кордону. При цьому автори вводять особливі умови: реалізація призначення особового складу на певні ділянки чи елементи з урахуванням мінімізації сумарного часу на побудову системи блокування без урахування або з урахуванням складу призначень (Боровик&Боровик, 2014).

Яскравим прикладом інтеграції природничих наук та технології у військовій справі є створення екзоскелету, розробка якого є пріоритетним напрямком підвищення можливостей людини (Толубко, 2014). З боку природничих наук тривають дослідження щодо визначення впливу його на опорно-рухову й м'язову систему людини, а також постає необхідність вивчення впливу цієї розробки і на психіку людини.

Більш того, інтеграційні процеси, у вигляді застосування генетики, нанотехнологій, синтетичної біології та інших технологій та наук породжують істотні нові проблеми в професійній практиці і комунікації, в етиці, в інтелектуальної власності і в багатьох інших вимірах, що виходять за рамки самої науки (Mind the gap. Nature, 2009).

При викладанні дисциплін курсантам ВВНЗ слід звертати увагу на такі вагомі фактори: забезпечення фундаментальності освіти в ВВНЗ; посилення професійної спрямованості викладання (моделювання та використання завдань професійного спрямування, створення «банку завдань» міжпредметного характеру); методичний компонент (контекстне та проблемне навчання, самостійна дослідницька діяльність, поєднання колективних та індивідуальних форм навчання); оптимальне поєднання знань, здобутих з різних дисциплін; організація різних видів самостійної роботи, розвиток пізнавальної самостійності; впровадження наукових гуртків; удосконалення змісту курсу дисциплін; комп'ютеризація навчання (Бродяк et al., 2019).

На нашу думку, пріоритетним фактором є така організація навчальних занять у ВВНЗ, яка має військово-прикладне спря-

© *Євгенія Іванченко*
© *Олександра Свірідюк*

мування, посилення підготовки на основі інтеграції дисциплін природничого характеру, із застосуванням технологій STEM-освіти.

Для посилення підготовки з природничих дисциплін необхідною є побудова навчальних занять таким чином, щоб взаємопроникнення наук сприяло цілісному підходу до навчального процесу всіма викладачами. Так, в процесі підготовки до навчальних заняття з конкретної дисципліни викладач повинен підібрати такі приклади, задачі та завдання, які вимагають від курсантів актуалізації знань з різних предметних областей, практичне застосування яких разом із новими знаннями, отриманими під час навчального заняття, надасть необхідний результат для вирішення конкретної поставленої задачі.

У процесі проведення навчальних занять процес взаємопроникнення системи знань з різних природничих дисциплін повинен відбуватися поступово, але постійно. Слід уникати повторень при поясненні матеріалу, якщо воно вже було вивчено під час опанування іншої дисципліни, тому важливою умовою є узгодженість та вивчення викладачем навчальних програм інших природничих дисциплін. Викладач в першу чергу, повинен не стільки акцентувати увагу курсантів на тому, що вже вивчалося на навчальних заняттях іншої дисципліни, скільки перевірити рівень вивченого, та, за необхідності, підвищити знання у слабких місцях.

Так, фізика, як основа природничих наук, вивчає фізичні тіла, явища, процеси макро, мікро та мегасвіту. Послідовно вивчаючи кожний розділ, майбутній фахівець виокремлює суттєві саме для його спеціальності терміни, процеси та методи дослідження. Хімія доповнює систему знань майбутнього офіцеру відомостями про хімічні елементи, їх властивості, спроможності перетворення та здатності створювати нові сполучення. Однак, наприклад, зв'язки між частинками, які з'являються між атомами сполук краще пояснюються з точки зору фізичних законів.

© *Yevheniia Ivanchenko*
© *Oleksandra Sviridiuk*

Ю. Краснобокий та І. Ткаченко вказують на те, що найважливішим під час посилення інтеграції у природничо-науковій освіті стає фундаментальна і методологічна підготовка майбутніх фахівців. Для науки в цілому головним стає не просте накопичення та поширення знань, а їх систематизація, системне, синтетичне осмислення, пізнання законів та закономірностей розвитку природи, людини й суспільства. Отже, фундаментальна підготовка тих, хто навчається, неможлива без послідовного і систематичного формування природничо-наукового світогляду у майбутніх фахівців (Краснобокий&Ткаченко, 2013).

В свою чергу, Л. Ребуха зазначає, що фундаменталізація освітнього процесу в сучасних умовах функціонування ВНЗ спрямована на розв'язання суперечностей між професійно зорієнтованим навчанням і вузькопрактичною фаховою підготовкою. При цьому, концептуальні основи фундаменталізації професійної підготовки на засадах інтеграції інноваційних технологій забезпечують оптимальне поєднання як традиційних, так і затребуваних часом інноваційних технологій навчання. Основою фундаменталізації вищої освіти автор вважає практичну спрямованість професійної підготовки, яка актуалізує особистісний професійний досвід роботи, систематизує методичний супровід фундаменталізації навчального процесу, закладає підґрунтя для збереження цілісності освіти, її безперервності впродовж життя, варіативності й інтегративності підготовки фахівців на засадах паритетної взаємодії викладача та майбутнього фахівця (Ребуха, 2018).

Отже, повертаючись до організації навчально-виховного процесу у ВВНЗ, ми вважаємо, що важливу роль у підготовці майбутніх офіцерів ЗС України відіграє саме фундаменталізація природничих дисциплін, посилення підготовки з яких надає можливість ґрунтовного, всебічного розвитку особистості майбутнього офіцеру, здатного вирішувати широке коло професійних завдань під час повсякденної діяльності та в особливих (бойових) умовах.

© *Євгенія Іванченко*
© *Олександра Свірідюк*

Посилення підготовки з природничих дисциплін повинно передбачати застосування впродовж всього навчання загальнонаукових принципів і методів, які є стержневими. Ми погоджуємось з Ю. Краснобоким, який відносить до таких принципи: доповнюваності, відповідності, симетрії, метод моделювання та математичні методи (Краснобокий&Ткаченко, 2013), та вважаємо за доцільне додати принцип наступності, який (за В. Танською (Танська, 2018)) надає можливість поступово збільшувати об'єм понять і способів дій, а також утворювати цілісне уявлення про наукове знання даної галузі науки, впливає на мотивацію, дозволяє застосовувати в навчальному процесі продуктивні способи навчання, дослідницькі й пошукові ситуації. Тим самим активізуючи пізнавальну діяльність курсантів, поступово збільшувати навантаження.

Посилення підготовки з природничих дисциплін, враховуючи вище зазначені принципи, можливе при використанні активних засобів та форм навчання, нестандартних підходів до проведення навчальних занять, що має усі ознаки технологій STEM-освіти. Таким чином, формування наукового світогляду буде відбуватися під час науково-дослідної роботи курсантів (слухачів), одночасно із оволодінням методами наукового пізнання. Розвиток творчого мислення, ініціативи створюватиме сприятливі умови для досягнення високого рівня професіоналізму, і, як наслідок, здатності майбутнього офіцеру застосовувати теоретичну складову природничих наук під час розв'язання завдань військово-прикладного характеру.

STEM-освіта у процесі проведення навчальних занять сприяє:

− інтеграції знань з різних наук, в тому числі посилення підготовки з природничих дисциплін;

− створенню умов для співробітництва;

− формуванню здатності курсантів проявляти ініціативність, самостійність та відповідальність;

− активізації навчальної діяльності;

© *Yevheniia Ivanchenko*
© *Oleksandra Sviridiuk*

– підтримці зацікавленості у процесі вивчення дисципліни;

– залученню до обговорення проблемних наукових питань, враховуючи життєвий та бойовий досвід майбутніх офіцерів;

– формуванню здатності майбутніх офіцерів висловлювати власні думки;

– спроможності проводити об'єктивний аналіз власної практичної діяльності;

– здатності захищати та відстоювати значущість отриманих результатів, прислухаючись до конструктивної критики;

– науково-практичній діяльності, яка спрямована на вирішення військово-прикладних задач, реальних проблемних ситуацій у професійній сфері, в тому числі використовуючи елементи конструювання, проектування та моделювання;

– підвищення активності застосування нових інформаційних технологій, в тому числі використання інформаційних освітніх ресурсів для саморозвитку та самовдосконалення;

– здатності до застосування набутих знань, вмінь та навичок у навчальних, життєвих та професійних ситуаціях.

Однак, ми наполягаємо на тому, що застосування технологій STEM-освіти у процесі проведення навчальних занять є сучасною інноваційною тенденцією, яка дозволяє створювати творчу атмосферу між всіма учасникам освітнього процесу. З одного боку, STEM-освіта вирішує низку питань, щодо всебічного розвитку особистості майбутнього офіцера, а з іншого – слугує платформою для активної діяльності та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, сприяє гармонізації науки та сучасності у процесі підготовки до навчальних занять.

Так, науково-педагогічний працівник повинен бути готовий до:

– роботи з національними та світовими інформаційними освітніми ресурсами, в тому числі створення власного освітнього ресурсу для підтримки викладання дисципліни;

© *Євгенія Іванченко*
© *Олександра Свірідюк*

– вивчення досвіду передових науковців, щодо інноваційних тенденцій розвитку освітнього процесу та застосування передового досвіду у власній науково-педагогічній діяльності;

– перебудови навчальних програм дисципліни з урахуванням інтеграційних процесів;

– розробки методичних рекомендацій, щодо проведення занять із використанням STEM-технологій;

– створення бази практичних завдань, які поєднують у собі інтеграційні знання з різних предметних областей, та вирішення яких можливе з використанням нових інформаційних технологій.

Отже, для посилення підготовки з природничих дисциплін (зокрема, вища математика, фізика та хімія) у процесі проведення навчальних занять з використанням технологій STEM-освіти ми пропонуємо:

- трансформувати зміст існуючих навчальних дисциплін з позиції посилення підготовки з природничих дисциплін;

- створити нові прикладні навчальні курси з урахуванням інтеграційного методу викладання матеріалу;

- розробити проблемні завдання військово-прикладного характеру, вирішення яких потребує системи знань з різних наукових областей;

- провести низку семінарів з майбутніми офіцерами за загальною темою «Застосування нових інформаційних технологій для вирішення військово-прикладних задач»;

- організувати та провести інструкторсько-методичні заняття з науково-педагогічними працівниками щодо ознайомлення всіх учасників освітнього процесу із технологіями STEM-освіти;

- оприлюднювати результати досліджень щодо впровадження технологій STEM-освіти на наукових семінарах та конференціях;

- доцільно та виважено впроваджувати технології STEM-освіти під час проведення навчальних занять у ВВНЗ.

© *Yevheniia Ivanchenko*
© *Oleksandra Sviridiuk*

Висновки

Таким чином, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що посилення підготовки з природничих дисциплін із застосуванням технологій STEM-освіти в процесі проведення навчальних занять у вищих військових навчальних закладах може бути визначено як педагогічна умова успішного формування готовності майбутніх офіцерів Збройних Сил України до застосування STEM-технологій у професійній діяльності.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в експериментальній перевірці визначених педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів Збройних Сил України до застосування STEM-технологій у професійній діяльності в умовах навчально-виховного середовища ВВНЗ.

Література

1. Білецька Г.А. Напрями удосконалення природничо-наукової підготовки майбутніх екологів у вищих навчальних закладах. *Педагогічний процес: теорія і практика,* 2014, № 2, С. 17–23.

2. Боровик О.В., Боровик Л.В. Прикладні моделі деяких задач оперативно-службової діяльності органів охорони державного кордону та програм реалізації методу їх дослідження. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. : Військові та технічні науки,* 2014, № 1, С.221–237.

3. Бродяк О.Я., Гузик Н.М., Ліщинська Х.І., Петрученко О.С., Пінчук І.В., Терещук О.В. Шляхи підвищення якості військової освіти. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : Педагогічні науки,* 2019, Вип. 177(1), С. 72–77

4. Краснобокий Ю.М., Ткаченко І.А. Інтеграція природничо-наукових дисциплін у світлі компетентнісної парадигми освіти. Матеріали XI Міжнародної науково-практичної

© *Євгенія Іванченко*
© *Олександра Свірідюк*

конференції «Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі» : зб. наук. пр. – Кривий Ріг : Видавничий відділ КМІ, 2013, Вип. VIII, С. 83–89.

5. Краснобокий Ю.М., Ткаченко І.А. Місце і значення природничих наук у Концепції сталого розвитку. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. – Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти,* 2014, Вип. 5, Ч. 2, С. 113–117.

6. Луценко Г. Психолого-педагогічні умови організації підготовки фахівців фізико-математичного профілю (в умовах фундаменталізації професійної освіти). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота,* 2013, Вип. 27, С. 109-112.

7. Ребуха Л.З. Концептуальні основи фундаменталізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на засадах інтеграції інноваційних технологій. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки,* 2018, Вип. 82(1), С. 166–170.

8. Танська В.В. Теоретичні основи реалізації принципу наступності при викладанні природничих дисциплін у загальноосвітній школі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки,* 2018, Вип. 2, С. 125–129.

9. Толубко Є.В. Трансформерні технології у військовій справі. *Озброєння та військова техніка,* 2014, № 3, С. 40-44.

10. Mind the gap. Nature 462, 825–826 (2009). DOI: 10.1038/462825b.

11. Réjean Landry, Nabil Amara, Mathieu Ouimet. Determinants of knowledge transfer: evidence from Canadian university researchers in natural sciences and engineering. *The Journal of Technology Transfer,* 2007, Vol. 32 (6), pp. 561–592.

© *Yevheniia Ivanchenko*
© *Oleksandra Sviridiuk*

Іванченко, Є.А., Свірідюк, О.Ю.

Посилення підготовки з природничих дисциплін із застосуванням технологій STEM-освіти в процесі проведення навчальних занять у вищих військових навчальних закладах

Анотація

В статті обґрунтовано одну з педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів Збройних Сил України до застосування STEM-технологій у професійній діяльності, а саме: посилення підготовки з природничих дисциплін із застосуванням технологій STEM-освіти в процесі проведення навчальних занять у вищих військових навчальних закладах. Авторами запропоновано шляхи вдосконалення процесу професійної підготовки майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах із застосуванням сучасних інноваційних тенденцій.

Ключові слова: вища військова освіта, STEM-технології, фундаменталізація освіти, інтеграція.

Иванченко, Е.А., Свиридюк, А.Ю.

Усиление подготовки по естественным дисциплинам с применением технологий STEM-образования в процессе проведения учебных занятий в высших военных учебных заведениях

Аннотация

В статье обосновано одно из педагогических условий формирования готовности будущих офицеров Вооруженных Сил Украины к применению STEM-технологий в профессиональной деятельности, а именно: усиление подготовки по естественным дисциплинам с применением технологий STEM-образования в процессе проведения учебных занятий в высших военных

© *Євгенія Іванченко*
© *Олександра Свірідюк*

учебных заведениях. Авторами предложены пути усовершенствования процесса профессиональной подготовки будущих офицеров высших военных учебных заведений с использованием современных инновационных тенденций.

Ключевые слова: высшее военное образование, STEM-технологии, фундаментализация образования, интеграция.

© Yevheniia Ivanchenko
© Oleksandra Sviridiuk

UDC: 378.147.013.42
DOI: 10.31470/2415-3729-2019-10-93-110

The System of Professional Skills in the Structure of Readiness of Future Specialists in the Social Sphere for Sustainable Development of Social Groups

Natalia Kabus
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Professor of the Department of Social Work and Social Pedagogy
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
✉ 29, Alchevskikh Str., Kharkiv, Ukraine, 61002
E-mail: kabusnatali9901@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3665-8501

Date of receipt of the article: September 28, 2019
Article accepted for publication: December 02, 2019

Система професійних вмінь у структурі готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до сталого розвитку соціальних груп

Наталя Дмитрівна Кабусь
доктор пед. наук, доцент
професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
✉ вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61002

Дата надходження статті: 28 вересня 2019 р.
Стаття прийнята до друку: 02 грудня 2019 р.

Abstract

In accordance with the **purpose**, the article describes the essence of readiness of future specialists in the social sphere for the

sustainable development of social groups as well as substantiates the place of the system of professional skills in its structure. In the course of the scientific research the following **methods** were used: analysis, synthesis, systematization and generalization. As a **result** future social teachers' and workers' readiness for sustainable development of social groups is defined in the study as a stable integrative personal and professional ability, based on the acquired motivational, theoretical and practical values, significant personal and professional qualities and manifested in the active creative social and pedagogical activity aimed at sustainable development of social groups, considering the specific characteristics of different of them. The components (motivational-axiological, competence-creative, personality-reflexive) of the future social specialists' readiness for sustainable development of social groups are determined. The system of professional skills of future specialist, which ensure the success of professional activity for sustainable development of social groups, is substantiated. The specified system is represented by: general pedagogical skills (intellectual-research, constructive-prognostic, information-cognitive, educational-methodological, reflexive-corrective), general skills of a social worker's professional activity (to implement a social-educational, informative, advertising, preventive, correctional and rehabilitation work in the context of sustainable development) and specific skills (communicative-stimulating and organizational-managerial). The study shows that communicative and stimulating skills are necessary for realizing convincing influence on the motives, values, beliefs of representatives of different social groups in order to promote their sustainable development. Organizational and managerial skills provide the ability to coordinate the activities of different social actors to create spiritually full stimulating and creative environment in society in order to move the representatives of various social groups up to the level of self-organization and self-management. In **conclusion** the article describes the ways of formation of the future specialists' identified skills in different types of activity during studying at a university.

© *Natalia Kabus*

Key words: sustainable development, social group, future specialists in the social sphere, readiness, professional skills, system, vocational training.

References

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Retrieved from https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld.

2. Kabus, N.D. (2017). *Pidghotovka majbutnikh socialjnykh pedaghoghiv do stalogho rozvytku socialjnykh ghrup: teorija i praktyka [Future Social Teachers' Training for Sustainable Development of Social Groups: Theory and Practice]*. Kharkiv: Publisher Ivanchenko I.S. [in Ukrainian].

3. Kabus, N.D. (2018). Strateghichni naprjamy socialjno-pedaghoghichnoji innovatyky [Strategic directions of innovative social pedagogics]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. Pedaghoghichni nauk – Taras Shevchenko LNU Bulletin. Pedagogical Sciences,* 8 (322), 203-210 [in Ukrainian].

4. Zhernovnykova, O., Shtefan, L. & Fazan, V. (2017). Formuvannja ghotovnosti majbutnikh uchyteliv matematyky do navchaljnogho proektuvannja [Forming the future mathematics teachers' readiness to educational designing]. *Science and Education,* 10, 74-81. DOI: https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-10-9 [in Ukrainian].

5. Bojchuk, Yu.D. (2013). Kompetentnisnyj pidkhid jak osnova modernizaciji suchasnoji osvity [Competency approach as a basis for modernization of modern education]. *Osvitnij prostir. Ghlobaljni, reghionaljni ta informacijni aspekty: nauk.-metod. zhurn. – Educational space. Global, regional and informational aspects:* scientific and methodological journal, 130-135 [in Ukrainian].

6. Kurinna, L. (2019). Struktura sociokuljturnoji kompetentnosti majbutnikh socialjnykh pracivnykiv. [Structure of socio-cultural competence of future social workers]. *Pedaghoghichni nauky: teorija, istorija, innovacijni tekhnologhiji – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 6 (90), 86-96 [in Ukrainian].

© *Наталя Кабусь*

7. Kabus, N. (2016). The use of activity-based approach as methodological basis of prospective social workers' training to sustainable development of social groups. *International Letters of Social and Humanistic Sciences,* 66, 83–90. DOI: https://doi.org/10.18052/www.scipress.com/ILSHS.72.83.

Вступ

В умовах необхідності переходу людської цивілізації на засади сталого розвитку (Agenda, 2015) підготовка майбутніх фахівців соціальної галузі – соціальних педагогів, соціальних працівників (які в професійній діяльності взаємодіють з дітьми, молоддю, дорослими, людьми старшого віку, сім'єю, а також представниками проблемних груп і «груп ризику») до діяльності зі сталого розвитку соціальних груп, під яким розуміємо стійкий гармонійний прогрес соціальної спільноти на засадах гуманізму, позитивної соціальної взаємодії та солідарності, здатності до само- та взаємодопомоги, самовідновлення й удосконалення, об'єднання зусиль для сталого прогресивного розвитку суспільства, є завданням безсумнівної актуальності. Вирішення означеного завдання потребує оновлення основних стратегічних орієнтирів професійної діяльності фахівців соціальної галузі, які беруть участь у реалізації соціальної та виховної політики держави, відповідно до вимог сьогодення, зокрема зміщення акцентів: а) зі створення сприятливих зовнішніх умов для позитивного розвитку й соціалізації представників різних соціальних груп, пошуку шляхів попередження й подолання проблем їх соціалізації – на розвиток суб'єктності особистості, її стимулювання до самоуправління власним розвитком і здійснення активного позитивного впливу на інших людей; б) із розробки способів налагодження позитивної внутрішньо- й міжгрупової взаємодії, попередження конфліктів – на розвиток духовного рівня соціальності суб'єктів, їхньої здатності діяти для підвищення консолідованості соціальної групи й суспільства загалом (Кабусь, 2017; 2018).

Здатність фахівців соціальної галузі розробляти й реалізовувати систему професійної діяльності для сталого роз-

© *Natalia Kabus*

витку представників різних соціальних груп визначається їхньою готовністю до діяльності в зазначеному напрямі. Водночас, спостереження свідчать, що рівень готовності фахівців до діяльності в контексті сталого розвитку не є достатнім – соціальні педагоги та працівники не завжди усвідомлюють суть такого розвитку й недостатньо володіють необхідними компетенціями, зокрема, системою знань і вмінь, що дають можливість розробляти й реалізовувати цілісну систему професійної діяльності в контексті сталого розвитку.

Аналіз наукових праць Ю. Бойчука, В. Гриньової, М. Д'яченко, О. Жерновнікової, Л. Кандибович, Л. Курінної О. Попової, Л. Штефан та інших дослідників дозволяє під готовністю фахівця до професійної діяльності розуміти інтегративну особистісно-професійну якість, що акумулює в собі професійно значущі мотиви, цінності, установки, знання, уміння й навички, особистісно-професійні здібності фахівця, від рівня сформованості яких залежить ефективність діяльності (Бойчук, 2013; Жерновнікова, 2017; Курінна, 2019).

Значне місце у структурі готовності фахівця до професійної діяльності займають професійні вміння, які є у своїй основі є творчими діями, способами діяльності, що дозволяють конструктивно і продуктивно вирішувати професійні завдання та є одним із визначальних компонентів, що забезпечують практичну готовність фахівця до практичної діяльності. Дослідники (Бойчук, 2013; Жерновнікова, 2017) відзначають, що будь-які вміння формуються поетапно й можуть виявлятися на репродуктивному, реконструктивному, творчому рівнях, а також рівні майстерності, що передбачає творче використання сформованих умінь.

Метою статті є обґрунтування системи професійних умінь майбутніх фахівців соціальної сфери – соціальних педагогів, соціальних працівників як невід'ємного компоненту їхньої практичної готовності до професійної діяльності в контексті сталого розвитку.

Матеріал і методи досліджень

Відповідно до мети в процесі роботи було використано такі методи дослідження, як аналіз та синтез, систематизація та узагальнення наукової літератури з питань готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності, міжнародних та державних документів з питань освіти для сталого розвитку, стандарту підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю «соціальна робота», а також кваліфікаційної характеристики фахівців відповідного профілю.

Результати та їх обговорення

У дослідженні підготовку майбутніх фахівців соціальної галузі до сталого розвитку соціальних груп розглядаємо як цілеспрямований, спеціально організований, педагогічно керований процес набуття студентами стійких світоглядних орієнтирів, сукупності знань і вмінь здійснювати переконливий вплив на цінності, мотиви, переконання, волю, вчинки представників різних соціальних груп, здобуття майбутніми фахівцями досвіду розробки й реалізації системи соціально-педагогічної діяльності зі сталого розвитку соціальних груп, що водночас забезпечує сталий розвиток і саморозвиток (духовно-ціннісний, особистісно-соціальний, професійно-творчий) майбутніх фахівців. Результатом такої підготовки є підвищення рівня готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до сталого розвитку соціальних груп, під якою розуміємо стійку інтегративну особистісно-професійну здатність, що ґрунтується на сформованих мотиваційних, теоретичних і практичних цінностях, значущих особистісно-професійних якостях фахівця й виявляється в активній творчій соціально-педагогічній діяльності зі сталого розвитку соціальних груп з урахуванням їхньої специфіки.

Аналіз наукових праць з порушеної проблеми дозволяє стверджувати, що структуру готовності майбутнього соціального педагога до сталого розвитку соціальних груп складають взаємопов'язані компоненти: мотиваційно-аксіологічний, компетентнісно-креативний і особистісно-рефлексивний, які

© *Natalia Kabus*

відображають мотиваційну, теоретичну і практичну готовність до діяльності в контексті сталого розвитку.

Так, мотиваційно-аксіологічний компонент готовності відображає наявність: стійкої професійної спрямованості майбутніх фахівців на діяльність зі сталого розвитку соціальних груп на підґрунті усвідомлення її значущості, власної місії в забезпеченні процесів сталості розвитку особистості, соціальної групи, суспільства; стійкої системи цінностей у майбутніх соціальних педагогів, установки на формування цінностей сталого розвитку в представників різних соціальних груп. Особистісно-рефлексивний компонент характеризується сформованістю значущих особистісно-професійних якостей (гуманістичної спрямованості, відповідальності, креативності, ініціативності, комунікативності, стійкої особистісно-соціальної та фасилітувальної позиції) фахівців соціальної галузі, розвиненістю стратегічного мислення, здатністю до професійної рефлексії.

Водночас, компетентнісно-креативний компонент готовності визначається сформованістю в майбутніх фахівців професійних компетенцій (системи знань і вмінь), необхідних для діяльності зі сталого розвитку соціальних груп, а також здатністю майбутніх соціальних педагогів та працівників до професійної творчості, активністю в професійній самовизначенні і самореалізації, що забезпечує здобуття ними досвіду діяльності зі сталого розвитку соціальних груп під час навчання у виші й відображає теоретичну і практичну готовність фахівця до здійснення професійної діяльності в контексті сталого розвитку.

При цьому систему професійних знань утворюють знання: теоретичні (суті, закономірностей сталого розвитку особистості, соціальної групи, суспільства, труднощів і проблем соціалізації представників різних соціальних груп, способів попередження й подолання проблем, особливостей роботи з «групами ризику»; суті, основних напрямів, змісту й особливостей соціально-педагогічної діяльності зі сталого розвитку різних соціальних

груп з урахуванням їхньої специфіки) та технологічно-методичні (технологій роботи з дітьми та молоддю, дорослими, сім'єю, «групами ризику», проблемними соціальними групами, здійснення соціально-виховної, превентивної, корекційної, реабілітаційної діяльності в контексті сталого розвитку; методів переконання, формування свідомості, досвіду поведінки, стимулювання до діяльності, соціальної просвіти, соціально-педагогічної корекції розвитку, стимулювання до самореабілітації; методик розвитку суб'єктності особистості, підвищення рівня її соціальності; способів мотивування й стимулювання до дій, учинків, цілеспрямованого впливу на переконання, мислення, почуття, волю представників різних соціальних груп із метою стимулювання до сталого розвитку; прийомів активізації духовного, творчого, діяльнісного, суб'єктного, соціального потенціалу соціальної групи).

З урахуванням досліджень проблеми формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності (О. Беспалько, А. Капська, Л. Міщик, В. Поліщук, С. Харченко), а також ураховуючи суть і зміст соціально-педагогічної діяльності зі сталого розвитку соціальних груп, уважаємо, що систему професійних умінь фахівця становлять: 1) загальнопедагогічні вміння (інтелектуально-дослідницькі, конструктивно-прогностичні, інформаційно-гностичні, навчально-методичні, рефлексивно-корекційні); 2) загальні вміння професійної діяльності соціального педагога (проектувати зміст та здійснювати різні види соціально-педагогічної діяльності – соціовиховну, просвітницьку, рекламно-інформаційну, профілактичну, корекційно-реабілітаційну в контексті сталого розвитку); 3) специфічні вміння (комунікативно-стимулювальні й організаційно-управлінські), що забезпечують успішність професійної діяльності зі сталого розвитку соціальних груп (Кабусь, 2018; Kabus, 2016). Розглянемо визначену сукупність умінь докладніше.

Так, інтелектуально-дослідницькі складають уміння

© *Natalia Kabus*

аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати, синтезувати, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, виявляти суперечності і формулювати проблему; діагностувати й аналізувати стан розвитку особистості, соціальних груп, суспільства; аналізувати інформацію щодо питань забезпечення сталого розвитку особистості, соціальних груп в контексті реалізації стратегії сталого розвитку суспільства; знаходити різні способи впливу на мислення, почуття, волю суб'єктів соціальної групи й визначати найефективніші з урахуванням її специфіки; досліджувати й аналізувати передовий досвід діяльності педагогів, соціальних педагогів, соціальних працівників із метою використання його в професійній діяльності в контексті сталого розвитку.

Конструктивно-прогностичними є вміння розробляти творчі заходи для забезпечення цілісного інтегрованого впливу на свідомість, переконання, поведінку, волю, вчинки представників різних соціальних груп із метою стимулювання їх до сталого розвитку; проектувати цілісну систему соціально-педагогічної діяльності зі сталого розвитку соціальних груп на основі системно-синергетичної методології, прогнозувати її вплив на розвиток суб'єктів соціальної групи; передбачати, прогнозувати результати застосування різних форм, методів соціально-педагогічної діяльності; визначати перспективи й обґрунтовувати напрями діяльності в контексті сталого розвитку особистості, соціальної групи, суспільства.

Група інформаційно-гностичних умінь представлена вміннями пізнавати, здобувати й застосовувати знання; працювати з інформаційними джерелами, використовувати сучасні інформаційні технології в навчальній і професійній діяльності; добирати та самостійно створювати інформаційні ресурси; використовуючи новітні інформаційні, телекомунікаційні технології, соціальні мережі для соціальної просвіти і виховання різних соціальних груп; самостійно розширювати знання з психології, педагогіки, філософії, соціології, культурології, валеології, екології,

використовувати їх для підвищення ефективності діяльності в контексті сталого розвитку.

Навчально-методичними є вміння визначати мету і завдання професійної діяльності в контексті сталого розвитку; добирати доцільний зміст, форми, методи, засоби соціально-виховної, просвітницької, превентивної, корекційно-реабілітаційної діяльності з урахуванням специфіки конкретної соціальної групи; застосовувати в професійній діяльності інноваційні методи, технології роботи; розширювати спектр форм, методів, засобів діяльності за рахунок використання передового педагогічного, соціально-педагогічного досвіду. Рефлексивно-корекційні уміння визначають здатність конструктивно аналізувати й оцінювати результати, ефективність діяльності зі сталого розвитку соціальних груп, на основі самоаналізу й самооцінки результатів формулювати нові цілі, завдання соціально-педагогічної діяльності, корегувати чи удосконалювати її методи.

Наступну групу у системі професійних умінь фахівця соціальної галузі в аспекті дослідження складають вміння здійснювати різні види соціально-педагогічної діяльності в контексті сталого розвитку. Так, щодо реалізації соціально-виховної діяльності важливими є уміння проектувати зміст та технології соціовиховної діяльності з метою: забезпечення чіткого усвідомлення кожною особистістю власної цінності, місії як творця власного і суспільного життя, цінності інших людей, суспільства, культури, природи, світу в аспекті їх нероздільності; розвитку здатності особистості до відповідального життє- і культуротворення; гармонізації особистісно-соціального розвитку суб'єктів соціальної групи, формування в них стійкої системи цінностей сталого розвитку, здатності й прагнення стверджувати їх у життєдіяльності; розвитку духовного рівня соціальності різних соціальних суб'єктів, їх переходу від співіснування до соціальної єдності, формуванню прагнення й здатності до взаємодопомоги й солідарності, морально-творчих учинків, спільного творчого подолання викликів і проблем, що стоять перед сучасною цивілізацією.

© *Natalia Kabus*

Просвітницька діяльність в контексті сталого розвитку забезпечується уміннями: ознайомлювати представників соціальних груп зі стратегічними орієнтирами розвитку сучасної цивілізації, роллю кожної особистості й соціальних груп у її реалізації; сприяти усвідомленню кожною людиною важливості сталого розвитку для власної ефективної життєдіяльності, її ознайомленню з законами і закономірностями ефективної життєдіяльності, способами попередження й ефективного вирішення проблем соціалізації, способами саморозвитку, стратегіями досягнення значущих цілей, життєвого успіху тощо.

Реалізація рекламно-інформаційної діяльності в контексті сталого розвитку підтримується уміннями здійснювати пропаганду здорового, розумного способу життя, цінностей сталого розвитку, волонтерської діяльності, діяльності дитячих та молодіжних громадських організацій, створювати соціальну рекламу створювати соціальна рекламу – плакати, буклети, відеоролики, блоги з метою пропаганди позитивних цінностей, стимулювання суб'єктів соціальної групи до ствердження цінностей сталого розвитку у життєдіяльності.

Уміння здійснювати профілактичну діяльність в контексті сталого розвитку забезпечується уміннями сприяти усвідомленню суб'єктами соціальної групи цінності вибору позитивних стратегій життєдіяльності для власного успішного становлення й прогресивного розвитку суспільства; розумінню позитивного спілкування та взаємодії зі світом як єдиної можливої стратегії досягнення особистого успіху й сталого висхідного розвитку суспільства; усвідомленню важливості розумного способу життя, відповідального ставлення до власного здоров'я, конкретних дій для його збереження і зміцнення як невід'ємної умови сталого розвитку; розвитку здатності суб'єктів соціальної групи самостійно попереджати дисгармонії, проблеми, відхилення, кризи власного розвитку.

Здійснення корекційної діяльності забезпечується вміннями: корегувати негативні прояви поведінки особистості на підґрунті

розуміння нею безперспективності негативних стратегій життєдіяльності, усвідомлення відповідальності за результати власного життя; розвивати значущі особистісні, творчі якості, які дозволяють досягати життєвого успіху, сприяти гармонізації мотиваційно-ціннісної, світоглядної й діяльнісно-вольової сфери особистості.

Реабілітаційна діяльність реалізується через уміння соціального педагога та працівника стимулювати особистість до самореабілітації, самостійного творчого здійснення власного життя, сприяти розвитку її суб'єктних якостей, життєвого оптимізму, впевненості у власній значущості й унікальності, розвитку здатності протидіяти труднощам, сприймати їх як початок шляху, що веде до успіху, попереджати й долати кризи розвитку, загартовувати волю.

З урахуванням того, що фахівець соціальної галузі як суб'єкт діяльності зі сталого розвитку соціальних груп використовує не лише власний потенціал, але й можливості інших фахівців, різних соціальних інститутів задля створення духовно насиченого розвивально-творчого середовища у мікросоціумі з метою активізації внутрішніх ресурсів соціальної групи для поступового переведення її представників на рівень сталого розвитку, вважаємо, що наявність у майбутніх фахівців розвинених комунікативно-стимулювальних та організаційно-управлінських умінь є особливо важливою.

Так, саме розвиненість у соціальних педагогів та працівників комунікативно-стимулювальних вмінь забезпечує їхню здатність: 1) налагоджувати позитивне спілкування, діалогічну взаємодію, атмосферу творчої співпраці з представниками різних соціальних груп; партнерські взаємовідносини з іншими суб'єктами соціально-виховного впливу; здійснювати переконливий вплив на мотиви, цінності, переконання, волю представників соціальної групи; 2) активізовувати різні види зовнішніх ресурсів (інформаційні, педагогічні, людські, соціальні, соціально-педагогічні ресурси) та внутрішніх ресурсів

© *Natalia Kabus*

соціальних груп (їхнього духовного, творчого, діяльнісного, суб'єктного, соціального потенціалу) з метою їх поступового виходу на рівень сталого розвитку й саморозвитку; 3) стимулювати представників різних соціальних груп до конкретної діяльності з власного вдосконалення й спільної соціально значущої громадської, волонтерської діяльності, соціальної творчості з метою ствердження позитивних цінностей, конкретних дій та вчинків для здійснення позитивних змін у бутті.

Організаційно-управлінські вміння відображають здатність соціального педагога: організовувати соціально-педагогічну діяльність зі сталого розвитку соціальних груп на засадах цілісності; ініціювати й координувати діяльність різних соціальних суб'єктів для спільної роботи з метою сталого розвитку соціальних груп; створювати духовно насичене розвивально-творче середовище в професійній діяльності; здійснювати резонансне аксіологічне управління розвитком соціальної групи з метою поступового переведення її представників на рівень самоорганізації і самоуправління власним розвитком; сприяти розвитку усвідомленої суб'єктності представників соціальної групи, їхньої здатності керувати процесами власного розвитку; налагоджувати взаємодію, спільну діяльність представників різних соціальних груп для взаємодопомоги щодо вирішення власних проблем й спільного вирішення важливих суспільних завдань.

Завершальною складовою компетентнісно-креативного компонента готовності фахівців соціальної галузі до діяльності зі сталого розвитку соціальних груп є здатність майбутніх соціальних педагогів та працівників до професійної творчості, що передбачає творче застосування сформованих умінь. Це зокрема, здатність до: 1) розробки дієвих переконливих засобів впливу на мотиваційно-ціннісну, світоглядну, діяльнісно-поведінкову спрямованість соціальних груп з метою їх стимулювання до сталого розвитку; застосування творчого підходу до реалізації різних напрямів соціально-педагогічної діяльності зі сталого

розвитку соціальних груп; 2) застосування елементів художньої творчості, оволодіння мистецтвом красномовства, акторської майстерності для здійснення ефективного соціовиховного впливу на представників різних соціальних груп; 3) здатність стимулювати до співтворчості та співпраці різних соціальних суб'єктів; спонукати представників різних соціальних груп до соціальної творчості зі ствердження соціальних і духовних цінностей, удосконалення суспільного буття, сприяти в них розвитку творчого підходу до життєдіяльності, спроможності знаходити різні варіанти вирішення життєвих труднощів, прагнення до творчої самовираження, реалізації власного призначення.

Висновки

Таким чином, визначена система професійних умінь фахівця соціальної галузі, що представлена сукупністю загальнопедагогічних (інтелектуально-дослідницьких, конструктивно-прогностичних, інформаційно-гностичних, навчально-методичних, рефлексивно-корекційних), загальних умінь професійної діяльності соціального педагога та працівника (здійснювати соціовиховну, просвітницьку, рекламно-інформаційну, превентивну, корекційно-реабілітаційну роботу в контексті сталого розвитку) та специфічних умінь (комунікативно-стимулювальних й організаційно-управлінських) уможливлює розробку й реалізацію майбутніми фахівцями системи соціально-педагогічної діяльності зі сталого розвитку соціальних груп з метою переведення їх представників на рівень саморозвитку й самоуправління.

Означена система вмінь формується в усіх видах діяльності під час навчання в університеті, зокрема, у: 1) навчальній діяльності через участь майбутніх фахівців у творчому вирішенні актуальних соціально-педагогічних проблем на заняттях, створення соціальної реклами, розробку ефективних методів і засобів соціально-виховної, просвітницької, профілактичної, рекламно-інформаційної, корекційно-реабілітаційної діяльності в контексті сталого розвитку;

© *Natalia Kabus*

2) практичній та волонтерській діяльності з дітьми та молоддю, сім'єю в закладах дошкільної, загальної, позашкільної освіти, центрах соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді, центрах соціально-психологічної реабілітації, громадських організаціях через організацію активної соціально-виховної діяльності з метою стимулювання представників різних соціальних груп до сталого розвитку; 3) науково-дослідній діяльності через активну участь майбутніх соціальних педагогів та працівників у роботі студентських наукових гуртків, предметних олімпіадах, наукових конференціях, конкурсах наукових робіт, соціальних проектів, конкурсах на створення соціальної реклами, а також через розробку й реалізацію творчих програм та проектів залучення виховного потенціалу соціуму для спільної діяльності зі сталого розвитку соціальних груп у межах курсового, магістерського дослідження. Все це забезпечує не лише формування системи професійних компетенцій майбутніх фахівців, а й набуття ними досвіду діяльності зі сталого розвитку соціальних груп під час навчання у виші, перехід соціальних педагогів та працівників на рівень сталого розвитку й саморозвитку – духовно-ціннісного, особистісно-соціального, професійно-творчого.

Перспективою подальших досліджень є висвітлення досвіду реалізації системи роботи з підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до сталого розвитку соціальних груп для підвищення рівня їхньої готовності до професійної діяльності в зазначеному напрямі.

Література

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld (Дата звернення 10.09.2019).

2. Кабусь Н.Д. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до сталого розвитку соціальних груп: теорія і практика: монографія. Харків: Видавець Іванченка І.С., 2017. 416 с.

3. Кабусь Н.Д. Стратегічні напрями соціально-педагогічної інноватики. **Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки**, 2018. № 8 (322), С. 203-210.

4. Жерновникова О.А., Штефан Л.А, Фазан В.В. Формування готовності майбутніх учителів математики до навчального проектування. *Science and Education,* 2017. № 10, 74-81.

5. Бойчук Ю.Д. Компетентнісний підхід як основа модернізації сучасної освіти. *Освітній простір. Глобальні, регіональні та інформаційні аспекти*: наук. метод. журн. Чернівці: Черемош, 2013. С. 130-135.

6. Курінна Л. Структура соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології:* наук. журнал. Суми : Вид-во Сум ДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. № 6 (90), С. 86-96.

7. Kabus, N. The use of activity-based approach as methodological basis of prospective social workers' training to sustainable development of social groups. *International Letters of Social and Humanistic Sciences,* 2016. № 66, pp. 83–90.

Кабусь Н.Д.

Система професійних вмінь у структурі готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до сталого розвитку соціальних груп

Анотація

У статті відповідно до мети розкрито суть готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до сталого розвитку соціальних груп й обґрунтовано місце системи професійних умінь у структур такої готовності. У ході дослідження застосовано такі методи: аналіз, синтез, систематизація та узагальнення. Визначено систему професійних умінь майбутнього фахівця, що забезпечують успішність професійної діяльності зі сталого розвитку соціальних груп. Зазначену си-

© *Natalia Kabus*

стему становлять: загальнопедагогічні вміння (інтелектуально-дослідницькі, конструктивно-прогностичні, інформаційно-гностичні, навчально-методичні, рефлексивно-корекційні), загальні вміння професійної діяльності соціального педагога та працівника (здійснювати соціовиховну, просвітницьку, рекламно-інформаційну, превентивну, корекційно-реабілітаційну роботу в контексті сталого розвитку) та специфічні (комунікативно-стимулювальні та організаційно-управлінські). Висвітлено шляхи формування означених умінь майбутніх фахівців в різних видах діяльності під час навчання у виші.

Ключові слова: сталий розвиток, соціальна група, майбутні фахівці соціальної галузі, готовність, професійні уміння, професійна підготовка.

Кабусь Н.Д.

Система профессиональных умений в структуре готовности будущих специалистов социальной сферы к устойчивому развитию социальных групп

Аннотация

В статье в соответствии с поставленной целью раскрыта сущность готовности будущих специалистов социальной сферы к устойчивому развитию социальных групп и обоснованно место системы профессиональных умений в структуре такой готовности. В ходе исследования применены следующие методы: анализ, синтез, систематизация и обобщение. Раскрыта система профессиональных умений будущего специалиста, обеспечивающие успешность профессиональной деятельности по устойчивому развитию социальных групп. Указанную систему составляют: общепедагогические умения (интеллектуально-исследовательские, конструктивно-прогностические, информационно-гностические, учебно-методические, рефлексивно-коррекционные), общие

© *Наталя Кабусь*

умения профессиональной деятельности социального педагога и работника (осуществлять социально-воспитательную, просветительскую, рекламно-информационную, превентивную, коррекционно-реабилитационную работу в контексте устойчивого развития) и специфические (коммуникативно-стимулирующие и организационно-управленческие умения). Освещены пути формирования указанных умений будущих специалистов в различных видах деятельности в процессе обучения в университете.

Ключевые слова: устойчивое развитие, социальная группа, будущие специалисты социальной сферы, готовность, профессиональные умения, профессиональная подготовка.

© *Natalia Kabus*

UDC 378.147:004
DOI: 10.31470/2415-3729-2019-10-111-126

Criteria of the Formation of the Future Automobile Engineering Bachelors' Professional Competence to Use Information and Communications Technologies

Artem Korehov
Senior Lecturer in the Department of Vehicles and Special Engineering
National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi
✉ 46, Shevchenko Str., Khmelnytskyi, Ukraine, 29000
E-mail: frei2007@ukr.net
ORCID: 0000-0002-0953-2690

Date of receipt of the article: September 28, 2019
Article accepted for publication: December 02, 2019

Критерії сформованості професійної готовності майбутніх бакалаврів автосправи до застосування інформаційно-комунікаційних технологій

Артем Олександрович Корєхов
старший викладач кафедри транспортних засобів та спеціальної техніки
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького,
✉ вул. Шевченка, 46, Хмельницький, Україна, 29000

Дата надходження статті: 28 вересня 2019 р.
Стаття прийнята до друку: 02 грудня 2019 р.

Abstract

The article presents the criteria which were determined with the aim of seeking to improve the efficiency of forming the professional

readiness of future automobile engineering bachelors in the system of activity of the State Border Guard Service of Ukraine (SBGSU). The benefit of the study is that a number of criteria have been identified which, in our opinion, are capable of testing the effectiveness of the proposed solutions in the education organizing process. Moreover by the method of experts (the employees of the Department of Vehicles and Special Engineering) evaluation, the following criteria were determined as motivational, activity-communication, reflexive, cognitive. The complex of criteria has been formed taking into account the specifics of training at a military higher education institution based on the educational process analysis. The article determines that the use of information and communications technologies by the future bachelors-border guards of automobile engineering requires the formation of specific components of the appropriate readiness. Many specific requirements have been put forward for future specialists, both for a personality and the content of their activity, so a majority of the given qualities are necessary for these technologies application in the border units of the SBGSU. When defining the complex, the experience of the scientific-pedagogical staff of a military higher education institution was used, as well as the job descriptions of future automobile engineering bachelors in the area of the border agency responsibility. The obtained complex of criteria provides an opportunity to form organizational and pedagogical conditions for the future automobile engineering bachelors' development with the adjustment of the educational process content by intensification and introduction of intense activity with the ICTs usage. It is established that the validity of the proposed model of the future automobile engineering bachelors' readiness to use ICTs in a professional activity is possible to check with the help of a complex of criteria and to evaluate the effectiveness of the proposed solutions during training.

Key words: criteria of formation, professional competence, bachelors of automobile engineering, information and communications technologies, higher military educational establishment.

© *Artem Korehov*

References

1. Balovsiak, N.V. (2006). *Formuvannia informatsiinoi kompetentnosti maibutnoho ekonomista v protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of the future economist's informational competence in the process of professional training]*. Kyiv [in Ukrainian].

2. Chubuk, R.V. (2008). Kryterii, pokaznyky ta rivni profesiinoi kompetentnosti sotsialnykh pedahohiv [Criteria, indicators of the professional competencies of social teachers]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» – Scientific notes of the National University of Ostrozka Academy,* 11, 255 256 [in Ukrainian].

3. Biletska, H.A. (2014). Kryterii, pokaznyky y rivni sformovanosti pryrodnycho-naukovoi kompetentnosti maibutnikh ekolohiv [Criteria, indicators and levels of the future ecologists' nature-science competence formation]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and pedagogical science.* .(Vol. № 2 (163). p.19). Luhansk. [in Ukrainian].

4. Morozova, K.O. (2014). Pokaznyky, rivni rozvytku informatsiino-komunikatsiinykh kompetentnostei mahistrantiv [Indicators, levels of the development of the masters' information and community competencies]. *Science and education a new dimension. pedagogy and psychology,* II (8), 116 [in Ukrainian].

5. Torichnyi, O.V. (2015). *Teoretyko-metodychni zasady formuvannia viiskovo-spetsialnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv u protsesi navchannia. [Theoretical and methodological foundations for the formation of the future officers-border guards' special military competency in the learning process]*. Khmelnitsky [in Ukrainian].

6. Budnyk, S.M. (2006). Formuvannia profesiinoi hotovnosti ofitseriv-prykordonnykiv do tvorchoho vyrishennia zavdan upravlinskoi diialnosti [Formation of the professional readiness of officers-border guards to creatively solve management problems]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Khmelnitsky [in Ukrainian].

Вступ

Процес навчання майбутніх бакалаврів автосправи із застосуванням сучасних методів, що базуються на основі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) орієнтований, перш за все, на технології, що підвищують продуктивність праці, здатності швидко прийняти рішення та можливості якісно виконати поставлені завдання. В ході навивання у військовому закладі вищої освіти (ВЗВО), майбутніх бакалаврів автосправи не тільки знайомлять з можливостями сучасних інформаційних програм, а формують нові можливості для опанування новітніх технологій роботи, що забезпечують виконання посадових обов'язків, аналізу даних, роботі у мережі, способів збереження інформації з обмеженим доступом, створення проектів, планування діяльності, розвивати кругозір тощо. Інформаційний розвиток суспільства спонукає до швидкого перегляду змісту освітнього процесу, адже застарілі форми і методи навчання знижують якість випускників, яким важко адаптуватись у сучасному світі технологій.

Зважаючи на те, що аналіз відгуків про офіцерів-випускників НАДПСУ із органів охорони державного кордону на випускників, які закінчили ВЗВО в період з 2014–2019 роки, загалом і в цілому вони є позитивними, але існує низка недоліків, щодо осучаснення змісту освіту у відповідності до міжнародних стандартів. Тому, дослідження було спрямоване на посилення використання ІТК у навальному процесі для формування високих показників інформаційної культури.

Саме ефективне формування ІТК надає можливість вирішити низку проблем, зумовлених недостатнім розвитком у випускників окремих якостей, що реалізують сучасну інформаційну складову, зокрема, для їх ефективної діяльності та розвитку необхідно інтенсифікувати діяльність у навчальному процесі для посилення наступних якостей: емоційно-вольової стійкості, мотивації до пізнання, саморозвитку, вмілому поєднанні новітніх інформаційних систем, застосуван-

© *Artem Korehov*

ню інформаційних баз даних, раціоналізації способів обробки інформації, вміння видозмінювати інформаційні системі на альтернативні, свідомості, контролю над власною діяльністю, розвитку патріотичних характеристик, моралі, тощо.

Крім того, враховуючи, що освіта в Україні інтенсивно реформується, актуальним є дослідження, що відповідає сучасним тенденціям забезпечення якості освіти. Професійне становлення головне завдання, яке повинно бути вирішено в процесі навчання фахових дисциплін. Інформатизація освіти є вимогою сьогодення, для забезпечення конкуренції на ринку праці, а тому при підготовці майбутніх бакалаврів автосправи прикордонного відомства необхідно. Тому, узагальнивши проблемні питанні, **метою статті** є визначення комплексу критеріїв оцінки дієвості умов та моделі можливості сформувати сформованості професійної готовності майбутніх бакалаврів автосправи в системі діяльності Державної прикордонної служби України до застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності.

Матеріал і методи досліджень

З метою пошуку раціонального підтвердження доцільності дослідження та перевірки дієвості запропонованих рішень під час дослідження проблеми було використано наступні методи:

теоретичні – аналіз, порівняння;

моделювання – з метою уточнення сутності застосування інформаційно-комунікаційних технологій в процесі навчання;

емпіричні – педагогічне спостереження, тестування, анкетування, опитування, бесіда;

метод «Дельфі» – метод групових експертних оцінок.

Результати та їх обговорення

На сучасному етапі розвитку суспільства майбутні бакалаври автосправи прикордонних підрозділів повинні бути наділені особистісними якостями, знаннями, уміннями, навичками, необхідними для ефективного становлення на посадах та розвитку професійних якостей, що відповідають вимогам

сьогодення. Однією з умов успішності формування таких якостей, є моніторинг показників цього процесу впродовж усього періоду їхнього навчання. А відтак, необхідно визначити відповідні критерії. Низька дослідників акцентують увагу на критеріях сформованості професійної готовності. Проблеми пов'язані з критеріями сформованості професійної готовності досліджували: В. Болотов, Н. Бібік, Г. Білецька, І. Когут, О. Пометун, В. Петрук, С. Савченко, Р. Чубук, та ряд інших вітчизняних та закордонних дослідників.

Визначення поняттю критерії – як, якості, властивості, ознаки об'єкта, що вивчається, які дають можливість зробити висновки про стан і рівень його сформованості та розвитку надає Н. Баловсяк: «показники - це кількісні та якісні характеристики сформованості кожної якості, властивості, ознаки об'єкту, котрий вивчається, тобто міра (ступінь) сформованості того чи іншого критерію» (Баловсяк, 2006).

В процесі порівняння наукової літератури встановлено, що критеріями сформованості означеної готовності Р. Чубук обрав наступні критерії, що здатні реалізувати вимоги, що ставляться перед майбутніми випускниками:

когнітивний – оволодіння системою загальнонаукових, психологічних, соціально-педагогічних та інших спеціально-професійних знань, які необхідні майбутньому соціальному педагогу для реалізації професійних функцій під час роботи зі студентською молоддю;

діяльнісний – оволодіння сукупністю соціально-педагогічних вмінь та навичок, які виробляються шляхом застосування різних прийомів і способів соціально-педагогічної взаємодії. При цьому професійні знання тісно пов'язані з професійними вміннями та реалізуються у практичній діяльності соціальних педагогів.

особистісний – наявність сформованих особистісно-професійних якостей соціального педагога, під якими розуміються психологічні характеристики (емоційна врівноваженість, низька тривожність, творче мислення, послідовність у діях,

© *Artem Korehov*

наполегливість, уважність), морально-етичні (відповідальність, гуманність, справедливість, тактовність, доброта емпатійність), психолого-педагогічні (комунікабельність, оптимізм) та психоаналітичні (адекватна самооцінка, прагнення до самовдосконалення) якості, які повинні бути стійкими, суттєвими, адекватними, позитивно впливати на успішність його діяльності та здатність продуктивно функціонувати у системі міжособистісних відносин (Чубук, 2008:255-256).

У своїх дослідженнях Г. Білецька також виділяє критерії, що і Р. Чубук, але акцентує увагу, що в системі підготовки необхідно виділяти мотиваційний критерій – сукупність мотивів, що спонукає студента до вивчення природничо-наукових дисциплін, ставлення до них як до необхідних у подальшій професійній підготовці і практичній діяльності; мотиви, що спонукають до природоохоронної діяльності (Білецька, 2014:19).

У дослідженнях К. Морозова виділяється інформаційно-комунікаційну компетентність магістрантів, як систему з трьох основних компонентів, які передбачають володіння визначеними знаннями та уміннями, а також наявність власних ставлень та досвіду: мотиваційний компонент когнітивний компонент, діяльнісно-креативний компонент (Морозова, 2014:116).

У структурі підготовки майбутніх бакалаврів автосправи у ВЗВО критерії, що застосовують дослідники, не в повній мірі відображають критерії сформованості професійних компетентностей до застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, а лише відображають окремі аспекти що притаманні підготовці фахівців. В процесі моделювання професійних обов'язків, нами визначено що критерії, які визначали дослідники вузько направлені та здатні реалізувати показники якості випускника галузі, що досліджували. У свою чергу процес підготовки майбутніх бакалаврів у ВЗВО істотно відрізняється від підготовки у ЗВО, а тому існує потреба узагальнити способи оцінки кількісних та якісних показників готовності до застосування ІКТ у професійній діяльності. В процесі педагогічного

спостереження, тестування та анкетування майбутніх випускників встановлено, що рівень готовності до автономної роботи у підрозділах охорони кордону досить низькій, адже майбутні бакалаври автосправи з труднощами виконують окремі елементарні операції при використанні інформаційних систем ГАРТ-1, інформаційних баз даних, систем організації технічного обслуговування автомобілів із застосуванням баз даних ElsaWin, BoschESI тощо. Під час моделювання, майбутні бакалаври автосправи виконували завдання, що пов'язані із застосуванням ІКТ в контексті посадових обов'язків. Під час аналізу статистичних даних, встановлено, що існує потреба у корегуванні змісту навчального матеріалу та робочих програм навчальних дисциплін.

Дослідження проводилось на базі кафедри транспортних засобів та спеціальної техніки НАДПСУ, де задано науково-педагогічний склад кафедр для визначення найбільш точної інформації про стан підготовки майбутніх бакалаврів автосправи та застосування ІКТ для забезпечення високих показників інформаційної культури та подальшої готовності до застосування ІКТ у професійній діяльності. Для виявлення особливостей у підготовці майбутніх бакалаврів автосправи та визначення показників оцінки її рівня нами застосовувався метод групових експертних оцінок (метод «Дельфі»), який ґрунтується на формуванні груп експертів, що здатні забезпечити якісний аналіз результатів. Відбір експертів почався зі складання списку компетентних у досліджуваній галузі осіб. Загалом, до проведення експерименту залучено 1 доктор наук, 7 кандидатів наук, 4 – викладача без наукового ступеня. При аналізі результатів дослідження встановлено, що модель готовності майбутніх бакалаврів автосправи до застосування ІКТ у професійній діяльності, доцільно оцінювати за трьома рівнями сформованості: низький, середній високий, які перевіряються за допомогою комплексу критеріїв, які притаманні специфіки підготовки у ВЗВО.

Критеріями сформованості готовності майбутніх бакалаврів-прикордонників автосправи до застосування ІКТ у професійній

© *Artem Korehov*

діяльності, які розкриваються через якісні властивості − показники є: *мотиваційний; діяльнісно-комунікативний; когнітивно-гностичний; рефлексивний.*

Рівнями сформованості готовності майбутніх бакалаврів-прикордонників автосправи до застосування ІКТ у професійній діяльності визначено: *низький, середній, високий.* За допомогою комплексу критеріїв можна оцінити стан і рівень його сформованості та розвитку майбутніх бакалаврів автосправи до застосування ІКТ у професійній діяльності.

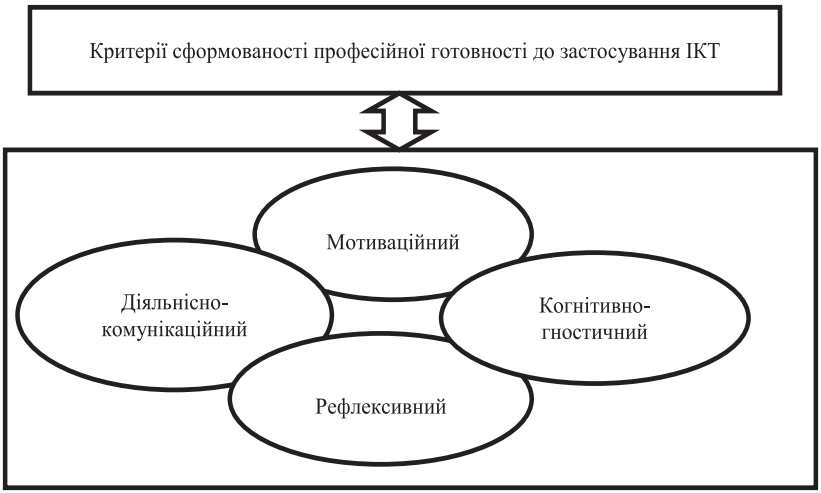

Рис.1 Критерії сформованості професійної готовності до застосування ІКТ

Мотиваційний критерій готовності майбутніх офіцерів автосправи прикордонної служби до застосування ІКТ містить у собі установки, потреби, інтереси, прагнення здійснювати професійну діяльність, зокрема застосовувати інформаційно-комунікаційні технології. В його основі лежить професійна спрямованість (прагнення особистості фахівця використати власні знання в професійній діяльності), що свідчить про пози-

тивне ставлення до професійної сфері, інтереси до неї, прагнення самовдосконалюватись тощо.

До цього компоненту належать такі елементи як: вольові характеристики, почуття, що становлять основу успішного перебігу і результативності діяльності офіцера автосправи прикордонної служби; самовладання, психоемоційний тонус, рішучість, сприйнятливість, цілеспрямованість та наполегливість, самокритичність, ініціативність, самостійність.

Наступним компонентом готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування інформаційно-комунікаційних технологій є когнітивний. Цей компонент передбачає наявність системи знань, необхідних для ефективної діяльності, забезпечення професійного змісту діяльності, високий рівень здатності до освітньої діяльності та спрямованість на оволодіння знаннями щодо застосування ІКТ. Знання це основний освітній елемент, що є результатом пізнавального процесу. Важливим аспектом знань є зв'язок із соціальним оптимізмом, що надає впевненості в майбутній діяльності. Когнітивний компонент поєднує всю сукупність знань необхідних майбутнім офіцерам автосправи прикордонної служби для здійснення успішної професійної діяльності. В основі когнітивного компоненту включено процеси, що виконують роль внутрішніх регуляторів у професійній діяльності, завдяки яким особистість сприймає, оцінює, систематизує та відтворює певну інформацію.

До *когнітивного компоненту* готовності майбутніх офіцерів автосправи прикордонної служби до застосування інформаційно-комунікаційних технологій необхідно віднести спеціальні та професійні знання, а також гуманітарні знання. Це є той обсяг знань, що спрямовані на оволодіння специфікою діяльності офіцерами автосправи, а також до застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Наступним компонентом є діяльнісно-комунікаційний компонент готовності майбутніх офіцерів автосправи прикордонної служби до застосування інформаційно-комунікаційних

© *Artem Korehov*

технологій. Вміння і навички є основними елементами загальної системи функціонування ДПСУ. Діяльнісно-комунікаційний компонент покликаний забезпечувати результативність управлінських процесів, зокрема процесу прийняття рішень. Комплекс умінь та навичок майбутніх офіцерів автосправи прикордонної служби варто розділити на професійні та загальні.

Діяльнісно-комунікаційним компонентом готовності майбутніх офіцерів автосправи прикордонної служби до застосування ІКТ є сукупність вмінь, що дають змогу досягти відповідного до професійної діяльності результату за рахунок оптимального рівня обізнаності фахівцями прикордонної служби змісту та сутності інформаційно-комунікаційних технологій. Уміння майбутніх офіцерів автосправи прикордонного відомства оперувати згаданими вище технологіями сприятимуть становленню і особистості фахівця-прикордонника, і колективів в цілому.

Аналіз наукових джерел, де розкрито якості особистості, необхідні професійно готовому офіцеру автосправи прикордонної служби для виконання професійної діяльності, нами виділено ще один компонент − рефлексивний.

У рефлексивному компоненті передбачено самооцінку професійної підготовки майбутніх бакалаврів-прикордонників автосправи і використання інформаційно-комунікаційних технологій. Готовність містить у собі як важливий елемент − потребу майбутнього фахівця у професійному вдосконаленні.

Можна розглянути особистісні якості майбутнього бакалавра-прикордонника автосправи на прикладі психологічної моделі спеціаліста [6, с. 20]. Вчена виділяє таку якості як впевненість у собі; здатність брати на себе відповідальність за прийняті рішення; здатність обрати раціональне рішення за умови недостатньої інформації та обмеження часу; вміння об'єктивної оцінки власних сил й можливостей; здатність до тривалого збереження високого рівня активності; вміння розподілу увагу при одночасному виконанні декількох дій; врівноваженість; здатність

швидко встановлювати контактів з людьми; вміння викликати довіру в людей. Згадані якості мають прояв залежно від змісту професійної діяльності офіцера автосправи прикордонної служби.

Значення рефлексивного компоненту готовності майбутніх бакалаврів-прикордонників автосправи до застосування інформаційно-комунікаційних технологій полягає в усвідомленому виборі професійної діяльності та самореалізації як успішних фахівців. Рефлексивний компонент передбачає наявність в майбутніх бакалаврів-прикордонників автосправи таких особистісних якостей як самоаналіз, саме він є основою рефлексії. Фахівець, який вміє рефлексувати є цінним фахівцем, оскільки він здатний аналізувати свої дії та слова.

Таким чином, на основі аналізу та систематизації теоретичного наукового матеріалу, нами сформульовано висновок про те, що застосування інформаційно-комунікаційних технологій майбутніми бакалаврами-прикордонниками автосправи вимагає сформованості конкретних компонентів відповідної готовності. Перед майбутніми фахівцями висунуто чимало специфічних вимог як до особистості, так і до змісту діяльності, тому переважна більшість поданих вище якостей є необхідною для застосування згаданих технологій у прикордонних підрозділах ДПСУ.

Висновки

При аналізі нових моделей навчання майбутніх бакалаврів автосправи встановлено, що їх дієвість та доцільність можливо оцінити за допомогою комплексу критеріїв. Для оцінки запропонованих рішень навчання, сформовано комплекс критерії за допомогою яких оцінюється дієвість запропонованих рішень під час навчання. Зазначені критерії готовності майбутніх бакалаврів автосправи до застосування ІКТ у професійній діяльності - складова сучасного освітнього процесу у ВЗВО. Обрані критерії здатні вирішити окремі завдання, що виникають при підготовці у ЗВО із специфічними

© *Artem Korehov*

умовами навчання. Перспективи подальших розвідок вбачаються у формування нових моделей підготовки майбутніх бакалаврів автосправи із застосуванням сучасних методів і форм навчання та забезпечення передумов до аналізу тотожної тематики в різних галузях освіти. Окремі елементи орієнтовані на формування моделі готовності майбутніх бакалаврів автосправи до застосування ІКТ у професійній діяльності.

Література

1. Баловсяк Н.В. Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки: монографія. Київ. 2006.

2. Чубук Р.В. Критерії, показники та рівні професійної компетентності соціальних педагогів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* Острог, 2008. Вип. 11. С. 255 256.

3. Білецька Г.А. Критерії, показники й рівні сформованості природничо-наукової компетентності майбутніх екологів. *Освіта та педагогічна наука.* 2014. Вип. 2 (163). С.19).

4. Морозова К.О. Показники, рівні розвитку інформаційно-комунікаційних компетентностей магістрантів. *Science and education a new dimension. pedagogy and psychology.* 2014. Вип. II (8). С. 116.

5. Торічний О.В. Теоретико-методичні засади формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання: монографія. Хмельницький. 2015.

6. Будник С.М. Формування професійної готовності офіцерів-прикордонників до творчого вирішення завдань управлінської діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / Хмельницький, 2006. 20 с.

Корєхов А.О.

Критерії сформованості професійної готовності майбутніх бакалаврів автосправи до застосування інформаційно-комунікаційних технологій

У статті подано критерії, які було визначено з метою пошуку підвищення ефективності формування професійної готовності майбутніх бакалаврів автосправи в системі діяльності Державної прикордонної служби України. Зважаючи на те, що було визначено певне коло критеріїв, що, на нашу думку, здатні перевірити дієвість запропонованих рішень в процесі організації навчального процесу.

Методом експертної оцінки працівниками кафедри транспортних засобів та спеціальної техніки було визначено наступні критерії: мотиваційний, діяльнісно-комунікаційний, рефлексивний, когнітивний критерій.

Комплекс критеріїв сформовано з урахуванням специфіки навчання у військовому закладі вищої освіти на основі аналізу навчального процесу. Встановлено, що застосування інформаційно-комунікаційних технологій майбутніми бакалаврами-прикордонниками автосправи вимагає сформованості конкретних компонентів відповідної готовності. Перед майбутніми фахівцями висунуто чимало специфічних вимог як до особистості, так і до змісту діяльності, тому переважна більшість поданих вище якостей є необхідною для застосування згаданих технологій у прикордонних підрозділах ДПСУ. При визначені комплексу критеріїв використовувався досвід науково-педагогічного складу військового закладу вищої освіти, посадові інструкції майбутнього бакалавра автосправи у сфері відповідальності прикордонного відомства. Отриманий комплекс критеріїв надає можливість сформувати організаційно-педагогічні умови розвитку майбутніх бакалаврів автосправи із корегуванням змісту освітнього процесу шляхом інтенсифікації та впровадження активної діяльності із застосуванням ІКТ. Встановлено, що дієвість запропонованої моделі

© Artem Korehov

готовності майбутніх бакалаврів автосправи до застосування ІКТ у професійній діяльності, можливо перевірити за допомогою комплексу критеріїв та оцінити дієвість запропонованих рішень під час навчання.

Ключові слова: критерії сформованості, професійна готовність, майбутні бакалаври автосправи, інформаційно-комунікаційні технології, військовий заклад вищої освіти.

Корехов А.А.

Критерии сформированности профессиональной готовности будущих бакалавров автодела к применению информационно-коммуникационных технологий

В статье представлены критерии, которые были определены с целью поиска повышения эффективности формирования профессиональной готовности будущих бакалавров автодела в системе деятельности Государственной пограничной службы Украины. Принимая во внимание то, что было определено определенный круг критериев, что, по нашему мнению, способны проверить действенность предложенных решений в процессе организации учебного процесса.

Методом экспертной оценки работниками кафедры транспортных средств и специальной техники были определены следующие критерии: мотивационный, деятельностно-коммуникационный, рефлексивный, когнитивный критерий.

Комплекс критериев сформирован с учетом специфики обучения в военном заведении высшего образования на основе анализа учебного процесса. Установлено, что применение информационно-коммуникационных технологий будущими бакалаврами-пограничниками автодела требует сформированности конкретных компонентов соответствующей готовности. Перед будущими специалистами выдвинуто немало специфиче-

© *Артем Корєхов*

ских требований как к личности, так и к содержанию деятельности, поэтому подавляющее большинство представленных выше качеств является необходимым для применения упомянутых технологий в приграничных подразделениях ГНСУ. При определении комплекса критериев использовался опыт научно-педагогического состава военного учреждения высшего образования, должностные инструкции будущего бакалавра автодела в сфере ответственности пограничного ведомства. Полученный комплекс критериев позволяет сформировать организационно-педагогические условия развития будущих бакалавров автодела с корректировкой содержания образовательного процесса путем интенсификации и внедрение активной деятельности с применением ИКТ. Установлено, что действенность предложенной модели готовности будущих бакалавров автодела к применению ИКТ в профессиональной деятельности, можно проверить с помощью комплекса критериев и оценить действенность предложенных решений во время обучения.

Ключевые слова: критерии сформированности, профессиональная готовность, будущие бакалавры автодела, информационно-коммуникационные технологии, военный учреждение высшего образования.

© *Artem Korehov*

UDC 37:001.891(477.82) ‘‘180/195’’(091)
DOI: 10.31470/2415-3729-2019-10-127-142

The Problems of the Youth Education and Up-Bringing on the Volin Territory of the Nineteenth - the First Half of the Twentieth Century in Scientific Research

Oxana Marchuk
Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D), Associate Professor
Associate Professor of the Departament of Pedagogy
International University of Economics and Humanities Academician Stepan Demianchuk
✉ 4, Stepana Demianchuka Str., Rivne, Ukraine, 33027
E-mail: oxanna442@ukr.net
ORCID: 0000-0002-2922-285X

Date of receipt of the article: October 01, 2019
Article accepted for publication: December 02, 2019

Проблеми навчання і виховання молодого покоління на території Волині XIX – першої половини XX століття у наукових розвідках

Оксана Олександрівна Марчук
кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри педагогіки
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем’янчука»,
✉ вул. Степана Дем’янчука, 4, м. Рівне, Україна, 33027

Дата надходження статті: 01 жовтня 2019 р.
Стаття прийнята до друку: 02 грудня 2019 р.

Abstract

The article examines the historiography of the problem of education and upbringing children and youth living in the Volyn

province and the Volyn region in the XIXth – the first half of XXth century. The purpose of the article is to analyse the publications and scientific works about the children and youth education and upbringing at the territory of Volyn in the XIXth- the first half of the XXth century and to make recommendations about their using in the educational institutions of today. Three groups of the scientific works were distinguished: a) the publications of the late XIXth – the early XXth centuries; b) the scientific works of the mid-XXth century; c) the scientific books written at the period of the independent Ukraine. It is noted that scientists of the late XIXth – the early XXth centuries analysed the education and upbringing of children and young people, they emphasized the need for the formation of the children's scientific worldview, bringing them up in the Christian spirit. The scientific works of the early XXth century were nationally oriented so the researchers highlighted the issues of the children national mentality fostering. The monographs written in the mid-XXth century are politically influenced but they provide the information about the number of the educational institutions, students in schools and analyse the patterns of the educational process. In the dissertations of the late XXth – the early XXIth centuries the scientists have objectively explored the various aspects of the education and upbringing of Volyn youth in the XIXth – the first half of the XXth century. The article provides the recommendations of these research using in modern educational institutions.

The author analysed the scientific works of M. Barsov about public schools, schools in the Volyn and Podilia. The article describes in detail the scientific books by M. Teodorovich, which described the schools of the Volyn province and church-parish schools, their numbers and students. The researcher described the activities of Prince K. Ostrozky and gave the positive assessment of the work of A. Bludova, who founded schools in Ostroh in the mid-XXth century.

The analysis of scientific explorations of different historical epochs has led to the following conclusions: a) the process of the children's and youth's education and upbringing in Volyn of the

 © *Oxana Marchuk*

XIX th - at the beginning of the XXth century was the object of scientific searches since the middle of the XIXth century to the present day; b) education and up-bringing were covered in light of educational policy and socio-cultural status; c) the researchers of different historical epochs provided information about the number of schools, their types, the material and technical base of schools. It is explained that teachers must study scientific works about the education and upbringing of children in the territory of Volyn. The author of the article believes that the proper studying of scientific research about education in different regions of Ukraine contributes the deeper understanding of the studying process and provides the opportunities for better using of pedagogical achievements in the context of reforming the modern education system.

Key words: training, education, scientific works, research, use, Volyn.

References

1. Barsov, M. (1864). *Narodnie uchylyshcha v Yuho-Zapodnom krae. [The national schools in the Southwestern region]*. Sankt Peterburh [in Russian].

2. Barsov, M. (1863). Shkoli Voliny i Podolyy [Schools of Volyn and Podolia]. Sankt Peterburh [in Russian].

3. Batiushkov, P. (1888). *Volyn. Ystorycheskye Sudbi Yuho-Zapodnoho kraia [Historical Fates of the Southwestern Territory]*. Sankt Peterburh: typohrafyia t-va «Obshchestvennaia polza» [in Russian].

4. Boreiko, O.M. (2004). Prosvitnytsko-pedahohichna diialnist hromadskykh tovarystv Volyni (dr. pol. XIX – poch. XX st.) [Educational and pedagogical activity of Volyn public associations (the second half of the XIXth – the beginning of the XXth centuries.)] *Extended abstract of candidate's thesis.* Zhytomyr : Zhytomyr Ivan Franko State University [in Ukrainian].

5. Brychok, S.B. (2005). Tserkovnoparafiialni shkoly v systemi pochatkovoi osvity na Volyni (druha polovyna XIX – o 20-ti rr. XX

c.) [Church schools in the system of elementary education in Volyn (second half of the nineteenth - the twenties of the twentieth century)]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University [in Ukrainian].

6. Hrushevskyi M. (1913). Iliustrovana istoriia Ukrainy *[The illustrated history of Ukraine]*. Kyiv-Lviv [in Ukrainian].

7. Entsyklopediia Brokhauza i Yefrona (1892) [Encyclopedia by F. Brockhaus and I. Efron] URL: http://www.vehi.net/brokgauz [in Russian].

8. Iershova, L.M. (2002). Rozvytok zhinochoi osvity na Volyni (kinets XVIII - pochatok XX stolittia) [Development of women's education in Volyn (the end of the XVIII th – the beginning of XXth century)]. *Candidate's thesis.* Kyiv: The Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

9. Kostiuk, O.Yu. (2007). Stanovlennia ta rozvytok relihiinoi osvity na Volyni (XIX – poch. XX st.) [The Formation and the development of religious education in Volyn (the 19th – the early 20th centuries)]. *Candidate's thesis.* Ostroh: The National University of Ostroh Academy [in Ukrainian].

10. Kulchynskyi, V. (2018) Formy ta metody patriotychnoho vykhovannia molodi v ukrainskii shkoli (druha polovyna XX st.) [Forms and methods of patriotic upbringing of young people in the Ukrainian school (the second half of the XX century)] *Psykholoho-pedahohichni osnovy humanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu v shkoli ta VNZ – Psychological and pedagogical bases of humanization of educational process in school and university,* 2 (20), 68–75. [in Ukrainian].

11. Levkivskyi, M. (2011). Velyka Volyn: Istoriia osvity i kultury: Monohrafiia. [The Great Volyn: History of Education and Culture: Monograph]. Zhytomyr [in Ukrainian].

12. Mozharivska, I.M. (2011). Rozvytok pozashkilnoi osvity y vykhovannia na Volyni-Zhytomyrshchyni (druha polovyna XIX – 30-ti roky XX stolittia) [Extracurricular education and upbringing

 © *Oxana Marchuk*

in Volyn-Zhytomyr region (the second half of XIX th - 30 years of XXth century)]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University [in Ukrainian].

13. Muravev, A. (1871). Pochayevskaya Lavra i Ostrozhske bratstvo. [Pochaev Lavra and Ostrog brotherhood]. Kremenetsk [in Russian].

14. Natsionalna doktryna rozvytku osvity. [National doctrine of educational development]. URL: http://info-library.com.ua [in Ukrainian].

15. Obolonchyk, N.H. (2007). Kremenetskyi litsei v systemi utvorennia Druhoi Rechi Pospolytoi [Kremenets Lyceum in the system of formation of the Second Commonwealth]: *Extended abstract of candidate's thesis.* Chernivtsi: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University [in Ukrainian].

16. Petrenko, I.M. (2005) Tserkovnoparafiialni shkoly Livoberezhnoi Ukrainy v systemi osvitnoi uriadovoi polityky tsarskoi Rosii [Church-parish schools of Left Bank Ukraine in the system of educational government policy of tsarist Russia]: *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University [in Ukrainian].

17. Selyvanov, A. Volinskaia huberniia [Volyn Governorate] *Entsyklopediia F. Brokhauza i I. Yefrona – Encyclopedia by F. Brockhaus and I. Efron.* Retrieved from http://www.vehi.net/brokgauz [in Russian].

18. Strazhnikova, I. (2015). Istoriohrafiia rozvytku pedahohichnoi nauky u doslidzhenniakh Zakhidnoho rehionu Ukrainy (druha polovyna KhKh – pochatok KhKhI stolittia) [Historiography of pedagogical science development in Western Ukraine studies (the second half of the XXth – the beginning of the XXIth century)]: *Extended abstract of candidate's thesis.* Ternopil: Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University [in Ukrainian].

19. Teodorovych, M. (1889). *Ystoryko-statystycheskoe opysanye tserkvei y prykhodov Volinskoi eparkhyy [Historical and statistical description of churches and parishes of the Volyn Diocese]:* Uezd

Rovenskyi, Ostrozhskyi y Dubenskyi. Vol. 3. 435–1126. Kremenetsk [in Russian].

20. Yanevych, M. (1925). Druha hubernialna konferentsiia pedahohichnykh VUZiv Volyni. [Second Governorate Conference of Volyn Pedagogical Universities] *Shliakh osvity – The path of education,* 3, 34. [in Ukrainian].

Вступ

Використання педагогічного досвіду минулого є важливим при здійсненні сучасного освітнього процесу в школах та закладах вищої освіти. Нинішні вчителі та викладачі повинні бути добре ознайомлені із освітніми документами, науковими розвідками, публікаціями, що висвітлюють процес навчання та виховання молодого покоління. Необхідність вивчення кращих педагогічних зразків зазначено в Національній доктрині розвитку освіти, яка акцентує на «вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства» (Національна доктрина).

В останні роки педагогічна думка України зазнає значних змін, відбуваються процеси її трансформації, належної переоцінки потребують наукові праці XIX – середини XX ст. відповідно до сучасних наукових парадигм в світлі вимог євроінтеграції та глобалізації освіти.

Вивчення наукових розвідок про освітній процес на Волині у XIX – першій половині XX ст. дозволяє проаналізувати основні аспекти навчання та виховання молоді у Волинській губернії та Волинському воєводстві, кількість, типи навчальних закладів, соціальне походження та віросповідання учнів. Це допомагає об'єктивному висвітленню процесу становлення шкільництва в окремих регіонах Західної України.

Проблему навчання та виховання молоді України вивчали такі сучасні науковці, як: А. Аносов, Г. Берченко, В. Вихрущ, Л. Вовк, О. Глузман, Н. Горбунова, І. Зязюн, О. Сухомлинсь-

© *Oxana Marchuk*

ка, Л. Редькіна, Т. Шушара. Із науковців зарубіжжя, у працях яких досліджено проблеми освітнього процесу в закладах XIX – першої половини XX століття, варто виокремити публікації Г. Агафонової, Ю. Волозько, С. Акулова, І. Алехіна, Є. Деєва, Т. Житенєва, С. Зяблової, Н. Ілюшини, Т. Калганової, К. Козлова, О. Костюкової, Т. Липаєвої, Н. Літарової, Н. Михайлової, А. Панамарьової, Н. Шкляєвої. На думку сучасних науковців, «у зв'язку із зміною соціальних цінностей і трансформацією життєвих орієнтацій у сучасному суспільстві нового підходу вимагає висвітлення вітчизняної педагогічної спадщини» (Кульчинський, 2018:68). Вагомим у контексті написання статті є наукове дослідження І. Стражнікової «Історіографія розвитку педагогічної науки у дослідженнях Західного регіону України (друга половина XX – початок XXI століття)» (Стражнікова, 2015), де охарактеризовано праці науковців Західної України.

Мета статті – проаналізував публікації та наукові праці про навчання і виховання дітей та молоді на території Волині у XIX – першій половині XX століття та виробити рекомендації щодо їх використання в закладах освіти сьогодення.

Матеріал і методи дослідження

У роботі використано комплекс методів наукового дослідження: історико-ретроспективний та історико-порівняльний аналіз, які дали змогу визначити особливості наукових розвідок про навчання і виховання дітей та молоді на Волині XIX – першої половини XX століття та порівняти їх; хронологічно-узагальнюючий, проблемно-пошуковий, історично-аналітичний методи для визначення особливостей наукових праць кінця XIX – початку XX ст., середини XX ст. та періоду незалежної України; методи узагальнення та систематизації для укладення висновків та рекомендацій щодо їх використання в закладах освіти сьогодення. Автор використовує науково достовірні матеріали, наукові розвідки опубліковані в різні історичні епохи та дисертації, написані сучасними науковцями в кінці XX – на початку XXI ст.

Результати та їх обговорення

Процес навчання та виховання дітей і молоді Волині XIX – першої половини XX століття знайшов своє відображення у наукових публікаціях тогочасних науковців. Перші наукові відомості про функціонування початкових шкіл на території Волині у досліджуваний період вивчено у працях М. Барсова «Народні училища Південно-Західного краю» (Барсов, 1864) та «Школи Волині і Поділя» (Барсов, 1863), П. Батюшкова «Волинь: історична доля Південно-Західного краю» (Батюшков, 1888), які висвітлювали окремі аспекти становлення шкільництва у контексті розвитку освіти Російської імперії. Їх видання було зумовлене загальним посиленням інтересу до вивчення історії України, здійсненням системи ліберальних реформ російського уряду в 60-70 рр. XIX ст., виникненням нових початкових закладів після відміни кріпосного права у 1961 р. Як пояснила І. Петренко, «реформа 1861 року, яка звільнила селян від кріпосної залежності, відкрила нові можливості для розвитку промисловості, концентрації виробництва, завершення промислового перевороту… Скасування кріпосного права вимагало створення школи для всіх прошарків населення, і насамперед для селян, які складали переважну більшість населення Російської імперії» (Петренко, 2005:7).

Цікавим за своїм змістом є видання М. Теодоровича «Історико-статистичний опис церков і парафій Волинської єпархії» (Теодорович, 1889). Автором здійснено аналіз кожного населеного пункту Волинської губернії. У короткій замітці про місто (село) вказано кількість жителів, церков, лікарень, наведено невеликі історичні відомості про заснування населеного пункту та його історію. Для сучасних істориків праця цікава тим, що дає повідомлення про функціонування певного типу школи та кількість її учнів. Аналіз роботи М. Теодоровича засвідчив, що найбільш чисельними на Волині в XIX – на початку XX ст. були церковнопарафіяльні школи, в яких сільські діти отримували основи математики, читання і пись-

© *Oxana Marchuk*

ма та відвідували уроки Закону Божого. Із матеріалів видання дізнаємося, що школярі навчалися в окремих приміщеннях, домах священика або в сільських хатах.

У праці М. Теодоровича подано відомості про діяльність Острозької Академії в XVI ст. та повідомлення про її засновника К. Острозького: «Костянтин Іванович побудував кафедральну митрополітну церкву в Новгороді-Литовському і багато інших церков і монастирів у землях свого князівства, де ним і були засновані училища для навчання юнацтва (Теодорович, 1889:641). Це дослідження дає змогу проаналізувати, у яких повітах зосереджувалася найбільша кількість навчальних закладів (Острозький, Кременецький, Старокостянтинівський) та визначити умови навчання у церковнопарафіяльних школах, ставлення селян до здобуття освіти. Автор високо оцінив роль графині А. Блудової у справі навчання та виховання молодого покоління Острога у другій половині XIX ст.: «Стараннями дочки графа Д. Блудова здійснилася його заповітна мрія про виховання молодого покоління в дусі народності і православ'я» (Теодорович, 1889:641).

Важливим здобутком волинезнавства є дослідження А. Муравйова «Почаївська Лавра і Острозьке братство» (1871) (Муравйов, 1871), у якому автор розповів про навчальне приміщення Острозької братської школи, шкільний хор, пояснив причини заснування церковного товариства та ставлення до нього місцевої громадськості.

Велику кількість матеріалів про навчання і виховання дітей і молоді на Волині можна отримати із «Енциклопедії» Ф. Брокгауза та І. Єфрона (Брокгауз &Єфрон, 1892), яку було видано у 1892 р. у Санкт-Петербурзі. Темі навчання та виховання дітей у школах Волині присвячено такі розділи, як:, «Волинська губернія», «Блудова Антоніна Дмитрівна», «Модест, архієпископ Волинський», «Дубно», «Рівне», «Острог, повітове місто Волинської губернії», «Острозька школа», «Житомир», «Луцьк» та інші. У них автори охарактеризу-

вали заклади освіти окремих населених пунктів губернії та описали педагогічну діяльність відомих діячів. Наприклад, у статті «Волинська губернія» автор А. Селіванов охарактеризував політичний, економічний та культурний розвиток губернії у XIX ст., подав чисельність та етнічний склад населення, перелік закладів освіти. Позитивним аспектом видання є те, що А. Селіванов умістив відомості про школи в іноземних колоніях, які знаходилися на території Волинської губернії (Селіванов, 1892) .

На початку XX ст. територія Волині входила до складу другої Речі Посполитої. У цей час спостерігаємо значне національне пробудження, яке проявилося в освіті регіону, відтак у тогочасних наукових розвідках досліджено складі державотворчі процеси, в яких українці відстоювали право на власну державність. Прикладом є праця М. Грушевського «Ілюстрована історія України», де автор, аналізуючи становище волинського шкільництва, зазначив: «Поляки… нанівець звели всі заходи українських організацій Холмщини і мало що лишили з їх заходів по окупованих частинах Волині» (Грушевський, 1913:14). У публікаціях М. Яневич (Яневич, 1925:14) подано перелік навчальних дисциплін, які вивчали в закладах освіти Волині у 20-30 рр. XX ст. Так, учні Денищівської 7-ми річної школи ознайомлювалися із основами краєзнавства. Під час вивчення цього курсу вони отримували відомості з історії, природи, географії.

У наукових працях середини – другої половини XX століття (А. Аверьянов, Б. Ананьєв, Ю. Бабанский, А. Бардиан, І. Блинков, І. Долинская, М. Кузьмін, Н. Тализіна) навчання та виховання дітей на Волині в досліджуваний період подано політично заангажовано. Акцент зроблено на соціальній нерівності, вкрай негативно оцінено релігійне виховання молоді в руслі християнських традицій. Однак ці праці є цінними для сучасних дослідників, оскільки подають відомості про чисельність шкіл в різних повітах регіону, порівняльний

© *Oxana Marchuk*

аналіз шкіл Волинської губернії, Волинського воєводства та періоду, коли Волинь входила в склад УРСР.

Із настанням незалежності почався новий період в історіографії вивчення проблеми навчання та виховання дітей і молоді Волині XIX – першої половини XX століття. В цей час були написані дослідження «Просвітницько-педагогічна діяльність громадських товариств Волині (др. пол. XIX – поч. XX ст.)» О. Борейка (Борейко, 2004), «Церковнопарафіяльні школи в системі початкової освіти на Волині (друга половина XIX – о 20-ті рр. XX століття)» С. Бричок (Бричок, 2005), «Розвиток жіночої освіти на Волині (кінець XVIII – початок XX століття)» Л. Єршової (Єршова, 2002), «Становлення та розвиток релігійної освіти на Волині (XIX – поч. XX ст.)» О. Костюк (Костюк, 2007), «Розвиток позашкільної освіти й виховання на Волині-Житомирщині (друга половина XIX – 30-ті роки XX століття» І. Можарівської (Можарівська, 2011), «Велика Волинь: Історія освіти і культур» М. Левківського (Левківський, 2011). Ці наукові розвідки об'єктивно і незаангажовано характеризують процес навчання та виховання дітей і молоді, що здійснювався в школах різних типів, активістами громадських товариств, представниками духовенства.

Висновки

Здійснений аналіз наукових розвідок різних історичних епох дав підстави до такого висновку: а) процес навчання і виховання дітей і молоді на Волині у XIX – на початку XX століття був об'єктом наукових пошуків дослідників, починаючи з середини XIX ст. до часів сьогодення; б) навчання та виховання висвітлювали із огляду на освітню політику та соціально-культурне становище; в) дослідники різних історичних епох подавали відомості про кількість шкіл, їх типи, матеріально-технічну базу шкіл; г) значну наукову вартість становлять праці середини XIX – початку XX ст., оскільки аналіз процесу навчання та виховання ґрунтуються на принципах об'єктивності,

національності, народності. У сучасних закладах освіти доречним є використання наукових розвідок за такими напрямами: а) під час підготовки викладачів та вчителів до проведення занять із студентами та школярами; б) під час написання наукових робіт студентів і викладачів; в) у процесі написання наукових статей, робіт, поданих до захисту в Малій академії наук; г) на заходах, під час яких пропагуються педагогічні здобутки освітян волинського регіону.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у необхідності вивчення проблеми навчання і виховання дітей та молоді Волині XIX – першої половини XX ст. в зарубіжній історіографії, особливо, в працях польських науковців. Належне вивчення наукових розвідок про освіту в різних регіонах України сприяє глибшому осмисленню процесу шкільництва та дає можливості для кращого застосування педагогічних здобутків в контексті реформування сучасної системи освіти.

Література

1. Барсов М. Народные училища в Юго-Заподном крае. Санкт Петербург, 1864. 124 с.

2. Барсов М. Школы Волыни и Подолии. Санкт Петербург, 1863. 241 с.

3. Батюшков П. Волынь. Исторические Судьбы Юго-Заподного края. Санкт Петербург: типография т-ва «Общественная польза», 1888. 431 с.

4. Борейко О.М. Просвітницько-педагогічна діяльність громадських товариств Волині (др. пол. XIX – поч. XX ст.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Житомирський державний педагогічний університет імені І. Франка. Житомир, 2004. 239 с.

5. Бричок С.Б. Церковнопарафіяльні школи в системі початкової освіти на Волині (друга половина XIX – о 20-ті рр. XX століття): автореф. дис. … канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Житомирський державний педагогічний університет імені І. Франка. Житомир, 2005. 20 с.

© *Oxana Marchuk*

6. Грушевський М. Ілюстрована історія України. Київ-Львів, 1913. 218 с.

7. Енциклопедія Ф. Брокгауза та І. Єфрона, 1892 URL: http://www.vehi.net/brokgauz/ (Дата звернення: 23.09.2019).

8. Єршова Л.М. Розвиток жіночої освіти на Волині (кінець XVIII – початок XX століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Інститут педагогіки АПН України. Київ, 2002. 307 с.

9. Костюк О.Ю. Становлення та розвиток релігійної освіти на Волині (XIX - поч. XX ст.) : дис. … канд. пед. наук : 13.00.01 / Національний університет «Острозька Академія». Острог, 2007. 281 с.

10. Кульчинський В. Форми та методи патріотичного виховання молоді в українській школі (друга половина XX ст.) *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. № 2 (20). Рівне, 2018. С. 68–75.

11. Левківський М. Велика Волинь: Історія освіти і культури: монографія. Житомир, 2011. 500 с.

12. Можарівська І.М. Розвиток позашкільної освіти й виховання на Волині-Житомирщині (друга половина XIX – 30-ті роки XX століття) : автореф. дис. … канд. пед. наук, спец.: 13.00.01 / Житомирський державний університет імені Івана Франка.. Житомир, 2011. 20 с.

13. Муравьев А. Почаевская Лавра и Острожске братство. Кременець, 1871. 74 с.

14. Національна доктрина розвитку освіти. URL: http://infolibrary.com.ua. (Дата звернення: 07.09.2019).

15. Оболончик Н.Г. Кременецкий ліцей в системі утворення Другої Речі Посполитої : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.01 / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2007. 20 с.

16. Петренко І.М. Церковнопарафіяльні школи Лівобережної України в системі освітньої урядової політики царської Росії: автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.01 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2005. 20 с.

17. Селиванов А. Волынская губерния. *Энциклопедия Ф. Брокгауза и И. Єфрона.* URL: http://www.vehi.net/brokgauz/ (Дата звернення: 13.09.2019).

18. Стражнікова І. Історіографія розвитку педагогічної науки у дослідженнях Західного регіону України (друга половина XX – початок XXI століття) : автореф. дис. … док. пед. наук: 13.00.01 / Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. Тернопіль, 2015. 45 с.

19. Теодорович М. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. Том 3 : Уезды Ровенский, Острожский и Дубенский., Кременець, 1889. С. 435–1126.

20. Яневич М. Друга губерніальна конференція педагогічних ВУЗів Волині. *Шлях освіти.* 1925. № 3. С. 34.

Марчук О.О.

Проблеми навчання і виховання молодого покоління на території Волині XIX – першої половини XX століття у наукових розвідках

Анотація

У статті досліджено історіографію проблеми навчання і виховання дітей і молоді, яка проживала на території Волинської губернії та Волинського воєводства. Виокремлено три групи наукових праць: а) публікації кінця XIX – початку XX ст.; б) наукові розвідки середини XX ст.; в) наукові розвідки незалежної України. Зазначено, що науковці кінця XIX – початку XX ст. при аналізі навчання і виховання дітей і молоді акцентували на необхідності формування в дітей наукового світогляду, виховання їх в християнському дусі. Монографії, написані в середині XX ст., є політично заангажованими, однак вони подають відомості про кількість закладів освіти, учнів у школах, аналізують закономірності освітнього проце-

 © *Oxana Marchuk*

су. У дисертаціях кінця XX – початку XXI ст. вчені об'єктивно дослідили різноманітні аспекти навчання та виховання молоді Волині XIX – першої половини XX ст. в досліджених публікаціях автор подали відомості про кількість учнів, функціонування шкіл та їх типи. У статті подано рекомендації щодо використання досліджень у сучасних закладах освіти.

Ключові слова: навчання, виховання, наукові праці, дослідження, використання, Волинь.

Марчук О.А.

Проблемы обучения и воспитания молодого поколения на территории Волыни XIX – первой половины XX века в научных исследованиях

Аннотация

В статье исследована историография проблемы обучения и воспитания детей и молодежи, которые проживали на территории Волынской губернии и Волынского воеводства. Выделены три группы научных трудов: а) публикации конца XIX – начала XX в .; б) научные исследования середины XX в .; в) научные исследования независимой Украины. Отмечено, что ученые конца XIX – начала XX в. при анализе обучения и воспитания детей и молодежи акцентировали на необходимости формирования у детей научного мировоззрения, воспитания их в христианском духе. Научные работы начала XX в. были национально-ориентированными, поэтому исследователи освещали вопросы воспитания у детей национального менталитета. Монографии, написанные в середине XX в., были политически ангажированными, однако они представляют сведения о количестве учебных заведений, учащихся в школах, анализируют закономерности образовательного процесса. В диссертациях конца XX - начала XXI в. ученые объективно исследовали различные аспекты обу-

© *Оксана Марчук*

чения и воспитания молодежи Волыни XIX – первой половины XX в. В статье даны рекомендации по использованию изучаемых исследований в современных учебных заведениях.

Ключевые слова: обучение, воспитание, научные работы, исследования, использования, Волынь.

© *Oxana Marchuk*

UDC 378.147.091.31-059.2
DOI: 10.31470/2415-3729-2019-10-143-157

Training of the Future Vocational Education Teachers in the Conditions of Student-Centred Learning and Teaching

Taras Melnyk
Postgraduate student of the Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University,
✉ 30, Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv Region, Ukraine, 08401
E-mail: tapac33@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9429-4035

Iryna Dobroskok
Doctor of Pedagogy (DSc), Professor, Head of the Vocational Education Department, Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University
✉ 30, Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv Region, Ukraine, 08401
E-mail: irina.dobroskok@gmail.com
ORCID 0000-0003-0623-5145

Date of receipt of the article: September 28, 2019
Article accepted for publication: December 02, 2019

Підготовка майбутніх педагогів професійного навчання в умовах студентоцентрованого навчання і викладання

Тарас Андрійович Мельник
аспірант ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
✉ вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав Київська обл., Україна, 08401

Ірина Іванівна Доброскок
доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри професійної освіти, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
✉ вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

Дата надходження статті: 28 вересня 2019 р.
Стаття прийнята до друку: 02 грудня 2019 р.

Abstract

The article reveals the theoretical aspects of the future vocational education teachers' training in the conditions of student-centred learning and teaching, which is based on the principles of the flexibility of individual educational trajectories and different methods usage, students' autonomy support, mutual respect of teachers and students and the respect to the diversity of students and their needs. The purpose of the article is to highlight and analyze the peculiarities of preparation of future vocational education teachers in the conditions of student-centred learning and teaching. In accordance with the purpose and the set objectives, such theoretical methods of research were applied as an analysis, a synthesis and the generalization of scientific-pedagogical literature and normative-legal documents. The author believes that the future vocational education teachers' training in a student-centred setting is a complex task according to the ESG recommendations. The study identifies the positive features of a student-centred approach, as well as the possible risks; characterizes and analyzes the key principles of the European Standards and Guidelines (ESG) on Quality Assurance in the European Higher Education Area (EHEA) in terms of the specificities of the training system for future vocational education teachers. Moreover, it defines that providing sufficient feedback from students, forming assessment criteria based on the creative display of acquired knowledge and skills, rational lesson planning, adherence to the "lifelong learning" principle, and promoting self-examination

© Taras Melnyk
© Iryna Dobroskok

among teachers and students are the key components of implementing the student-centred learning and teaching principles. The author made a conclusion that student-centred learning and teaching contributes to the realization of intellectual, cultural and emotional potential, creates the conditions for students' self-expression and self-identification, promotes the democratic and humanistic values of institutions of higher education (IHE) as important public institutions and, having a positive impact on the quality of training, creates a springboard for realizing the educational process participants' potential on the basis of proactivity and common opinion.

Key words: future vocational education teachers, student-centred learning, student-centredness, flexible educational trajectories, ESG, democratic and humanistic values of the IHE.

References

1. European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA). (2015). Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area (ESG). Retrieved from https://enqa.eu/index.php/home/esg/ [in Ukrainian].

2. Akad. ped. nauk Ukrainy [Academy of pedagogical sciences of Ukraine] (2008). Entsyklopediia osvity – Encyclopedia of Education, 20–21.

3. Boiko, M. (2019). Studentotsenrovane navchannia v protsesi upravlinnia yakistiu profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia [Student-centred learning in the process of management of the future teacher's vocational training quality]. *ScienceRise: Pedagogical Education,* 4 (31), 41–45 [in Ukrainian].

4. Borodenko, S.M. (2016). Materalno-tekhnichnyi aspekt zabezpechennia studentotsentrovanoho pidkhodu v osviti [Material aspect of providing a student-centred approach in education]. 76–77 Retrieved from https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/29358?show=full [in Ukrainian].

5. Bratanych, A. (2017). Osoblyvosti osobystisno oriientovanoho navchannia studentiv u vyshchomu navchalnomu zakladi [Features

© *Тарас Мельник*
© *Ірина Доброскок*

of the students' personality-oriented education in higher education institution]. *Osvitnii dyskurs. Humanitarni nauky – Educational discourse. Humanities,* 1(1), 114–123 [in Ukrainian].

6. Dzhym, A.Yu., Baranova, S. (2017). Osobystisno-oriientovanyi pidkhid na zaniattiakh z inozemnoi movy [Personality-centred approach to foreign language lessons]. *Molodyi vchenyi – Young scientist,* 5 (45), 308–311 [in Ukrainian].

7. Dobroskok, I. (2019). Kontseptualni zasady realizatsii Smart-osvity u systemi vidnosyn universytet-shkola [Conceptual foundations for the implementation of Smart-education in the system of university – school relations]. *Novyi Kolehium– New Collegium,* 2, 42–44 [in Ukrainian].

8. Ilchenko, A. & Podliesna, H. (2018). Shliakhy realizatsii osobystisno-oriientovanoho pidkhodu do navchannia v protsesi formuvannia osobystosti zdobuvacha vyshchoi osvity [Ways of implementing a personality-oriented approach to learning in the process of forming the personality of a higher education applicant]. *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii – Headmaster of the school, lyceum, gymnasium,* 6 (2), 389–400 [in Ukrainian].

9. Kovalova, K.V. (2017). Osobystisno-oriientovane navchannia, yak skladova protsesu fakhovoi pidhotovky spetsialistiv inzhenernoho profiliu [Personality-oriented studying as a component of the process of professional training of specialists of the engineering field]. Tekhnika, enerhetyka, transport APK [Engineering, energy, transportation of agroindustrial complex]. Vyp. 4, pp. 46-50 [in Ukrainian].

10. Kulaha, I. & Tkachenko, O. (2016). Studentotsentrovanyi pidkhid yak osvitnia innovatsiia u vyshchii osviti Ukrainy [Student-centered approach as an educational innovation in higher education in Ukraine]. *International Scientific and Practical Conference «Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law»*, 378 [in Ukrainian].

11. Sosnytska, N. & Hlikman, S. (2017). Studentotsentrovanyi pidkhid do profesiinoi osvity v umovakh staloho rozvytku suspilstv [Student-centred approach to vocational education in the context of sustainable societies development]. *Naukovyi visnyk Lotnoi akademii;*

© Taras Melnyk
© Iryna Dobroskok

Seriia: Pedahohichni nauky – Scientific Bulletin of the Flight Academy. Pedagogical Sciences, 1, 379 [in Ukrainian].

12. Furdui, S. (2017). Studentotsentrovane navchannia yak perspektyvnyi element vyshchoi osvity [Student-centred learning as a promising element of higher education]. *Tradytsii ta innovatsii v suchasnii pedahohichnii diialnosti: yevropeiskyi vymir – Traditions and innovations in modern pedagogical activity: the European dimension,* 126-128 [in Ukrainian].

Вступ

Переосмислення й видозміна ролі студентів в освітньому процесі є відображенням зародження чергового витка історії педагогіки вищої школи. Ще не так давно – 20-25 років тому – викладач вважався беззаперечним джерелом істини, вербальна трансляція якої і біля його основним завданням. Наразі ж, з появою в освіті інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і SMART-засобів, основним інструментом взаємодії яких є Інтернет, ролі викладача та студента суттєво зазнали суттєвих змін: тепер вони працюють в одній команді, утворюючи щось на кшталт освітньої синергії.

Документ під назвою Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, більш відомий під скороченням ESG, в п. 1.3 чітко регламентує наступне: «Заклади повинні забезпечити реалізацію програм таким чином, щоб заохотити студентів брати активну роль у розвитку освітнього процесу, а оцінювання студентів відображало цей підхід» (ESG, 2015: 11). Продиктовані вимогою часу зміни безперечно знаходять своє відображення і в освітній підготовці майбутніх педагогів професійного навчання, що й зумовлює актуальність дослідження за даним напрямом.

Дослідження й наукові розвідки щодо проблеми підготовки фахівців вищої школи представлені в таких вітчизняних вчених: І. Зязюн, В. Кремень, В. Андрущенко та інші (концептуальні засади філософії освіти); Н. Ничкало, В. Луговий, В. Радкевич, та

© *Тарас Мельник*
© *Ірина Доброскок*

інші (підготовка майбутніх педагогів професійного навчання) Б. Євтух, В. Лозова, О. Пєхота, І. Доброскок та інші (аспекти підготовки фахівців у закладах вищої освіти) І. Бех, І. Якиманська, О. Бондаревська, Л. Качалова, В. Бочелюк та інших (теоретико-методологічні аспекти реалізації особистісно-орієнтованого навчання). Та незважаючи на значну кількість психолого-педагогічних досліджень даної проблеми, ми схильні вважати, що саме теоретико-методологічні аспекти підготовки майбутніх педагогів професійного навчання в умовах студентоцентрованого навчання і викладання вивчені недостатньою мірою, що й обумовлює актуальність публікації.

Мета статті – висвітлити та проаналізувати особливості підготовки майбутніх педагогів професійного навчання в умовах студентоцентрованого навчання і викладання.

Матеріал і методи досліджень

Відповідно до мети та поставлених завдань були застосовані *теоретичні* методи дослідження: аналіз, синтез і узагальнення науково-педагогічної літератури та нормативно-правових документів.

Результати та їх обговорення

Студентоцентрований підхід, як зазначає М. Бойко, характеризується зміщенням акцентів в ході навчання з викладання на навчання, в якому студент стає ключовою фігурою, бере участь в управлінні ЗВО та власною професійною підготовкою, виступаючи при цьому повноцінним суб'єктом відносин (М. Бойко, 2019: 42). Реалізація студентоцентризму зумовлює максимальне наближення освіти, навчання і виховання студентства у відповідності до їхніх здібностей та життєвих планів (Сосницька, Глікман, 2017: 379). Студентоцентроване навчання – це насамперед ідея реалізації максимального потенціалу студентів задля отримання конкурентного статусу на ринку праці, адже саме за таких умов будуть задовольнятись потреби й очікування як студентів, так і роботодавців Однак студентоцентроване навчання – це не лише заняття. В позааудиторний час студенти також мають ряд додатко-

© *Taras Melnyk*
© *Iryna Dobroskok*

вих потреб й інтересів, наприклад, потребу у відвідуванні спортивних секцій. Для цього та багатьох інших напрямків розвитку ЗВО повинен створити належні умови (Кулага, Ткаченко, 2017: 379).

Досить часто в науково-педагогічній літературі обабіч терміну «студентоцентроване навчання» зустрічається й раніше розповсюджений термін «особистісно-орієнтоване навчання». О. Савченко стверджує, що особистісно-орієнтоване навчання – це, перш за все, форма організації навчання на засадах урахування індивідуальних потреб і можливостей, а також поваги до його особистості (Академія пед. наук, 2008: 20-21).

Проведення занять з урахуванням принципів особистісно-орієнтованого навчання передбачає не лише передачу знань від викладача до студентів, а й застосуваннями ними навичок в наближених до реальності ситуаціях, що уособлює собою практичну важливість навчання (Джим, Баранова, 2017:30).

А. Братанич акцентує на тому, що актуальність такого підходу визначається запитом з боку суспільства у підвищенні рівня особисто-орієнтованого аспекту виховання студентів. Також дослідник вважає, що освітнє середовище ЗВО має ціннісні орієнтації та загальну спрямованість як фундамент його поведінки та життєдіяльності (Братанич, 2017:117). Можливість пліч-о-пліч з викладачем торувати шлях до практично-орієнтованих знань, вмінь і навичок є вдалим способом забезпечення автономності майбутнього педагога професійного навчання, оскільки тепер з'являється місце для дискусії. А застосування дискусії, диспуту - круглих столів, симпозіумів, дебатів – є також доцільним в ході реалізації особисто-орієнтованого підходу (Ільченко, Подлєсна, 2018:398). Досить часто в особисто-орієнтованому навчанні реалізовується й метод проектів, який передбачає самостійну роботу студентів (індивідуальну, в парах, в групах), формуючи їх суб'єктний досвід (Ковальова, 2017: 48).

Можемо виділити наступні фундаментальні положення ESG щодо студентоцентрованого навчання і викладання, які варто розглянути більш детально:

© *Тарас Мельник*
© *Ірина Доброскок*

– повага і врахування різноманітності студентів та їх потреб, уможливлення гнучких навчальних траєкторій;

– врахування та використання різних способів надання освітніх послуг, якщо це доцільно;

– гнучкість використання різноманітних педагогічних методів;

– регулярне оцінювання та коригування способів надання освітніх послуг і педагогічних методів;

– підтримка відчуття автономності у того, хто навчається, водночас забезпечуючи відповідний супровід і підтримку з боку викладача;

– сприяння взаємній повазі у стосунках «студент-викладач» (ESG, 2015: 12).

Згідно нашого бачення, гнучкість навчальної траєкторії багато в чому може стати визначальним чинником мотивації й прагнення студента до здобуття знань, вмінь та навичок. Обумовлюється це тим, що всі студенти є різними: світогляд, бекграунд, амбіції та середовище спілкування та інші аспекти формування індивіда роблять їх кардинально відмінними між собою. Як наголошує І. Доброскок, орієнтація на інтереси особистості, що відповідають тенденціям розвитку сучасного суспільства та ринку праці наразі є пріоритетним завданням в освіті (Доброскок, 2019:42). Керуватись в даному випадку потрібно не лише щирими намірами й повагою до студентів, а й чутливістю, розумінням психології і когнітивних процесів студентів, таких як сприйняття, формування понять, пам'ять, уява, логіка та підходи до вирішення завдань (Фурдуй, 2017:127).

Гнучкість використання різноманітних педагогічних методів може демонструватись лише за умови, що викладач в ході ретельної підготовки до заняття послуговується не лише виключним прагненням наблизити показник засвоюваності матеріалу до максимально можливого, а й шукає способи реалізувати це за допомогою тих інструментів, засобів і ґаджетів, які є близькими до реального (позааудиторного) життя студента, і тому суттєво підвищуватимуть інтерес до освітнього процесу. Завдяки цьому навчання з якоїсь

© Taras Melnyk
© Iryna Dobroskok

відокремленої специфічної діяльності поступово перетворюватиметься в органічну складову існування, невід'ємну умову підтримки власної конкурентоспроможності, а отже, й матеріального благополуччя. Використання роздрукованого навчального матеріалу, без сумніву, є простішим варіантом, однак в умовах діджиталізації таке рішення не знайде відгуку з боку студентів. В той же час можливість ознайомлюватися з напрацюваннями викладача з екранів власних смартфонів, реалізовуючи концепцію Bring Your Own Device (BYOD) стане вдалим відображенням розумного наближення навчання до ритму життя молоді. Однак це потребує наявності відповідної матеріально-технічної бази конкретного ЗВО. В розумінні С. Бороденко, відсутність належної матеріально-технічної бази та матеріального стимулювання професорсько-викладацького складу перетворить спробу реалізації студентоцентрованого підходу на явище суто декларативного характеру, що не нестиме за собою якісних змін у результатах освітнього процесу студентів (Бороденко, 2016:76).

Викладач, що за умов студентоцентризму перетворюється на рівноправного партнера в ході освітнього процесу, повинен змінити ставлення як до своїх обов'язків та ролей, так і до самого себе. Перш за все, це стосується готовності до адекватного сприйняття критики на свою адресу: студенти набагато краще розуміються на сучасних інформаційних технологіях, швидше опрацьовують великі обсяги даних, потребують менше часу на освоєння навичок роботи з новим прикладним і програмним забезпеченням. І як наслідок, суттєво переважаючи над викладачами, досить часто справедливо нарікають на їхній обскурантизм. Тому досить важливо, аби викладачі навчились правильно реагувати на подібні зауваження, долучаючись до ІТ-спільнот в соціальних мережах, де можна було б дізнатися більше про сучасні технології, а також постійно спонукати студентів до надання зворотного зв'язку. Постійний різноплановий зворотній зв'язок створить відкрите навчальне середовище, в якому викладач буде не лише навчати, а й навчатися. Наприклад, створення Google-форм може стати цінним

© *Тарас Мельник*
© *Ірина Доброскок*

інструментом взаємодії. В ній студенти могли б більш детально описати потенціал певних додатків для смартфону використання яких було б корисним і цікавим, способи раціоналізації витрат часу за допомогою нестандартних форм подачі навчального матеріалу, або ж надсилання посилання на корисні статті про підходи та методи вивчення конкретної дисципліни в закордонних ЗВО. Періодичний самоаналіз викладачем власних досягнень теж може позитивним чином впливати на провадження студентоцентризму в ході підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, адже тепер на зміну запитанню «Наскільки професійно та сумлінно я виконую свої посадові обов'язки?» приходить «Чи допоміг мій професіоналізм та сумлінне ставлення до посадових обов'язків допомогти студентам реалізувати свої освітні потреби та потенціал?».

Підтримка автономності студента в системі підготовки майбутніх педагогів професійного навчання формує в студентах такі риси як сумлінність, самодисципліна, вміння ефективно керувати власним часом, брати на себе відповідальність та демонструвати освітню ініціативу. Як підсумок, студенти стають більш свідомими й готовими до подальшої професійної самореалізації. Вкрай важко уявити високоефективне навчальне середовище й без взаємної поваги між студентами та викладачами. Кожен з них є однаково важливим представником освітньої екосистеми: без педагогів освітній процес є неможливим, в той час як без студентів він позбавлений сенсу. Саме тому усвідомлення взаємної цінності один одного виступає рушійною силою інституційних змін в освіті вищої школи, як на рівні розуміння мотивів, так і спільного бачення досягнення кращих результатів.

З метою успішної реалізації принципів студентоцентрованого навчання викладачі в ході підготовки майбутніх педагогів професійного навчання повинні акцентувати увагу на наступних аспектах своєї професійної діяльності:

– забезпечення достатньої кількості аудиторного часу та поза аудиторних можливостей для зворотного зв'язку: періодичне

© Taras Melnyk
© Iryna Dobroskok

проведення анонімних опитувань щодо якості роботи викладача, створення відповідних Google-форм, створення рейтингу викладачів кафедри;

– важливість планування заняття: виділення часу на можливі запитання й відповіді, хронометраж блоків заняття, орієнтовний розподіл студентів за категоріями зацікавленості, уважності, ініціативності;

– реалізація принципу «навчання протягом в життя» в ході підготовки до занять: постійне відслідковування тенденцій в галузі ІТ (моніторинг ринку навчального програмного забезпечення, перегляд відео-уроків по застосуванню ІКТ та SMART засобів);

– популяризація практики самоаналізу серед викладачів та студентів з метою відслідковування динаміки змін та прогресу;

– формування критеріїв оцінювання результатів навчання не на основі заучування матеріалу, а творчого прояву здобутих знань, вмінь, навичок на практиці.

Однак, на нашу думку, студентоцентризму притаманні й деякі суперечності. Користь студентоцентризму як базового ціннісного орієнтиру в освіті багато в чому залежить від сумлінного ставлення студентів до навчання та свідомості їхнього вибору майбутньої професії. Досить складним завданням є формування індивідуальної освітньої траєкторії для студента, який не володіє цілісним баченням своїх професійних та життєвих перспектив. І хоча виховання й ціннісно-моральна підготовка до життя також є складовими навчання, вирішальна роль у визначенні пріоритетних напрямів розвитку лишається за здобувачем вищої освіти. Ще одним можливим негативним фактором студентоцентризму в ході підготовки майбутніх педагогів професійного навчання ми можемо виокремити ризик привілейованого ставлення до окремо взятих студентів, або ж навпаки – це ставлення в силу невдалих особистісних взаємин може бути заангажованим. Скажімо, привілейоване ставлення може бути обумовлене наданням освітніх послуг різними, більш цікавими та простити способами, а заангажованість й відверта байдужість може

© *Тарас Мельник*
© *Ірина Доброскок*

трактуватись викладачем як «підтримка відчуття автономності студента». Механізми уникнення та профілактики подібних проявів повинні бути чітко визначеними в межах освітньої програми.

Висновки

Зміна вектору традиційної вітчизняної освітньої парадигми на користь цінностей передових європейських країн є важким кроком, що супроводжується кризовим станом якості вищої освіти. Однак невідворотність цих змін є очевидною, і усвідомлення проблемності функціонування існуючої системи є першим кроком до її успішного реформування. Підготовка майбутніх педагогів професійного навчання в умовах студентоцентризму є складним комплексним завданням, передбаченим рекомендаціями ESG. Студентоцентроване навчання і викладання сприяє реалізації інтелектуального, культурного та емоційного потенціалу, створенню умов для самовираження та становлення власної ідентичності студентів, а також розвиває демократичні та гуманістичні цінності ЗВО як важливих суспільних інституцій. Саме тому студентоцентроване навчання і викладання позитивним чином впливає на якість підготовки та створює плацдарм для реалізації потенціалу учасників освітнього процесу на основі проактивності та спільному баченню.

Проблема підготовки майбутніх педагогів професійного навчання в умовах студентоцентрованого навчання і викладання потребує подальших наукових розвідок в напрямку розробки відповідної методології та пошуків оптимальних рішень щодо забезпечення матеріально-технічної бази вітчизняних ЗВО.

Література

1. European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA). Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area (ESG). 2015. С. 12. URL: https://enqa.eu/index.php/home/esg/ (Дата звернення 13.09.2019).

2. Акад. пед. наук України. *Енциклопедія освіти*. 2008. С. 20–21.

© *Taras Melnyk*
© *Iryna Dobroskok*

3. Бойко М. Студентоценроване навчання в процесі управління якістю професійної підготовки майбутнього вчителя. *ScienceRise: Pedagogical Education.* 2019. Вип. 4 (31), 41–45.

4. Бороденко С.М. Матерально-технічний аспект забезпечення студентоцентрованого підходу в освіті. 2016. С. 76–77. URL: https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/29358?show=full (Дата звернення 10.09.2019).

5. Братанич А. Особливості особистісно орієнтованого навчання студентів у вищому навчальному закладі. *Освітній дискурс. Гуманітарні науки.* 2017. 1(1), С.114–123.

6. Джим А.Ю., Баранова С. Особистісно-орієнтований підхід на заняттях з іноземної мови. *Молодий вчений.* 2017. Вип.5 (45), 308–311.

7. Доброскок І. Концептуальні засади реалізації Smart-освіти у системі відносин університет – школа. *Новий Колегіум.* 2019. № 2, С. 42–44.

8. Ільченко А., Подлєсна Г. Шляхи реалізації особистісно-орієнтованого підходу до навчання в процесі формування особистості здобувача вищої освіти. *Директор школи, ліцею, гімназії.* 2018. №6(2). С. 389–400.

9. Ковальова К.В. Особистісно-орієнтоване навчання, як складова процесу фахової підготовки спеціалістів інженерного профілю. *Техніка, енергетика, транспорт АПК.* 2017. Вип. 4, С. 46–50.

10. Кулага І., Ткаченко О. Студентоцентрований підхід як освітня інновація у вищій освіті України. Тези доповідей Другої міжнародної науко-практичної конференції «Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law». 2016. 378 С.

11. Сосницька Н., Глікман С. Студентоцентрований підхід до професійної освіти в умовах сталого розвитку суспільств. *Науковий вісник Льотної академії; Серія: Педагогічні науки.* 2017. Вип. 1, С.379.

12. Фурдуй С. Студентоцентроване навчання як перспективний елемент вищої освіти. *Традиції та інновації в сучасній*

© *Тарас Мельник*
© *Ірина Доброскок*

педагогічній діяльності: європейський вимір: збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції. 2017. С. 126–128.

Мельник Т.А., Доброскок І.І.

Підготовка майбутніх педагогів професійного навчання в умовах студентоцентрованого навчання і викладання

Анотація

У статті досліджені теоретичні аспекти підготовки майбутніх педагогів професійного навчання в умовах студентоцентрованого навчання і викладання, що ґрунтується на засадах гнучкості індивідуальних навчальних траєкторій, підтримки відчуття автономності студентів, взаємоповаги викладачів та студентів, гнучкості використання різноманітних педагогічних методів та поваги до різноманітності студентів і їхніх потреб. В ході дослідження було виявлено позитивні риси впровадження студентоцентрованого підходу, а також можливі ризики щодо цього. Були охарактеризовані й проаналізовані ключові принципи Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) у розрізі до особливостей системи підготовки майбутніх педагогів професійного навчання. З'ясовано, що забезпечення достатньою мірою зворотного зв'язку від студентів, формування критеріїв оцінювання на основі творчого прояву набутих знань, вмінь та навичок, раціональне планування занять, дотримання принципу «навчання протягом життя» та популяризація практики самоаналізу серед викладачів та студентів є ключовими складовими реалізації принципів студентоцентрованого навчання і викладання.

Ключові слова: майбутні педагоги професійного навчання, студентоцентроване навчання, студентоцентризм, гнучкі освітні траєкторії, ESG, демократичні та гуманістичні цінності ЗВО.

© Taras Melnyk
© Iryna Dobroskok

Мельник Т.А., Доброскок И.И.

Подготовка будущих педагогов профессионального обучения в условиях студентоцентрованого обучения и преподавания

Аннотация

В статье исследованы теоретические аспекты подготовки будущих педагогов профессионального обучения в условиях студентоцентрованого обучения и преподавания, основанной на принципах гибкости индивидуальных учебных траекторий, поддержки ощущение автономности студентов, взаимоуважения преподавателей и студентов, гибкости использования различных педагогических методов и уважения к разнообразию студентов и их потребностей. В ходе исследования было выявлено положительные черты внедрения студентоцентрованого подхода, а также возможные риски по этому поводу. Были охарактеризованы и проанализированы ключевые принципы стандартов и рекомендаций по обеспечению качества в Европейском пространстве высшего образования (ESG) в разрезе с особенностями системы подготовки будущих педагогов профессионального обучения. Установлено, что обеспечение достаточной степени обратной связи от студентов, формирование критериев оценки на основе творческого проявления приобретенных знаний, умений и навыков, рациональное планирование занятий, соблюдение принципа «обучение в течение жизни» и популяризация практики самоанализа среди преподавателей и студентов являются ключевыми составляющими реализации принципов студентоцентрованого обучения и преподавания.

Ключевые слова: будущие педагоги профессионального обучения, студентоцентроване обучения, студентоцентризм, гибкие образовательные траектории, ESG, демократические и гуманистические ценности ЗВО.

© *Тарас Мельник*
© *Ірина Доброскок*

UDC 378.147:355.233
DOI: 10.31470/2415-3729-2019-10-158-175

Organizational and Pedagogical Conditions of Providing Communication Readiness for Future Engineering Officers

Lidiia Nanivska
Postgraduate student of the extramural form of study of the Department of Pedagogy
Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy
✉ 139, Proskurivskoho Pidpillia Str., Khmelnitskyi, Ukraine, 29013
E-mail: lida_88@ukr.net
ORCID: 0000-0002-8922-8241

Date of receipt of the article: September 28, 2019
Article accepted for publication: December 02, 2019

Організаційно-педагогічні умови забезпечення комунікаційної готовності майбутніх офіцерів інженерних військ

Лідія Леонідівна Нанівська
аспірант заочної форми навчання кафедри педагогіки
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
✉ вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, Україна, 29013

Дата надходження статті: 28 вересня 2019 р.
Стаття прийнята до друку: 02 грудня 2019 р.

Abstract

The article considers the terms «conditions», «pedagogical conditions», «organizational and pedagogical conditions» and their interpretation by scientists in modern pedagogical education. The ***purpose of the article*** is to determine the organizational and pedagogical

© *Lidiia Nanivska*

conditions of providing the communication readiness of future engineering officers to professional activity. It's been highlighted the organizational and pedagogical conditions that provide for the formation of communication readiness for foreign language activity of future officers of the engineering troops. Namely: the formation of positive motivation for mastering the components of communicative competence and values in their own self-realization; the use of innovative methods and forms, information and communication technologies in the training of the engineering officers for foreign language communication; the organization of individual work of the future officers of engineering troops with the use of information and communication technologies.

In the justification of the first condition, motivational resources that help military personnel to study English are emphasized. They include: knowledge of vocational-oriented terminology; the ability to communicate with partners from different national forces, familiarity of relevant structures and features of international documentation in the context of international cooperation; fluency in English that will allow military personnel communicate with the local population in the framework of peacekeeping operations, in which Ukraine is actively involved; an opportunity to increase the level of knowledge of a foreign language for servicemen who have successfully passed the tests at language (professional) courses abroad. Forms and methods of creation of positive motivation are defined.

To administer the second organizational and pedagogical condition, the main English study programs for the future officers are determined: Language in Use 24/7, QDictionary, FVords, EZ Memo Booster, Exerciser.

The bases for the third pedagogical condition were identified from the analysis of scientific and methodological literature. They are the aspects of the problems of individual work of cadets. Individual work means to take the responsibility for deep and strong mastering of basic knowledge, formation of skills from the studied subject which promotes the education of cognitive independence and individual activity; determines the degree of mastery of special methods of educational

work by the students; is the basis for the formation of the need to constantly update their knowledge, readiness for self-education; is a means of forming the independence of educational cognitive activity. Much attention is paid to teaching methods.

The study used data from psychological and pedagogical sources and from scientific research. The comparative method of analysis is applied.

Key words: conditions, organizational and pedagogical conditions, cadets, communicative competence, information and communication technologies.

References

1. Babanskiy, Yu.K. (1982). *Problemy povysheniya effektivnosti pedagogicheskih issledovaniy: didakticheskiy aspekt [Problems of increasing the pedagogical research effectiveness: didactic aspect]:* Moskva: Pedagogika [in Russian].

2. Borodina, H.I. (2011). Vykorystannia problemnykh zavdan dlia formuvannia movnoi kompetentsii u navchanni anhliiskoi movy studentiv nemovnykh spetsialnostei [The use of problematic tasks for the formation of language competence in teaching non-philology students English]. *Inozemni movy – Foreign languages,* 1, 36–39 [in Ukrainian].

3. Borodina, H.I. (2013). Shchodo problemy formuvannia stiikoi motyvatsii do vyvchennia inozemnoi movy u studentiv inzhenernykh spetsialnostei. [On the problem of formation of sustainable motivation for engineering students to learn a foreign language] *Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky – Language teaching at higher education institutions at the present stage,* 22, 59–67 [in Ukrainian].

4. Busel, V.T. (Ed.). (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.)* [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian]. Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].

5. Hrytsiuk, L.K. (2012). Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv u navchalnomu protsesi vyshchoho navchalnoho zakladu.

 © *Lidiia Nanivska*

[Organization of students independent work in the educational process of higher education institution]. *Visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu. Imeni L. Ukrainky – Bulletin of the Volyn National University. The name of L. Ukrainka,* 9 – 14 [in Ukrainian].

6. Dubinina, G.K. (2011). Uchebno-metodicheskoe obespechenie bazovogo kursa podgotovki bakalavrov po angliyskomu yazyku. [Educational and methodological support for the basic course of preparation of bachelors in English] *Vestnik MGLU – Bulletin of MSLU,* 12 (646), 37–42 [in Russian].

7. Zubko, A.M. (2002). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy udoskonalennia navchalnoho protsesu v systemi pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh kadriv [Organizational and pedagogical conditions for improving the educational process in the system of pedagogical staff training] *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv [in Ukrainian].

8. Kodzhaspirova, G.M., Kodzhaspirov, A.Yu. (2005). Slovar po pedagogike [Dictionary of Pedagogy]. Moskva: IKTs «MarT»; Rostov n/D: Izdatelskiy tsentr «MarT» [in Russian].

9. Lerner, Yu.I. (2014). *Povyishenie kachestva ekonomicheskogo obrazovaniya v Ukraini [Improving the quality of economic education in Ukraine]*. Harkiv [in Russian].

10. Mychkovska, V.R (2001). Do pytan orhanizatsii samostiinoi roboty na pochatkovomu etapi vyvchennia inozemnoi movy. [On the issues of organizing independent work at the initial stage of learning a foreign language]. *Materialy mizhvuzivskoi konferentsii – Proceedings of the Intercollegiate Conference, Khmelnytskyi: Vyd-vo Natsionalnoi akademii PVU,* 13(2), 176–184. [in Ukrainian].

11. Rodyhina, I.V. (2008). *Kompetentnisno oriientovanyi pidkhid do navchannia [Competency-oriented approach to learning]*. Kharkiv [in Ukrainian].

12. Chyzhevskyi, B.H. (1996). *Orhanizatsiino-pedahohichni umovy stanovlennia litseiv v Ukraini [Organizational and pedagogical conditions of lyceums formation in Ukraine]*. Instytut pedahohiky APN Ukrainy [in Ukrainian].

13. Shcherba, D.V. (2015). Osoblyvosti vporiadkuvannia ta perekladu terminolohii verbalizovanykh termino-kontseptiv (na prykladi terminokontseptu «Kompiuterna bezpeka») [Features of organizing and translating the terminology of verbalized term concepts (for example, the «Computer Security» term concept)]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University,* 2, 227–231. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2015_2_47 [in Ukrainian].

14. Iahupov, V.V. (2002). *Pedahohika [Pedagogy]:* navch. posib. Kyiv,. 560 s. Retrieved from: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=36 [in Ukrainian].

Вступ

У період розбудови української держави докорінно відбуваються ситуаційні зміни в системі освіти, виникає потреба в її демократичному розвитку та вдосконаленні в тому числі й військової освіти. Основні напрями радикальних змін в освіті передбачені Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI сторіччя»), Законах України «Про освіту» і «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти та Національній програмі інформатизації України, наказі МО України від 20.07.2015 року № 346 «Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України». У цих документах звертається увага на необхідності розвитку освіти на основі сучасних педагогічних концепцій, запровадження у освітній процес ЗВО і ВВНЗ особистісно орієнтованих і діяльнісних педагогічних технологій, зокрема інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Проблема формування і удосконалення професійної компетентності майбутніх офіцерів детально розглядалася в дослідженнях військових педагогів: Г. Артюшин, В. Баратюк, С. Дяков, О. Торічний, О. Ставицький, В. Ягупов. Окремі

© *Lidiia Nanivska*

складові професійної компетентності вивчали Ю. Мельничук, А. Корехов, В. Назаренко, М. Нещадим. Методологічні і педагогічні підходи щодо підвищення якості професійної підготовки майбутніх офіцерів офіцерів у закладах вищої освіти і вищих військових навчальних закладах розглянуто в працях І. Грязнова, О. Діденка, Я. Зорія, Д. Іщенка, О. Тогочинського, В. Ягупова та інших. Різні види умов формування інформаційної культури у майбутніх офіцерів розглянуто низкою науковців: педагогічні і організаційно-педагогічні умови формування інформаційної культури майбутніх офіцерів-прикордонників досліджено в працях А. Білоруса, питання підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій у забезпеченні системи зв'язку прикордонних підрозділів висвітлено в працях О. Блажука, проблему особливостей формування інформаційної культури офіцерів-прикордонників при навчанні іноземної мови детально подано в статтях І. Блощинського.

Але недостатньо розроблено питання щодо формування комунікаційної готовності майбутніх офіцерів інженерних військ. Тому **метою** статті є визначити організаційно-педагогічні умови забезпечення комунікаційної готовності майбутніх офіцерів інженерних військ до професійної діяльності.

Матеріал і методи дослідження

У проведеному дослідженні було використано дані психолого-педагогічних джерел та дані проведених наукових досліджень щодо визначення організаційно-педагогічних умов забезпечення комунікаційної готовності майбутніх офіцерів інженерних військ.

Застосовано порівняльний метод аналізу. Це дало можливість виокремити специфічні організаційно-педагогічні умови для забезпечення комунікаційної готовності майбутніх офіцерів інженерних військ.

Результати та їх обговорення

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виділити визначення поняттям «умови» і «педагогічні умови».

Умови це:

– обставини, які обумовлюють появу розвиток того чи іншого процесу (Бабанский, 1982);

– сукупність взаємозалежних і взаємообумовлених обставин процесу діяльності (Родигіна, 2008);

– єдність об'єктивного і суб'єктивного, внутрішнього і зовнішнього, сутності і явища (Ягупов, 2002);

– сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників, які взаємопов'язані між собою, чим забезпечується ефективність навчального процесу, що сприяє функціонуванню психолого-педагогічних критеріїв оптимальності (Лернер, 2014).

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» подано ще одне поняття «умови»: це «правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь» (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005).

Оскільки ми розглядаємо організаційно-педагогічні умови підготовки до іншомовного спілкування майбутніх офіцерів інженерних військ, нас зацікавила лексема «організація», яка визначається як сукупність змісту і засобів для координації дій окремих елементів системи (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005).

Процес підготовки майбутніх офіцерів базується на діяльнісному підході, тому необхідним є словосполучення «організація діяльності», яке знайшли в словнику з педагогіки, де він визначається як процес об'єднання людей і засобів для досягнення поставленої мети (Коджаспирова&Коджаспиров, 2005).

Тобто, «організувати» означає: 1) зосередити, мобілізувати, спрямовувати; 2) чітко налагодити, належно впорядковувати щонебудь (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005).

Таким чином, організаційно-педагогічні умови – це фактори, зорієнтовані на організацію навчання у вищій школі. До цих факторів відносимо: впровадження педагогічних технологій,

© *Lidiia Nanivska*

заходів, методів, прийомів, вимог у освітній процес. У процесі дослідження запропоновано авторське тлумачення поняття «організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх військових інженерів до іншомовної професійної комунікації» як сукупності зовнішніх і внутрішніх факторів (педагогічних технологій, засобів, методів та організаційних форм навчання, що забезпечують готовності майбутніх офіцерів до іншомовної комунікації.

При визначенні організаційно-педагогічних умов ми використали праці Б. Чижевський, який вказував, що організаційно-педагогічні умови повинні враховувати функціональну залежність між компонентами педагогічного процесу і об'єктами (Чижевський, 1996). За А. Зубковим (Зубко, 2002) класифікація організаційно-педагогічних умов ґрунтується на матеріально-технічному, навчально-методичному забезпеченні освітнього процесу. Проаналізувавши подання Б. Чижевського, ми вважаємо, що організаційно-педагогічні умови є сукупністю факторів, обставин, що сприяють позитивній взаємодії об'єктів і явищ освітнього процесу, що забезпечує його результативність.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури ми виділили такі організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх військових інженерів до іншомовної комунікації: *формування позитивної мотивації до набуття комунікативної компетентності і ціннісних орієнтацій при самореалізації; використання інноваційних методів, форм та інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці офіцерів інженерних військ до іншомовної комунікації; організація самостійної роботи майбутніх офіцерів інженерних військ з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.*

Розглядаючи можливі приклади педагогічних умов, ми обирали ті, які повинні були підвищити якість підготовки фахівців. За нашим задумом вони повинні стосуватися як організації освітнього процесу, так і ефективності підготовки. Тому серед видів умов було обрано організаційно-педагогічні. Перша організаційно-

педагогічна умова – *формування позитивної мотивації до набуття комунікативної компетентності і ціннісних орієнтацій при самореалізації*

Одним із важливих факторів якісної підготовки фахівців є мотивація до майбутньої професії. Тому її формування є достатньо складним і визначальним процесом, який можливо реалізувати при сумісній діяльності викладача і курсанта. Такий процес взаємодії потребує значних зусиль викладача і курсанта. Взаємодія в системі викладач – курсант при навчанні іноземній мові вимагає від викладача знань та умінь використання в освітньому процесі інноваційних методів і методик навчання, прийомів та спеціальної навчальної техніки. А від курсанта має бути бажання опанувати ці знання.

Вивчаючи це питання, ми дійшли висновку, що серед сучасних методів і методик навчання, потрібно обирати ті, які будуть сприяти мотивації. З цією метою ми розробили завдання, виконання яких забезпечує: розвиток у курсантів бажання практичного вживання іноземної мови, створюючи атмосферу, в якій вони будуть почувати себе вільно і комфортно; заохочення курсантів до вивчення іноземної мови; стимулювання інтересів курсантів у вивченні іноземної мови та набуття вмінь застосування її на практиці; активізацію мовних, когнітивних і творчих здібностей курсантів; створення ситуацій, в яких центральною фігурою у навчальному процесі є курсант, його особистість і інтереси; використання групової, індивідуальної та колективної форми роботу в аудиторії, що стимулює в курсантів активність, їхню самостійність та творчість.

До мотиваційних ресурсів, що сприяють вивченню англійської мови майбутніми офіцерами, які ми використовували у своєму дослідженні, було віднесено: знання професійно-орієнтованої термінології, яка має певну специфіку (Щерба, 2015); можливість спілкуватися з військовими партнерами різних національних сил; вільне володіння англійською мовою, що дозволяє офіцерам спілкуватися з місцевим населенням в рамках миротворчих

© *Lidiia Nanivska*

операцій, в яких Україна приймає активну участь; можливість підвищити рівень знань іноземної мови для військовослужбовців, які успішно склали тести на мовних (фахових) курсах за кордоном.

Ще одним шляхом мотивації є забезпечення автоматизації мовлення. Недостатній розвиток автоматизму мовлення заважає швидкому усному спілкуванню, що вказує на брак мовленнєвої практики. Продуктивною мовленнєвою практикою вважається та, котра сприяє концентрації уваги курсанта на об'єкті, який вивчається, не дотримуючись правил граматики. З цією метою ми використовуємо завдання, що потребують уваги і спрямовані на екстралінгвістичну мету.

Наші дослідження показала, що такі комунікативні завдання сприяють формуванню навичок вільного використання мови та розвивають мовний автоматизм.

У дослідженні нами був використаний потенціал ігрових технологій щодо формування комунікативної компетентності, оскільки при їх проведенні створюється групова відповідальність за результати гри, що об'єднує курсантів, які мають спільні інтереси – перемогти. Це надає можливість викладачу виносити на розгляд групи більш складні ситуації, в яких мова є одним із засобів розв'язання ситуацій або передачі інформації. Ігри застосовуємо з метою закріплення лексичних елементів або граматики. Наш досвід практичної діяльності показав, що одним з головних призначень ігор є забезпечення курсантам можливості для вільного спілкування (Бородіна, 2013). У який спосіб – це продумує викладач. Ми враховували, що проведення гри повинно сприяти розвитку навичок мовленнєвої діяльності, що зробить гру захоплюючою, а це забезпечить високий рівень мотивації. Застосування гри дозволило швидко перейти до власне комунікативної діяльності при навчанні усного спілкування. Найбільш ефективними виявилися такі види ігор: ділова гра, імітаційне моделювання, рольова гра, стимуляційні і імітаційна гра.

Тому ми вважаємо, що ігри є позитивним мотиваційним фактором при навчанні іноземної мови курсантів ВВНЗ.

Другою організаційно-педагогічною умовою було обрано – *використання інноваційних методів, форм та інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці офіцерів інженерних військ до іншомовної комунікації.*

Для реалізації цієї умови значну увагу ми приділили методам навчання. Серед них виділяли інтерактивні, які найбільше впливають на розкриття творчого потенціалу курсанта. Наші дослідження показали, що позитивні результати одержували при застосуванні ділових і рольових ігор з використанням навчальних стендів, навчальних тренінгів які допомагали розв'язати нестандартні ситуації, створення портфоліо. Велику увагу приділяли проблемному методу, адже при цьому виправлення помилок проводиться не індивідуально, а групою. Висловлення багатьох, можливо різних, думок сприяє розширенню діапазону розв'язання ситуації, що закладена в сценарій гри. Напружений темп спільної праці, необхідність брати в ній участь не дають можливості відволікатися на інші питання, що не стосуються проблеми. Тому необхідно детально розробляти сценарії гри, продумуючи всі особливості проблеми. Формування мовної компетенції є однією з складових процесу навчання іноземній мові. Наші дослідження показали, що самою складною ланкою у цьому процесі є засвоєння граматики іноземної мови. Комплекс проблемних завдань для формування комунікативної компетентності мотивує курсантів до вивчення граматики та засвоєння граматичних правил (Бородіна, 2011). Тобто, друга умова пов'язана і доповнює реалізацію першої умови.

Використання ІКТ у педагогічній діяльності викладача іноземної мови є пріоритетним, оскільки це допомагає перетворити навчання іноземної мови у творчий процес і багато курсантів починають розкриватися, перестають комплексувати і виявляють інтерес до вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням.

Для реалізації цієї організаційно-педагогічної умови пропонуються програми, що забезпечують вивчення англійської мови майбутніми офіцерами.

© *Lidiia Nanivska*

1. Language in Use 24/7. Програму розроблено на основі однойменної серії підручників видавництва Cambridge University Press. Три рівні програми Beginner (Початковий), Pre-Intermediate (Базовий), Intermediate (Середній) відповідають стандартам Загальної європейської системи вивчення мов (рівні A1/A2, B1/B2)

2. Програма використовує технологію, яка дозволяє перекладати слова та словосполучення простим наведенням курсору миші на них. Словникова база містить більш ніж 50000 слів та словосполучень. Забезпечується можливість додавання своїх слів і внесення змін в ті, що існують в програмі.

3. FVords. Програма містить тести, словники до оригіналу, паралельні тексти, режим суфлера, пошук, друк, статистика та ін. Пропонує п'ять підходів до вивчення матеріалу: турнір, курс, звичайний, книга та суфлер.

4. EZ Memo Booster. Програма допомагає при регулярних заняттях швидко поповнити словниковий запас.

5. Exerciser. Програма задає вправи декількох типів в різних варіаціях – зміна форми слів або речень (наприклад, поставити в негативну форму), пошук помилок в тексті, підставлення варіантів, заповнення пропусків, пошук відповідностей. Програма забезпечує перевірку вправ.

Використання новітніх інформаційних технологій у процесі вивчення іноземних мов у ВВНЗ підвищує ефективність формування всіх аспектів іншомовної комунікативної компетенції. Це має певні переваги, а саме: необмежена кількість часу, повна неупередженість, об'єктивність і безмежне терпіння.

Вивчаючи це питання, ми дійшли висновку, що впроваджуючи сучасні методи навчання, потрібно враховувати такі завдання: розвивати у курсантів бажання практичного вживання іноземної мови, створюючи атмосферу, в якій вони будуть почувати себе вільно і комфортно; заохочувати курсантів до вивчення іноземної мови; стимулювати інтереси курсантів у вивченні іноземної мови та набуття вмінь застосування її на практиці; активізувати мовні, когнітивні і творчі здібності курсантів; створювати ситуації, в

яких центральною фігурою у навчальному процесі є курсант, його особистість і інтереси; використовувати групову, індивідуальну та колективну форми роботу в аудиторії, що стимулює в курсантів активність, їхню самостійність та творчість. Аналіз психолого-педагогічної літератури і власні дослідження показали, що застосування проблемного методу у іншомовній підготовці курсантів ВВНЗ є найбільш дієвим методом формування мотивації до навчально-пізнавальної діяльності курсантів. Аналіз причин ефективності проблемного методу показав, що це пояснюється підвищенням власної відповідальності, прийняття самостійних рішень і потреба відповідати за результати, що мотивує необхідність у розширенні діапазону знань, а відповідно стимулює активність у самопідготовці. Підтвердження наших висновків ми знайшли в працях науковців (Дубинина, 2011). Підготовка майбутніх офіцерів в Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного здійснюється реалізацією саме таких програм.

В рамках розробленої концепції використовують навчальні комп'ютерні програми, що дозволяє реалізувати мовну концепцію за всіма напрямами. До прикладу Longman English Interactive-1–3 – це чотирирівнева програма формування інтегрованих навичок, орієнтована на використання відео. Студенти працюють із сучасними та захоплюючими відео, аудіо, анімацією та великим набором практичних занять для розвитку основних навичок.

Організація самостійної роботи майбутніх офіцерів інженерних військ з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Діяльність курсантів організує викладач, а курсанти її здійснюють. Тому самостійна робота завершує задачі всіх видів навчальної роботи і сприяє: поглибленню та розширенню знань; формуванню інтересу до професійної діяльності; оволодінню прийомами процесу пізнання; розвитку здібностей.

Досліджено, що самостійна робота є резервом підвищення ефективності підготовки майбутніх офіцерів. Під самостійною навчальної роботою розуміємо планову роботу, яка виконується

© *Lidiia Nanivska*

за індивідуальними завданнями, але в присутності викладача (Грицюк&Сірук, 2012).

Отже, аналіз наукової та методичної психолого-педагогічної літератури дозволяє виділити роль самостійної роботи курсантів: засіб глибокого та міцного засвоєння основних знань, формування умінь і навичок з вивченого предмета; сприяє вихованню пізнавальної самостійності та активності особистості; основа для формування потреби до постійного поповнення своїх знань, готовності до самоосвіти; засіб формування самостійності навчально-пізнавальної діяльності (Мичковська, 2001).

Одним із методів організації самостійної роботи курсантів ми обрали – метод творчого пошуку (дослідження). Найчастіше метод застосовуємо при виконанні творчих завдань, які пропонує викладач. Для їх виконання використовуємо семінарські, практичні заняття. Такий підхід забезпечує і самостійність і консультування викладача.

Висновок

Таким чином визначено організаційно-педагогічні умови: формування позитивної мотивації до оволодіння складниками комунікативної компетентності і ціннісних орієнтирів у власній самореалізації; використання інноваційних методів і форм та ІКТ у процесі підготовки офіцерів інженерних військ до іншомовної комунікації; організація самостійної роботи майбутніх офіцерів інженерних військ з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. В обґрунтуванні першої умови виділено мотиваційні ресурси, що сприяють вивченню англійської мови військовослужбовцями. Визначено форми і методи формування позитивної мотивації. Для забезпечення другої організаційно-педагогічної умови виділено основні програми що забезпечують вивчення англійської мови майбутніми офіцерами: Language in Use 24/7, QDictionary, FVords, EZ Memo Booster, Exerciser. З аналізу наукової та методичної психолого-педагогічної літератури виділили аспекти проблеми самостійної роботи курсантів, що покладено в основу реалізації третьої педагогічної умови.

© *Лідія Нанівська*

Література

1. Бабанский Ю.К. *Проблемы повышения эффективности педагогических исследований: дидактический аспект:* монография Москва : Педагогика, 1982. 192 с.

2. Бородіна Г.І. Використання проблемних завдань для формування мовної компетенції у навчанні англійської мови студентів немовних спеціальностей. *Іноземні мови.* Київ: Ленвіт, 2011. №1. С. 36-39.

3. Бородіна Г.І. Щодо проблеми формування стійкої мотивації до вивчення іноземної мови у студентів інженерних спеціальностей. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки.* Харків: видво ХНУ, 2013. №22. С. 59-67.

4. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з дод. і допов.) / упоряд. і голов. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

5. Грицюк Л.К., Сірук М.В. Організація самостійної роботи студентів у навчальному процесі вищого навчального закладу. *Вісник Волинського національного університету. Імені Л. Українки.* Луцьк. 2012. С. 9–14.

6. Дубинина Г.К. Учебно-методическое обеспечение базового курса подготовки бакалавров по английскому языку. *Вестник МГЛУ*. Вып. 12 (646). М., 2011. С.37-42.

7. Зубко А.М. Організаційно-педагогічні умови удосконалення навчального процесу в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. – 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» Київ, 2002. 22 с.

8. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. *Словарь по педагогике*. Москва: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2005. 448 с.

9. Лернер Ю.И. *Повышение качества экономического образования в Украине:* монография. Харків, 2014. 339 с.

10. Мичковська В.Р. До питань організації самостійної ро-

© *Lidiia Nanivska*

боти на початковому етапі вивчення іноземної мови. *Матеріали міжвузівської конференції.* Збірник наукових праць №13, частина 2 (Спеціальний випуск). Хмельницький: Вид-во Національної академії ПВУ, 2001. С. 176-184.

11. Родигіна І.В. *Компетентнісно орієнтований підхід до навчання*. Харків, 2008. 112 с.

12. Чижевський Б.Г. *Організаційно-педагогічні умови становлення ліцеїв в Україні.* Інститут педагогіки АПН України, 1996. 249 с.

13. Щерба Д.В. Особливості впорядкування та перекладу термінології вербалізованих терміно-концептів (на прикладі терміноконцепту «Комп'ютерна безпека») *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2015. Вип. 2. С. 227–231. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2015_2_47 (дата звернення 28.09.2019)

14. Ягупов В.В. *Педагогіка:* навч. посіб. Київ, 2002. 560 с. URL: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=36 (дата звернення: 20.09.2019).

Нанівська Л.Л.

Організаційно-педагогічні умови забезпечення комунікаційної готовності майбутніх офіцерів інженерних військ

У статті розглянуто поняття «умови», «педагогічні умови», організаційно-педагогічні умови» та їх трактування науковцями в сучасній педагогічній освіті. Визначено організаційно-педагогічні умови: формування позитивної мотивації до оволодіння складниками комунікативної компетентності і ціннісних орієнтирів у власній самореалізації; використання інноваційних методів і форм та ІКТ у процесі підготовки офіцерів інженерних військ до іншомовної комунікації; організація самостійної роботи майбутніх офіцерів інженерних військ з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. В обґрунтуванні першої умови виділено мотиваційні ресурси, що сприяють вивченню англійської

© *Лідія Нанівська*

мови військовослужбовцями. Визначено форми і методи формування позитивної мотивації. Для забезпечення другої організаційно-педагогічної умови виділено основні програми що забезпечують вивчення англійської мови майбутніми офіцерами: Language in Use 24/7, QDictionary, FVords, EZ Memo Booster, Exerciser. З аналізу наукової та методичної психолого-педагогічної літератури виділили аспекти проблеми самостійної роботи курсантів, що покладено в основу реалізації третьої педагогічної умови.

Ключові слова: умови, організаційно-педагогічні умови, курсанти, комунікативна компетентність, інформаційно-комунікаційні технології.

Нанівська Л.Л.

Организационно-педагогические условия обеспечения коммуникационной готовности будущих офицеров инженерных войск

В статье рассмотрено понятие «условия», «педагогические условия», организационно-педагогические условия» и их трактовка учеными в современной педагогической образовании. Определены организационно-педагогические условия: формирование положительной мотивации к овладению частями коммуникативной компетентности и ценностных ориентиров в собственной самореализации; использование инновационных методов и форм и ИКТ в процессе подготовки офицеров инженерных войск к иноязычной коммуникации; организация самостоятельной работы будущих офицеров инженерных войск с использованием информационно-коммуникационных технологий. В обосновании первого условия выделено мотивационные ресурсы, способствующие изучению английского языка военнослужащими. Определены формы и методы формирования положительной мотивации. Для обеспечения второй организационно-педагогического условия выделены основные программы, которые обеспечивают изучение английского

© *Lidiia Nanivska*

языка будущими офицерами: Language in Use 24/7, QDictionary, FVords, EZ Memo Booster, Exerciser. Из анализа научной и методической психолого-педагогической литературы выделили аспекты проблемы самостоятельной работы курсантов, что положено в основу реализации третьего педагогического условия.

Ключевые слова: условия, организационно-педагогические условия, курсанты, коммуникативная компетентность, информационно-коммуникационные технологии.

UDC 378.011.3(477)
DOI: 10.31470/2415-3729-2019-10-176-206

Features of the Formation of a Specialist-Professional in the System of Higher Education in the Context of Modern Challenges and Development Prospects

Savelii Odaiskyi
Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D), Associate Professor
Chernivtsi Higher Professional School of Radio Electronics, Director
✉ 8, Pivdenno-Kilzeva Str., Chernivtsi, Ukraine, 58032
E-mail: odaisky1965@ukr.net
ORCID: 0000-0002-9217-0204

Date of receipt of the article: October 01, 2019
Article accepted for publication: December 02, 2019

Особливості формування фахівця-професіонала в системі вищої освіти в умовах сучасних викликів та перспектив розвитку

Савелій Іванович Одайський
кандидат педагогічних наук, доцент
Чернівецьке вище професійне училище радіоелектроніки, директор
✉ вул. Південно-Кільцева, 8, м. Чернівці, Україна, 58032

Дата надходження статті: 01 жовтня 2019 р.
Стаття прийнята до друку: 02 грудня 2019 р.

Abstract

The article covers a number of issues related to the problem of the specialist-professional formation in the system of higher education of Ukraine, taking into account global challenges and prospects for the development of the world economy, national

economies and modern society. In the process of scientific research, an understanding of the basic concepts of «profession», «vocational training», «formation of a specialist-professional», «IHE activity» has been formed. The role and significance of higher education in professional training of specialists, competitive in the labour market are revealed; the priority directions of development of the industry are singled out in accordance with the state educational policy requirements and the Bologna process tasks in the conditions of the European Higher Education Area formation and the integration implementation. The article pays particular attention to analysing the models of national strategies for the higher education development and selecting the model of the Ukrainian universities development strategy on the path to their promotion to world rankings, referring to the experience of autonomy, mission, results of activity and achievements of European and world universities. Consequently the research analyses of the educational institutions network during the years of Ukraine's independence, taking into account external destabilizing factors; gives the characteristic of the local IHEs' activity, including universities, during the period of reforming and modernizing the higher education system according to European standards and time requirements; determines the new approaches and directions of the IHE's activity improvement in the field of training qualified specialists for the industrial and social spheres. Moreover the article reveals the features of key trends for the modern education sphere, among them there is a globalization, the factor of ICT, the growth of non-system education, individualization and personalization of educational trajectories. It also gives the characteristic features of a competitive specialist-professional who is able to function effectively in the modern labour market. The benefits of this study are: the defined forms of the educational process organization at IHE in accordance with the Law of Ukraine «On Higher Education»; the given classification of innovative teaching methods for realizing of the educational process participants' abilities and talents, basing on the

study of scientific and methodological literature; the determined new approaches and directions of the IHE's activity improvement in relation to the training of qualified specialists for the industrial and social spheres. On this basis, the training of competent specialist-professionals should be considered as one of the priority areas of scientific research with the definition of long-term educational strategies, including goals, tasks, scientific approaches, positions, directions and ways of their implementation in the higher education system. In the search process, the **methods** of theoretical research and practical implementation of this problem are used, in particular: analysis and generalization of scientific approaches and ways for improving the professionals formation process in the higher education system; international experience synthesis and comparison, normative legal acts and peculiarities of the IHE work in the professional staff training; induction and deduction when disclosing forms and methods of future specialists' educational activity, gaining their professional qualities and characteristics.

Key words: higher education system, national strategies for the higher education development, profession, vocational training, the formation of a specialist-professional, the IHE activity, the market of educational services.

Referances

1. Afanasiev, M. (2015). Forsait-vektor rukhu universytetu [Forsyth-vector of the University movement]. *Vyshcha shkola – High school,* 9–10, 42–58 [in Ukraine].

2. Busel, V.T. (Ed.). (2009). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [The Great Interpretive Dictionary of Modern Ukrainian]*. Kyiv : Irpin : Perun [in Ukraine].

3. Vozniak, O. (2009). Neperervna osvita v svitli suchasnykh yevropeiskykh protsesiv [Continuing education in the light of modern European processes]. *Pedahohika ta psykholohiia – Pedagogy and psychology,* 468, 216 [in Ukraine].

4. Harashchuk, O., Kutsenko, V. & Sodol, I. (2013). Pidvyshchennia yakosti pidhotovky kadriv – fundamentalna misiia

 © *Savelii Odaiskyi*

vyshchoi shkoly [Improving the quality of training is a fundamental mission of higher education]. *Vyshcha shkola – High school,* 2, 22–36 [in Ukraine].

5. Iefremov, V. (2015). Zberezhennia kadrovoho potentsialu vyshchoi shkoly v umovakh systemnoi kryzy v Ukraini [Preserving the staffing potential of higher education in a systemic crisis in Ukraine]. *Vyshcha shkola – High school*, 11–12, 75–81 [in Ukraine].

6. Kliap, M. (2015). Innovatsiini metody navchannia u VNZ yak instrument internatsionalizatsii vyshchoi osvity Ukrainy [Innovative teaching methods at universities as a tool for internationalization of higher education in Ukraine]. *Vyshcha osvita Ukrainy – Higher education of Ukraine,* 4, 45–53 [in Ukraine].

7. Kontseptsiia rozvytku pedahohichnoi osvity (2018). [The concept of pedagogical education development]. *Vyshcha shkola – High school,* 3, 91–111 [in Ukraine].

8. Korsak, K.V. (2011). Forsaitne planuvannia rozvytku osvity ta ekonomiky v epokhu nanotekhnolohii [Foresight planning of the education and economy development in the era of nanotechnology]. *Problemy osvity – Problems of education,* 68, 39–44 [in Ukraine].

9. Kratt, O.A., Slokva, M.H. (2005). *Sehmentatsiia rynku posluh vyshchoi osvity : vykorystannia systemnoho pidkhodu: monohrafiia [Market segmentation of higher education services: using a systematic approach]*. Donetsk : Yuho-Vostok, Ltd [in Ukraine].

10. Kuklin, O. (2012). Stratehichni priorytety rozvytku vyshchoi osvity Ukrainy [Strategic priorities for the development of higher education in Ukraine]. *Vyshcha shkola – High school,* 8, 31 [in Ukraine].

11. Kurbatov, S. (2015). Suchasnyi universytet maie buty i innovatsiinym i hlobalnym [A modern university must be both innovative and global]. Osvita Ukrainy – Education of Ukraine, 26, 29 June [in Ukraine].

12. Medynskyi, S.V. (2016). *Systema profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia i sportu u Spoluchenykh Shtatakh Ameryky: monohrafiia [The system of professional training of*

specialists in physical education and sports in the United States of America]. Chernivtsi : Rodovid [in Ukraine].

13. Nikolaienko, S. (2015). Ahrarna osvita i nauka Ukrainy v umovakh yevrointehratsii: problemy ta vyklyky [Agrarian education and science of Ukraine in the conditions of European integration: problems and challenges]. *Vyshcha shkola – High school,* 11–12, 19–28 [in Ukraine].

14. Patrikeieva, O., Lozova, O. & Horbenko, S. (2018). Kontseptualni zasady rozvytku STEM-osvity v Ukraini [Conceptual bases of development of STEM-education in Ukraine]. *Vyshcha shkola – High school*, 9, 51–57 [in Ukraine].

15. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII [On higher education: Law of Ukraine of 01.07.2014 № 1556-VII]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.

16. Satsyk, V.U. (2015). poshuku efektyvnoi stratehii rozvytku vyshchoi osvity Ukrainy (analiz mozhlyvostei ta obmezhuvalnykh faktoriv) [In search of an effective strategy for the development of higher education in Ukraine (analysis of opportunities and limiting factors)]. *Vyshcha osvita Ukrainy – Higher education of Ukraine,* 3. 40–58 [in Ukraine].

17. Syladii, I. (2011). Yakisna osvita v konteksti upravlinnia vprovadzhenniam innovatsii [Quality education in the context of innovation management]. *Vyshcha osvita Ukrainy – Higher education of Ukraine,* 4, 105–112 [in Ukraine].

18. Sikorskyi, P. (2016). Zovnishni chynnyky i yikh vplyv na yakist vyshchoi osvity v upravlinni [External factors and their influence on the quality of higher education in management]. *Vyshcha osvita Ukrainy – Higher education of Ukraine,* 4, 51–57 [in Ukraine].

19. Tsarenko, I.O. (2014). Reitynhovi systemy ranzhuvannia vyshchykh navchalnykh zakladiv: ukrainski ta svitovi metodyky [Ranking systems of higher education institutions: Ukrainian and world methods]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Scientific*

 © *Savelii Odaiskyi*

papers of Kirovograd National Technical University. Economic Sciences, 26, 56–66 Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2014_26_10 [in Ukraine].

Вступ

В умовах інтеграції української освіти в європейський освітній простір проблема формування фахівця-професіонала в системі вищої освіти з урахуванням глобальних завдань і перспектив розвитку світового господарства, національних економік та суспільства набуває особливої актуальності.

У цьому зв'язку підготовка фахівців у системі вищої освіти, професійно конкурентоспроможних на національному й міжнародному ринках праці, здійснюється на засадах реалізації державної освітньої політики, зокрема Конституції України, законів України «Про вищу освіту», «Про освіту» та «Про наукову і науково-технічну діяльність», а також стратегічно важливих документів: Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття), Національної доктрини розвитку освіти, Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років (проект), Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, Концепції розвитку педагогічної освіти, Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року.

Виходячи з положень законодавчо-правових документів та враховуючи об'єктивні закономірності, особливості й перспективи соціально-економічного розвитку країни, цілі та завдання освітньої галузі, система вищої освіти має виконувати такі завдання:

– формування найбільш затребуваних компетентностей, зокрема, готовності до розв'язання складних (комплексних) практичних проблем, критичного мислення, креативності, організаційних здібностей, уміння працювати в команді, когнітивної гнучкості тощо;

– різнобічний розвиток особистості на основі виявлених у неї нахилів і здібностей, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів і потреб;

– формування у молодого покоління цілісного наукового світогляду, загальнонаукової, загальнокультурної, технологічної, комунікативної і соціальної компетентностей на основі засвоєння системи знань, оволодіння засобами пізнавальної і практичної діяльності;

– становлення соціально зрілої і компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення в різноманітних життєвих і виробничих ситуаціях, виховання потреби і здатності до навчання упродовж усього життя, вироблення умінь практичного і творчого застосування здобутих знань;

– формування в особистості інтересу до майбутньої професії, готовності до свідомого вибору й володіння нею, забезпечення умов для життєвого й професійного самовизначення та максимально повної самореалізації особистості в обраній сфері діяльності (Патрікеєва, Лозова&Горбенко, 2018:52–53).

У такій спосіб, посилаючись на наукові, правові та інформаційні джерела, констатуємо, що підготовка й формування фахівця-професіонала в системі вищої освіти є важливою складовою дослідницького процесу, що здійснюється вченими на засадах провідних ідей, теоретичних положень та концепцій у галузі вищої освіти.

Актуальні питання, пов'язані з розкриттям особливостей та перспектив стратегічного розвитку вищої освіти України в умовах інтеграційних процесів вивчають В. Андрущенко, А. Гуржій, Д. Дзвінчук, М. Євтух, В. Кремень, О. Куклін, В. Литвин, М. Михайльченко, С. Ніколаєнко, А. Похресник, В. Пономаренко, П. Саух. Важливі аспекти підготовки висококваліфікованих фахівців у системі вищої освіти відображено у працях Н. Абашкіної, В. Бондара, О. Гаращук, С. Гончаренка, В. Єфремова, І. Зязюна, І. Каленюка, Е. Коваленко, В. Куценко,

© *Savelii Odaiskyi*

В. Локшина, С. Мединського, Н. Ничкало, Т. Потапчук, О. Щербак, В. Ямкового.

Інноваційні перетворення у вищій школі щодо формування інтелектуального потенціалу українського суспільства досліджують Л. Дударенко, С. Гришко, С. Горбенко, М. Іванчук, Г. Клімова, М. Кляп, К. Корсак. О. Лозова, І. Силадій, О. Соснін, І. Татомир, Л. Федулова. Вивчення ринку освітніх послуг у системі вищої освіти здійснюють С. Бебко, Б. Буркинський, М. Бутко, А. Галаган, В. Геєць, О. Кратт, Н. Литвинова, В. Мануйлов, М. Мурашко, С. Назарко, М. Слоква, А. Федотова.

Особливості університетської освіти та вимоги до рейтингового оцінювання діяльності українських університетів з урахуванням міжнародного досвіду університетів США, Європи та Південно-Східної Азії аналізують М. Афанасьєв, Ю. Зіньковський, І. Золотарьова, С. Курбатов, В. Луговий, Г. Мельничук, Г. Мірських, В. Сацик, Ж. Таланова, Г. Хоружий, О. Яцунь.

Організаційні та змістові аспекти освітнього процесу в закладах освіти на основі впровадження методів і засобів ІКТ, організації інформаційно-освітнього середовища розвивають В. Биков, Т. Габай, О. Гончарова, М. Жалдак, Т. Лавриненко, О. Співаковський.

Водночас проведений аналіз вказує на недостатню розробленість у теорії і практиці вищої освіти питань, пов'язаних з особливостями формування фахівця-професіонала з вищою освітою в умовах сучасних викликів та перспектив розвитку економічної й соціокультурної сфер життєдіяльності людини і суспільства.

Стає очевидною необхідність критичного осмислення даної проблеми, її наукового обґрунтування, розробки та практичної реалізації на основі визначення нових підходів, забезпечення умов, змісту і засобів формування в ЗВО професійно спрямованої та соціально активної особистості, готової до діяльності і праці в швидкозмінному середовищі.

Виходячи з вищезазначеного, **метою статті** є проаналізувати особливості формування майбутнього фахівця-професіонала в системі вищої освіти, враховуючи сучасні ризики, українські реалії та світовий досвід; висвітлити питання забезпечення якості підготовки та ефективного використання фахівців на ринку праці відповідно до вимог державної освітньої політики, завдань Болонського процесу; виявити нові підходи та напрями забезпечення умов, змісту, методів та технологій щодо підвищення рівня діяльності ЗВО з підготовки кваліфікованих фахівців та їхньої самореалізації в обраній галузі.

Матеріал і методи дослідження

У процесі пошуку використано методи теоретичного дослідження і практичної реалізації даної проблеми, зокрема: аналіз та узагальнення наукових підходів і шляхів удосконалення процесу формування професіоналів у системі вищої освіти; синтез та співставлення міжнародного досвіду, нормативно-правових актів та особливостей діяльності ЗВО з підготовки професійних кадрів; індукція та дедукція при розкритті форм і методів освітньої діяльності майбутніх фахівців, набутті ними професійних якостей і ознак.

Результати та їх обговорення

На початку висвітлення окресленої проблеми доречно зосередити увагу на узагальненій характеристиці таких ключових понять як «професія», «фах», «професійна підготовка», «формування фахівця-професіонала».

Проведений аналіз дозволяє стверджувати наступне.

1. *По-перше,* кожне з цих понять містить домінуючі ознаки, які вказують на професійне оволодіння людиною конкретним видом трудової діяльності у рамках суспільного поділу праці; *по-друге,* в літературі зазначені поняття використовуються, як правило, в синонімічному значенні через сукупність спеціальних знань, умінь, навичок, усталених цінностей, оволодіння конкретним видом занять, що вимагає певних якостей особистості, набуття досвіду, здатності і готовності особистості до включен-

© *Savelii Odaiskyi*

ня в стабільну виробничу діяльність у межах обраної професії (фаху); *по-третє,* у спорідненості підходів та за своєю змістовою сутністю ці поняття відображають процес формування фахівця-професіонала в ЗВО для певної галузі діяльності, що вимагає відповідної освіти; *по-четверте,* в широкому контексті поняття «фахівець-професіонал» слід розглядати з позиції визначення спільних ознак та їх смислових характеристик, яких людина набуває в системі вищої освіти (Великий тлумачний словник …, 2009; Мединський, 2016:12–13).

Наразі, здійснюючи розгляд даного аспекту проблеми, зазначимо, що формування фахівця-професіонала в системі вищої освіти розглядається нами як *процес і основний спосіб професійної підготовки визначеного типу самостійної людини – кваліфікованого професіонала з вищою освітою, який оволодів фахом і готовий до ефективного застосування набутих знань, умінь, навичок і компетентностей в обраній професії.*

Далі, продовжуючи тему дослідження, наведемо зовнішні і внутрішні ризики, які характерні для вищої освіти України в сучасних умовах її функціонування та розвитку (рис.1) (Ніколаєнко, 2015: 21).

Важливо також указати на сучасні виклики на шляху до створення якісної системи підготовки професіоналів у ЗВО, серед яких: принципові зміни в економіці, обумовлені зростаючою роллю знань, інформаційно-технологічною революцією, докорінними змінами в структурі ринку праці; різновекторні демографічні тенденції; інтенсифікація інформаційних потоків, що спричиняє поширення тенденції сучасної науки до експонентного зростання і поновлення знань; загальна криза системи освіти, включаючи вищу освіту; дисбаланс між нормативно-правовими вимогами до компетентності випускників ЗВО та організацією їхньої професійної підготовки; зростання ролі неформальної освіти на противагу традиційній, для якої характерні інерційність, надмірна бюрократизація, статичність структур, тривалість процесу формування кадрового потенціалу;

низький соціальний статус багатьох професійних груп фахівців, ураховуючи європейські стандарти та цінності; «витіснення» з ринку праці фахівців з інженерних, інформаційних і комп'ютерних наук тощо (Возняк, 2009:72; (Концепція …, 2018:92–93).

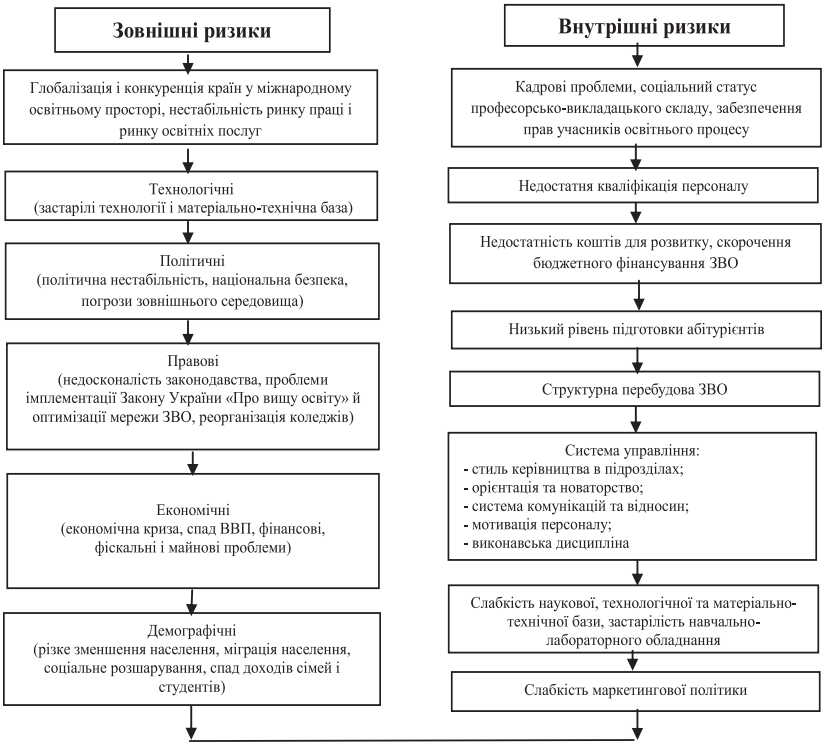

Рис. 1. Загрози у сфері вищої освіти України

Приєднуючись до позиції вчених, констатуємо, що на сучасному етапі розвитку суспільства, технологій, інформації та ринку праці значно зростає роль вищої освіти, яка має врахувати соціально-економічні процеси, суспільні трансформації і виклики часу та забезпечити виконання фундаментальної мети –

© *Savelii Odaiskyi*

системну підготовку фахівців-професіоналів для здійснення важливих соціальних і професійних функцій, ефективного виконання своїх обов'язків, неперервного самовдосконалення й саморозвитку в змінних умовах професійної діяльності та соціуму (Концепція …, 2018).

При цьому зазначимо, що важливими складовими системи вищої освіти України є ЗВО всіх форм власності, рівні та ступені (кваліфікації) вищої освіти, галузі знань і спеціальності, освітні і наукові програми, стандарти освітньої діяльності та стандарти вищої освіти, органи, що здійснюють управління у сфері вищої освіти, учасники освітнього процесу (ст. 11) (Про вищу освіту, 2014).

Відтак, з урахуванням наявних завдань та суспільних потреб у підготовці кваліфікованих фахівців для галузей господарства і соціальної сфери, виокремимо пріоритетні напрями розвитку системи вищої освіти України.

До них віднесено:

– участь України в Болонському процесі та формуванні ЄПВО і наукових досліджень, перетворення нашої країни в повноправного члена європейської та світової спільнот;

– розроблення та упровадження державних стандартів вищої освіти з поглибленим вивченням та використанням європейського досвіду, його втілення в Україні у формі Національної рамки кваліфікацій;

– концентрація діяльності наукових установ і ЗВО на змісті й цілях вищої освіти, його оновлення та модернізація, включення у зміст навчання ноонаук (ноофілософії, новоісторії, нооекології, нообіології, ноофізики та ін.);

– розширення фахового потенціалу викладачів і співробітників, оволодіння новими компетенціями, неперервне підвищення кваліфікації, саморозвиток та самовдосконалення;

– скерування підготовки фахівців до діяльності в обраній сфері (професійній, науковій, дослідницькій, експериментальній та ін.), поєднання навчання та наукового дослідження;

– зосередження уваги на порівнянні й узгодженні навчального наповнення кредитів, прийнятої за вимогами Болонського процесу системи зарахування залікових одиниць трудомісткості з метою сприяння мобільності всіх учасників освітнього процесу в ЗВО, які приймають іноземних студентів та делегують закордон своїх і надають можливість навчання й викладання за межами власної країни;

– поступовий рух до розроблення Національного університетського рейтингу в системі вищої освіти України як інноваційної технології на основі вироблення й використання відповідних методик, проведення необхідних обчислень якісних і кількісних параметрів та характеристик, здійснення підрахунків статистичних даних про якість освіти та їх об'єктивну порівняльну оцінку з урахуванням найбільш визнаних у світі рейтингових методик (рейтинги Таймс, SCOPUS, Шанхайський рейтинг або Академічний рейтинг університетів світу, Universitas21 та ін.), наступне включення закладу освіти до рейтингового списку;

– гуманітаризація вищої освіти та гуманізація освітнього процесу в ЗВО на засадах ціннісно-особистісної орієнтації як основи виховання і вільного розвитку особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, здатна опанувати досягнення світової та вітчизняної культури, свідомо визначає власні світоглядні позиції і духовні цінності, підготовлена до життя і діяльності в світі, що змінюється;

– здійснення національної освітньої політики у відповідності з європейськими нормами і стандартами (Велика хартія університетів, Лісабонська конвенція, Болонський процес) та впровадження задекларованих у цих документах принципів і положень в українську систему вищої освіти, зокрема певного скорочення переліку спеціальностей і напрямів підготовки фахівців, запровадження нових спеціальностей, модернізацію або закриття старих для забезпечення потреб;

© *Savelii Odaiskyi*

– прагматизація вищої освіти (насамперед, формування бізнес-освіти), інформатизація освіти, створення інформаційно-освітнього простору з нетрадиційними освітніми системами і технологіями (наприклад: модель електронної освітньої платформи ACCENT – «Універсальний освітній простір»);

– створення екологічно безпечних матеріалів, технологій і виробництв (ноотехнологій, надпровідно-сонячної енергетики, повної електризації всього транспорту, виробництва на основі тривимірних принтерів), новітні досягнення з етології, нейромолекулярної біології, когнітології та інших наук про людину та її будову.

У контексті зазначеного на окрему увагу заслуговує систематизація національних стратегій розвитку вищої освіти, здійснена відомим міжнародним експертом у сфері вищої освіти С. Марджинсоном. Зокрема, дослідник запропонував перелік моделей національних стратегій розбудови висококонкурентних університетів, які здобули визнання в різних країнах світу (Сацик, 2015:47–48).

Коротко проаналізуємо їх зміст.

Перша модель – стратегія *«вшир»* (від якісної масової вищої освіти – до створення університетів світового класу) – передбачає досягання країною найвищих стандартів у сфері навчання та викладання, розширення загального доступу населення до високоякісних освітніх послуг, посилення дослідницького потенціалу університетів і в результаті поступове еволюційне виділення університетських закладів, здатних конкурувати на міжнародному рівні.

На сьогодні дана стратегія застосовується в багатьох країнах Західної Європи, де завдяки потужному економічному потенціалу та поширеним соціальним традиціям національні уряди достатньою мірою забезпечують фінансування університетського сектору.

Друга модель – стратегія *«вглиб»* (від піонерних досліджень у проривних сферах знань – до створення університетів світового

класу) – полягає у розбудові за активної інституціональної та фінансової підтримки держави глобально конкурентних університетів на базі невеликої когорти уже існуючих університетських закладів, потенційно спроможних здійснювати важливі й перспективні наукові дослідження світового рівня.

Ця стратегія активно використовувалась для розбудови університетів у Східній Азії протягом другої половини XX ст. (Пекінський університет, Токійський університет, Національний Тайванський університет, Сеульський університет та ін.). В наш час цю модель застосовують у країнах, які динамічно розвивають свою економіку й промисловість (Бразилія, Китай, Південна Корея, Сінгапур, Саудівська Аравія).

Третя модель – комбінована стратегія *«вшир»* та *«вглиб»* – є певним поєднанням двох попередніх, відзначається стрімким розвитком потужного приватного університетського сектору, використовується у високорозвинених країнах світу, передусім у США, Австралії, Японії, Новій Зеландії, Південній Кореї, частково в Китаї і все більшою мірою в Західній Європі.

Прийнятий в Україні Закон «Про вищу освіту» (2014 р.) (Про вищу освіту, 2014) за наведеною міжнародною класифікацією відображає більшою мірою елементи *«широкої»* стратегії, за якої ЗВО визначають пріоритети якісного вдосконалення існуючого інституціонального поля діяльності та добирають ефективні засоби формування конкурентного освітньо-наукового середовища в даній сфері. В перспективі освітньо-наукової діяльності робиться наголос на еволюційне виокремлення висококонкурентних університетів.

Таким прогресивним шляхом розвивалась і на сьогоднішній день розвивається університетська освіта Західної Європи, але слід наголосити на головному недоліку такої стратегії – його довготривала висока вартість, адже сподівання на позитивні зміни можуть виявити себе лише за десятки років.

У цьому аспекті для України виправданим стає *альтернативний шлях* – доповнення першої стратегії розробкою та

© *Savelii Odaiskyi*

імплементацією загальнонаціональної програми розвитку конкурентоспроможних (дослідницьких) університетів, які здійснюють свою діяльність за моделлю поєднання освіти, науки та інновацій, мають визнані наукові здобутки, сприяють інтеграції вищої освіти України в світовий освітньо-науковий простір (ст. 30) (Про вищу освіту, 2014).

Водночас стає зрозумілим, що розробка та імплементація моделі стратегії розбудови українських університетів *«вшир»* та *«вглиб»* з урахуванням досвіду діяльності університетів світового рівня, може стати потужним стимулом щодо вдосконалення освітньої діяльності ЗВО з підготовки висококваліфікованих професійних кадрів та досягнення визначних результатів на національному й міжнародному рівнях.

Разом з тим, у цьому питанні важливою є позиція деяких міжнародних експертів, які критикують стратегії форсованого просування університетів до складу ТОП-100 або ТОП-200 світових рейтингових показників, віддаючи перевагу ідеї розбудови так званих «флагманських» університетів – по суті, висококонкурентних національних університетських закладів з високою якістю освітніх послуг і помітною активною позицією у міжнародному освітньо-науковому поділі праці, які за виявленими рейтинговими позиціями можуть бути присутні у більш розширеному списку ТОП-500 найкращих університетів світу.

Такої ж думки дотримується український дослідник С. Курбатов, який стверджує, що багато українських ЗВО за об'єктивних умов діяльності та впливу суб'єктивних факторів не можуть увійти в найближчі роки до світових рейтингів. але ж вони успішно виконують свої функції, мають власну місію, унікальні напрями діяльності та певні здобутки (Курбатов, 2015).

Серед найбільш популярних українських рейтингів визнано: ТОП-200 Україна; рейтинг Компас; рейтинг за показниками Scopus.

Зокрема, рейтинговий проект ТОП-200 Україна є найбільш популярним серед випускників закладів освіти, адже формує достатньо повне уявлення про престижність даних ЗВО щодо високої якості вищої освіти і можливості їхнього працевлаштування в майбутньому на основі підсумування обраних критеріїв: індексу якості науково-педагогічного потенціалу (змінюється в діапазоні 0–50%); індексу якості навчання (змінюється в діапазоні 0–30%); індекс міжнародного визнання (змінюється в діапазоні 0–20%) (Царенко, 2014:58).

Як бачимо, дана проблема є актуальною, складною, довготривалою в часі, виходить за рамки національного дискурсу та вимагає вироблення об'єктивної державної рейтингової системи, значних економічних ресурсів, суттєвих інвестицій і фінансової підтримки з боку держави.

Разом з тим, діяльність ЗВО та його структурних підрозділів в умовах активізації стратегії інноваційного розвитку системи вищої освіти України, підпорядковуючись конкретно визначеним цілям і завданням, розглядається нами як *цілеспрямований, організаційно та змістово упорядкований процес формування фахівців-професіоналів на основі оволодіння теоретичними і практичними знаннями, професійними вміннями і навичками, цінностями та моральними нормами через осмислення власних можливостей, врахування особистих і суспільних потреб, інтересів та їх втілення в обраних видах діяльності.*

Відтак, як взаємообумовлений процес, реалізація стратегічних завдань діяльності ЗВО, з одного боку, є продовженням курсу держави на розвиток вищої освіти. Натомість, з іншого, дає імпульс для формування професійних кадрів вищої кваліфікації, що, в свою чергу, вимагає забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців-професіоналів у ЗВО з метою ефективного використання їхньої праці на регіональному, національному та міжнародному ринках праці.

© *Savelii Odaiskyi*

У контексті зазначеного звернемося до досвіду автономії європейських університетів, які спрямовують свою діяльність для вирішення таких завдань:

– самостійне формування профілю фахової підготовки шляхом запровадженням гнучких систем траєкторії навчання;

– запровадження інноваційних магістерських і докторських програм, їх напрямів і спеціалізацій;

– самостійне визначення змісту освітньо-професійних програм;

– присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань з одержанням відповідних дипломів;

– вручення дипломів власного зразка;

– визнання дипломів про здобуті в закордонних університетах кваліфікації «магістр», «доктор філософії» (PhD), «доктор наук» та вчені звання «доцент», «професор»;

– самостійне визначення відповідності предметів, прослуханих студентами університету за кордоном, своїм навчальним програмам з відповідного напряму чи спеціальності, й рішення про їх зарахування;

– самостійне встановлення відповідності навчального досвіду і результатів, здобутих у межах неформального навчання, до кредитів основної програми (Сікорський, 2016:55–56).

Вищезазначене підтверджує, що надання автономії ЗВО стає важливим зовнішнім чинником, який стимулює заклад до налагодження власної діяльності, а також взаємодії та взаємообміну в міжнародному освітньо-науковому просторі, а відтак, бути більш відповідальними за результати своєї діяльності, і відповідно, кожного викладача і кожного студента. Дотримання таких вимог за сприятливих зовнішніх та внутрішніх факторів впливу, відповідних умов та змісту діяльності, безсумнівно, має забезпечити формування в ЗВО фахівців з високою професійною підготовкою на рівні потреб сучасного ринку праці.

Далі, враховуючи об'єктивні умови реформування вищої освіти та важливість і масштабність завдань, які постали перед галуззю на сучасному етапі її розвитку, зосередимо увагу на висвітленні актуальних проблем діяльності ЗВО.

Проведений аналіз мережі закладів освіти показав, що за попередні роки незалежності кількість ВНЗ III–IV рівнів акредитації (університетів, академій, інститутів) зросла з 146 до 351, тобто збільшилась в 2,4 рази (Куклін, 2012:31).

Це стало однією з важливих передумов проведення оптимізації ЗВО як необхідного елементу забезпечення якості вищої освіти та підвищення її конкурентоспроможності в європейському освітньому середовищі. Переважно вона здійснюється з урахуванням таких факторів: ходу і результатів процесу реформування освітньої сфери та суспільних відносин у цілому, міжнародного досвіду щодо розбудови мережі ЗВО, зменшення кількості абітурієнтів у зв'язку з суттєвим падінням рівня народжуваності в Україні з початку 90-х років XX ст., реальних потреб України у фахівцях з вищою освітою в 20-х–30-х роках XXI ст.

Водночас слід врахувати вплив наявних зовнішніх дестабілізуючих чинників і насамперед: несприятливу кон'юнктуру світового ринку, проблеми в національних економіках та світовій фінансовій системі, політичну нестабільність в окремих частинах і регіонах світу, зростаюче напруження в міжнародних відносинах і військовій сфері тощо.

Разом з тим, аналізуючи позиції вітчизняних учених у цьому питанні, підкреслимо необхідність створення розгалуженого інформаційно-освітнього середовища ЗВО (Б. Ахметов, О. Гончар, А. Гуржій, А. Калюжний, В. Крюков, Ю. Опанасюк), наявність якого забезпечує організаційні та змістові аспекти освітнього процесу за рахунок широкого запровадження новітніх методів і засобів ІКТ, цифрових та мережевих технологій (О. Балалаєва, В. Биков, С. Бондарева, Т. Габай, М. Жалдак, Т. Лавриненко, О. Співаковський).

© *Savelii Odaiskyi*

Відтак, стає зрозумілим вплив ІКТ на вищу освіту та підготовку висококваліфікованих фахівців у ЗВО, які володіють сукупністю міждисциплінарних технологічних знань, сучасними засобами ІКТ і готові до професійної самореалізації в обраній сфері діяльності.

У зазначеному контексті увагу привертає питання забезпечення діяльності ЗВО на ринку освітніх послуг, який являє собою систему економічних відносин купівлі-продажу освітніх послуг з метою задоволення потреб суспільства у фахівцях, а споживачів в отриманні певної кваліфікації за відповідною спеціальністю. Головними компонентами ринку освітніх послуг є: суб'єкти ринку – покупці і продавці послуг, а з боку пропозиції – ЗВО; об'єкти ринку – послуги вищої освіти (товар), що відносяться до соціально-духовної інфраструктури; покупці послуг – міністерства і відомства, місцеві органи управління, підприємства, організації, фізичні та юридичні особи; споживачі послуг – фізичні особи (студенти) (Кратт&Слоква, 2005:57).

Поряд з цим, не вдаючись до розгляду якісних характеристик суб'єктів і об'єктів ринку освітніх послуг, конкретизуємо роль та місце викладацьких кадрів в даному процесі, враховуючи їхній науково-педагогічний рівень, компетентність, кваліфікацію та досвід. Серед даної категорії працівників ЗВО перевага, безумовно, має надаватися фахівцям вищого рівня професійної діяльності, які представлені кандидатами та докторами наук, схильних до творчого пошуку, активних науково-прикладних досліджень, створення науково-педагогічних шкіл, науково-дослідних центрів, упровадження у процесі наукової та освітньо-педагогічної діяльності сучасної інформації, нових інформаційних ресурсів, інноваційних технологій та новітніх засобів комунікацій (Єфремов, 2015:79).

Отже, сучасні вимоги до професійної підготовки фахівців у ЗВО передбачаються здійснення інноваційної кадрової політики щодо розвитку кадрового потенціалу вищої школи, створення

сприятливих умов для професійного зростання викладацьких кадрів, перебудови системи підготовки та перепідготовки науково педагогічних працівників, посилення їхньої ролі в процесі проведення реформ вищої освіти України та її інтеграції до міжнародного освітнього простору.

За нових реалій важливо відзначити, що сучасні вимоги щодо формування компетентного фахівця, який не тільки оволодів у ЗВО певною множиною знань, умінь, навичок і засобами ІКТ, але й спроможний ефективно їх використовувати в різних областях професійної діяльності в умовах глобального інформаційно-комунікаційного середовища, зумовили появу технології форсайт-освіти, що застосовуються на методі технологічного прогнозування й планування розвитку освіти (Корсак, 2011:39–44).

Зокрема, науковцями визначені домінуючі ознаки ключових трендів для сфери сучасної освіти, серед яких:

– глобалізація: глобальні вимоги до працівників і стандарти підготовки, прихід міжнародних освітніх провайдерів на український ринок освіти;

– фактор ІКТ: зростання онлайн-рішень і розвиток «гібридної» педагогіки;

– зростання несистемної освіти та поява у сфері несистемної освіти нових системних рішень (освітні сервери для дітей і дорослих): розвиток Lego learning («людино, сформуй себе сама»);

– розширення ігрової компоненти в освіті;

– збільшення уваги до фізичної та психологічної безпеки освітніх рішень;

– зростання індивідуалізації та персоналізації освітніх траєкторій (Афанасьєв, 2015:44).

На цій основі, в нових умовах розвитку вищої освіти, для ЗВО визначальним постає формування конкурентоспроможних фахівців-професіоналів, які володіють системним аналізом, новим стратегічним мисленням, міцними професійними знаннями й навичками, здатні до соціальної адаптації й комунікаційної

© *Savelii Odaiskyi*

взаємодії в змінному виробничому середовищі, прагнуть до самонавчання, самовиховання та самовдосконалення протягом усього трудового життя, готові до активного застосування інноваційних підходів і методів у різних видах професійної діяльності, виступають носіями ідеалів демократичного суспільства.

За позиціями вчених наведемо характерні групи рис конкурентоспроможного фахівця-професіонала, здатного ефективно функціонувати на сучасному ринку праці:

– високий рівень професіоналізму й компетентності, особистісні якості, інноваційний і мотиваційний потенціал (Ф. Котлер);

– рівень професійної, соціальної й особистісної компетенції випускника, що забезпечує йому впевненість у свої силах і здатність витримувати конкуренцію на ринку праці порівняно з випускниками аналогічних ЗВО (П. Осипов);

– успішність людини у виконанні нею соціальних ролей відповідно до того, як суспільство визначає зміст цих ролей (Р. Мартенс);

– здатність фахівця більш ефективно представляти себе, свої трудові можливості роботодавцеві, уміння швидко адаптуватися до роботи в умовах нестабільності ринкових відносин (О. Романовська);

– виявлення громадської позиції молодого фахівця, відсутність віджилих ідеологічних стереотипів, здатність до сміливості, творчості, прогресу (А. Костюченко).

Представлене узагальнення характерних рис майбутнього фахівця, професійна підготовка якого у ЗВО має відповідати сучасним вимогам ринкової економіки й особливостям соціальної сфери, потребує використання традиційних та інноваційних методів і форм освітнього процесу.

Згідно Закону України «Про вищу освіту» форми організації освітнього процесу в ЗВО визначають навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка та контрольні захо-

ди (ст. 50, п.1); основними видами навчальних занять у ЗВО є лекція, лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття та консультація (ст. 50, п.2) (Про вищу освіту, 2014).

Водночас у процесі освітньої діяльності студенти мають оволодіти інноваційними методами і формами навчання (діалоговими, діагностичними, активними, інтерактивними, дистанційними, комп'ютерними, мультимедійними, телекомунікаційними, тренінговими, проектними), а також альтернативними освітніми технологіями, такими як: алгоритмізована, індивідуалізована, диференційована, модульна, колективна (в малих групах) тощо (Силадій, 2011:107).

Разом з тим, вивчення науково-методичної літератури показало, що в теорії і практиці освітньої діяльності існують різні підходи до класифікації інноваційних методів навчання, серед яких (Кляп, 2015:48–49):

– проектні, лабораторні та інтегровані (В. Морозов);

– кооперативне, колективно-групове, ситуативне моделювання, опрацювання дискусійних питань (С. Гончаров);

– групові робота студентів, групові тренінги, «мозкова атака»; дидактичні ігри, кейс-метод, мікровикладання, «Ток-шоу»; «Коло ідей», «Акваріум» (Т. Туркот);

– технології активного, модульного та проблемного навчання, дидактичні ігри (Д. Чернілевський, І. Луцький, К. Гамрецький);

– методи конкретних ситуацій, рольова гра, проблемно-пошуковий, «мозковий штурм», індивідуальні та групові тренінги, метод інтерв'ю (Н. Артикуца);

– імітаційні, мотиваційні, пізнавальні та регулятивні (А. Кочубей).

Наразі, посилаючись на Закон України «Про вищу освіту» та враховуючи позиції провідних учених у галузі вищої освіти (В. Андрущенко, І. Дичківська, В. Кремень, А. Кочубей, В. Луговий, С. Ніколаєнко, П. Саух, П. Туркот), зазначимо, що сучасні умови й цілі діяльності ЗВО вимагають застосування

© *Savelii Odaiskyi*

нових підходів для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів, а саме:

1) забезпечення багатоваріантності новітніх методів навчання, спрямованих на якісне засвоєння знань студентами, розвиток їх інтелектуальної діяльності, формування вмінь та навичок критичного мислення, актуалізації професійної проблеми та вибору оптимального способу її практичної реалізації, набуття якостей, що стануть у нагоді в майбутньому професійному житті;

2) створення в кожному ЗВО належної бази найбільш часто використовуваних інноваційних методів, прийомів, технологій освітньої діяльності в контексті компетентнісного підходу та творчості;

3) врахування в діяльнісному аспекті категорій учасників освітнього процесу: наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти та інших осіб, які навчаються в ЗВО, фахівців-практиків, інших працівників ЗВО, роботодавців (ст. 52); специфіки та складу науково-педагогічних, педагогічних та наукових працівників (ст. 53); рівнів та ступенів вищої освіти (ст. 5, п. 1); одержаної кваліфікації (ст. 7, п. 3); особливостей спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у конкретному ЗВО (ст. 26) (Про вищу освіту, 2014).

Зазначене свідчить про необхідність розроблення вітчизняної концепції розвитку ЗВО, яка б: 1) реалізувала на практиці світові освітні тенденції, Болонські домовленості в галузі вищої освіти й мобільності та здобутки національної вищої школи; 2) врахувала сучасні внутрішні й зовнішні фактори впливу на діяльність ЗВО; 3) закцентувала головну увагу на засобах, способах, формах, змісті і напрямах професійної підготовки фахівців у ЗВО за відповідними освітніми ступенями на основі державних стандартів вищої освіти, переліку галузей знань і переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти в Україні.

Висновки

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що формування професійного конкурентоспроможного фахівця в системі вищої освіти сьогодні набуває актуальності і гостроти в контексті динамічних змін техніки та технологій у постіндустріальному суспільстві, зростання впливу глобалізації на всі аспекти життєдіяльності людини, поглиблення інтеграційних процесів у європейському освітньому просторі та врахування особливостей реформування вищої освіти України у відповідності з принципами Болонської декларації, державною політикою, національними освітніми традиціями та досягненнями в галузі освіти і науки впродовж багатьох років становлення й розвитку.

На цій основі підготовку компетентних фахівців-професіоналів слід віднести до одного з пріоритетних напрямів наукових досліджень з визначенням довгострокових освітніх стратегій, включаючи цілі, завдання, наукові підходи, положення, напрями та шляхи їх реалізації в системі вищої освіти. Водночас має бути сформовано чітке усвідомлення того, що від рівня професійної підготовки та індивідуальної самореалізації особистості залежить прискорення соціального й науково-технічного прогресу країни, розширення і відтворення інтелектуального та культурного потенціалу українського народу, підвищення ефективності діяльності національних інститутів економіки, політики і культури, професіоналізація та соціалізація людини як суб'єкта трудової діяльності, вільної й автономної особистості, готової до сприйняття загальнолюдських моральних цінностей, постійного самовдосконалення й самоствердження.

Література

1. Афанасьєв М. Форсайт-вектор руху університету. *Вища школа*. 2015. № 9–10. С. 42–58.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з. Дод., допов. на CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.

© *Savelii Odaiskyi*

3. Возняк О. Неперервна освіта в світлі сучасних європейських процесів. *Педагогіка та психологія.* Чернігів. ЧНУ. 2009. Вип. 468. 216 с.

4. Гаращук О., Куценко В., Содоль І. Підвищення якості підготовки кадрів – фундаментальна місія вищої школи. *Вища школа.* 2013. № 2. С. 22–36.

5. Єфремов В. Збереження кадрового потенціалу вищої школи в умовах системної кризи в Україні. *Вища школа.* 2015. № 11–12. С. 75–81.

6. Кляп М. Інноваційні методи навчання у ВНЗ як інструмент інтернаціоналізації вищої освіти України. *Вища освіта України.* 2015. № 4. С. 45–53.

7. Концепція розвитку педагогічної освіти. *Вища освіта.* 2018. № 3. С. 91–111.

8. Корсак К.В. Форсайтне планування розвитку освіти та економіки в епоху нанотехнологій. *Проблеми освіти.* 2011. Вип. 68. С. 39–44.

9. Кратт О.А., Слоква М.Г. Сегментація ринку послуг вищої освіти : використання системного підходу: монографія. Донецьк : *Юго-Восток, Лтд,* 2005. 207 с.

10. Куклін О. Стратегічні пріоритети розвитку вищої освіти України. *Вища школа.* 2012. № 8. С. 31.

11. Курбатов С. Сучасний університет має бути і інноваційним і глобальним. *Освіта України.* 2015. № 26. 29 червня.

12. Мединський С.В. Система професійної підготовки фахівців фізичного виховання і спорту у Сполучених Штатах Америки: монографія. Чернівці : Родовід, 2016. 472 с.

13. Ніколаєнко С. Аграрна освіта і наука України в умовах євроінтеграції: проблеми та виклики. *Вища освіта.* 2015. № 11–12. С. 19–28.

14. Патрікеєва О., Лозова О., Горбенко С. Концептуальні засади розвитку STEM-освіти в Україні. *Вища школа.* 2018. № 9. С. 51–57.

15. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (Дата звернення 12.09.2019).

16. Сацик В. У пошуку ефективної стратегії розвитку вищої освіти України (аналіз можливостей та обмежувальних факторів). *Вища освіта України.* 2015. № 3. С.40–58.

17. Силадій І. Якісна освіта в контексті управління впровадженням інновацій. *Вища освіта України.* 2011. № 4. С. 105–112.

18. Сікорський П. Зовнішні чинники і їх вплив на якість вищої освіти в управлінні. *Вища освіта України.* 2016. № 4. С. 51–57.

19. Царенко І.О. Рейтингові системи ранжування вищих навчальних закладів: українські та світові методики. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки:* зб. наук. пр. Кіровоград : КНТУ, 2014. Вип. 26. С. 56–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2014_26_10 (Дата звернення 13.09.2019).

Одайський С.І.

Особливості формування фахівця-професіонала в системі вищої освіти в умовах сучасних викликів та перспектив розвитку

Анотація

У статті висвітлюється коло питань, пов'язаних з проблемою формування фахівця-професіонала в системі вищої освіти України з урахуванням глобальних викликів та перспектив розвитку світового господарства, національних економік і сучасного суспільства. У процесі наукового пошуку сформовано розуміння базових понять «професія», «фах», «професійна підготовка», «формування фахівця-професіонала», «діяльність ЗВО». Розкривається роль і значення вищої освіти в професійній

© *Savelii Odaiskyi*

підготовці фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці; виокремлюються пріоритетні напрями розвитку галузі згідно вимог державної освітньої політики та завдань Болонського процесу в умовах формування Європейського простору вищої освіти та здійснення інтеграції.

Окрему увагу приділено аналізу моделей національних стратегій розвитку вищої освіти та вибору моделі стратегії розбудови українських університетів на шляху їх просування до світових рейтингів, посилаючись на досвід автономії, місію, результати діяльності та здобутки європейських і світових університетів.

Подається аналіз мережі закладів освіти за роки незалежності України з урахуванням зовнішніх дестабілізуючих чинників; подається характеристика діяльності вітчизняних ЗВО, включаючи університети, в період реформування й модернізації системи вищої освіти за європейськими стандартами та вимогами часу; визначаються нові підходи і напрями вдосконалення діяльності ЗВО щодо підготовки кваліфікованих фахівців для виробничої й соціальної сфер.

Розкрито ознаки ключових трендів для сфери сучасної освіти, серед яких домінують глобалізація, фактор ІКТ, зростання несистемної освіти, індивідуалізації та персоналізації освітніх траєкторій; наведено характерні групи рис конкурентоспроможного фахівця-професіонала, здатного ефективно функціонувати на сучасному ринку праці. Розкрито згідно Закону України «Про вищу освіту» форми організації освітнього процесу в ЗВО; на основі вивчення науково-методичної літератури представлено класифікацію інноваційних методів навчання для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів. Визначаються нові підходи і напрями вдосконалення діяльності ЗВО щодо підготовки кваліфікованих фахівців для виробничої й соціальної сфер. На цій основі підготовку компетентних фахівців-професіоналів слід віднести до одного з пріоритетних напрямів наукових досліджень з визначенням

довгострокових освітніх стратегій, включаючи цілі, завдання, наукові підходи, положення, напрями та шляхи їх реалізації в системі вищої освіти.

У процесі пошуку використано методи теоретичного дослідження і практичної реалізації даної проблеми, зокрема: аналіз та узагальнення наукових підходів і шляхів удосконалення процесу формування професіоналів у системі вищої освіти; синтез та співставлення міжнародного досвіду, нормативно-правових актів та особливостей діяльності ЗВО з підготовки професійних кадрів; індукція та дедукція при розкритті форм і методів освітньої діяльності майбутніх фахівців, набутті ними професійних якостей і ознак.

Ключові слова: система вищої освіти, національні стратегії розвитку вищої освіти, професія, фах, професійна підготовка, формування фахівця-професіонала, діяльність ЗВО, ринок освітніх послуг.

Одайский С.И.

Особенности формирования специалиста-профессионала в системе высшего образования в условиях современных вызовов и перспектив развития

Аннотация

В статье освещается круг вопросов, связанных с проблемой формирования специалиста-профессионала в системе высшего образования Украины с учетом глобальных вызовов и перспектив развития мирового хозяйства, национальных экономик и современного общества. В процессе научного поиска сформирован понимание базовых понятий «профессия», «специальность», «профессиональная подготовка», «формирование специалиста-профессионала», «деятельность ЗВО». Раскрывается роль и значение высшего образования в профессиональной подготовке

© *Savelii Odaiskyi*

специалистов, конкурентоспособных на рынке труда; выделяются приоритетные направления развития отрасли в соответствии с требованиями государственной образовательной политики и задач Болонского процесса в условиях формирования Европейского пространства высшего образования и осуществления интеграции.

Особое внимание уделено анализу моделей национальных стратегий развития высшего образования и выбора модели стратегии развития украинских университетов на пути их продвижения в мировые рейтинги, ссылаясь на опыт автономии, миссию, результаты деятельности и достижения европейских и мировых университетов.

Дается анализ сети учебных заведений за годы независимости Украины с учетом внешних дестабилизирующих факторов; дается характеристика деятельности отечественных ЗВО, включая университеты, в период реформирования и модернизации системы высшего образования по европейским стандартам и требованиям времени; определяются новые подходы и направления совершенствования деятельности ЗВО по подготовке квалифицированных специалистов для производственной и социальной сфер.

Раскрыто признаки ключевых трендов для сферы современного образования, среди которых доминируют глобализация, фактор ИКТ, рост несистемной образования, индивидуализации и персонализации образовательных траекторий; приведены характерные группы рис конкурентоспособного специалиста-профессионала, способного эффективно функционировать на современном рынке труда. Раскрыто согласно Закону Украины «О высшем образовании» формы организации образовательного процесса в ЗВО; на основе изучения научно-методической литературы представлена классификация инновационных методов обучения для реализации участниками образовательного процесса их способностей и талантов. Определяются новые подходы и направления совершенствования деятельности ЗВО по подго-

товке квалифицированных специалистов для производственной и социальной сфер. На этой основе подготовку компетентных специалистов-профессионалов следует отнести к одному из приоритетных направлений научных исследований по определению долгосрочных образовательных стратегий, включая цели, задачи, научные подходы, положения, направления и пути их реализации в системе высшего образования.

Ключевые слова: система высшего образования, национальные стратегии развития высшего образования, профессия, специальность, профессиональная подготовка, формирование специалиста-профессионала, деятельность ЗВО, рынок образовательных услуг.

© *Savelii Odaiskyi*

UDC 378.147:159.9.018
DOI: 10.31470/2415-3729-2019-10-207-221

Psychological and Pedagogical Analysis of the Professional Teacher's Career Phenomenon

Taras Olefirenko,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Professor of the Department of Theory and Methods of Technology Education
Drawing and Computer Graphics, National Pedagogical Dragomanov University
✉ 9, Pyrohova Str., Kyiv, Ukraine, 01601
E-mail: olephirenko@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3278-8125

Date of receipt of the article: October 01, 2019
Article accepted for publication: December 02, 2019

Психолого-педагогічний аналіз феномену професійної кар'єри вчителя

Тарас Олексійович Олефіренко,
кандидат педагогічних наук, доцент
професор кафедри теорії і методики технологічної освіти, креслення та комп'ютерної графіки
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
✉ вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна, 01601

Дата надходження статті: 01 жовтня 2019 р.
Стаття прийнята до друку: 02 грудня 2019 р.

Abstract

The article proves that knowledge of psychological and pedagogical bases of a professional career phenomenon allows

to take into account the ascending and descending phases of development, critical periods of life, as well as to predict the influence of socio-economic and personal factors on the teacher's personality development. The purpose of the article is to conduct a psychological and pedagogical analysis of the phenomenon of a professional teacher's career in Ukraine. Consequently the study theoretically grounds the necessity to take into account the modern teacher work peculiarities, due to the specificity of the environment, the presence of constant contacts with people with different temperaments, the need to withstand emotional stability. Moreover the article also confirms that there are a number of issues regarding both the professional development of the teacher's personality and his / her career management. The author of the article notes that this state of affairs is caused by the lack of purposeful influence on the process of the teachers' professional career formation and development, which in turn leads to a decrease in the efficiency of using the educational institution resources. It is important to take into account the main tasks that a teacher performs within the educational process, namely to provide a clear structure of the educational process; to teach students with enthusiasm and passion; to have a positive mood; to use humour during the classes; to increase the interest of students in the lessons; interest in the life of students outside the educational establishment; treat students with respect. As a result the research proves the necessity to take into account psychological and pedagogical components while building a teacher's professional career, they are the level of motivation of professional activity; the ability to empathize; the level of aggression; the level of neuro-psychic stability; the level of emotional burnout; a professional and general erudition; a culture of behaviour; a range of interests; a style of communication; an observance of rights and responsibilities, etc.

Key words: teacher's career, professional career, psychological training, pedagogical training, a student.

© *Taras Olefirenko*

References

1. Aleksentseva-Timchenko, K.S. (2007). Sotsialni umovy formuvannia uspishnoi kariery [Social conditions for forming a successful career]. *Candidate's thesis*. Odesa: Odeskyi nats. un-t im. I.I. Mechnykova. In-t sotsialnykh nauk [in Ukrainian].

2. Alshevska, N.Yu. (2000). Trudova kariera pratsivnykiv bankivskoi systemy v period rynkovykh peretvoren [Labour career of banking system employees' during a period of market transformation]. *Candidate's thesis.* Kyiv: NAN Ukrainy; In-t sotsiolohii [in Ukrainian].

3. Bila-Tiunova, L.R. (2012). Sluzhbova kariera derzhavnoho sluzhbovtsia: teoriia ta pravove rehuliuvannia [The career of a state worker: theory and legal regulation]. *Doctor's thesis*. Odesa: Nats. un-t «Odeska yuryd. akad.» [in Ukrainian].

4. Vizirov, B.Y. (2009). Kariera derzhavnoho sluzhbovtsia v Ukraini: teoretychni zasady [The career of a state worker in Ukraine: theoretical background]. *Candidate's thesis.* Kyiv: Nats. un-t bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy [in Ukrainian].

5. Vintoniak, V.F. (2014). Profesiinyi «Ia-obraz» yak chynnyk vyznachennia ofitserom stratehii kariernoho zrostannia [Professional self-image as a factor in determining the officer's career strategy]. *Candidate's thesis.* Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t [in Ukrainian].

6. Heilyk, A.V. (2013). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy profesiinoho zrostannia maibutnikh fakhivtsiv z ekonomiky i pidpryiemnytstva u protsesi navchalno-praktychnoi diialnosti [Organizational and pedagogical conditions of professional growth of future specialists in economics and entrepreneurship in the process of educational and practical activity]. *Candidate's thesis.* Kyiv: Nats. akad. ped. nauk Ukrainy, In-t vyshch. osvity [in Ukrainian].

7. Zhuravel, A.V. (2014). Interviziia yak zasib pidhotovky maibutnikh psykholohiv do pobudovy profesiinoi kariery [Interviewing as a way to prepare future psychologists to build a professional career]. *Candidate's thesis.* Kyiv: Kyiv. nats. torh. ekon. un-t [in Ukrainian].

8. Kanivets, T.M. (2013). Formuvannia psykholohichnoi hotovnosti studentiv do zdiisnennia maibutnoi profesiinoi kariery [Formation of students' psychological readiness for a future professional career]. *Candidate's thesis.* Kyiv: Nats. akad. ped. nauk Ukrainy, In-t psykholohii im. H.S. Kostiuka [in Ukrainian].

9. Krymska, O.M. (2012). Pravovi zasady ta formy zabezpechennia profesiinoho zrostannia pratsivnyka v novykh umovakh ekonomichnoho rozvytku [Legal principles and forms of ensuring the employee's professional growth in the new economic development conditions]. *Candidate's thesis.* Luhansk: Skhidnoukr. nats. un-t im. Volodymyra Dalia [in Ukrainian].

10. Lytvyniuk, L.V. (2007). Pedahohichne stymuliuvannia profesiinoho zrostannia vchyteliv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Pedagogical stimulation of a teacher's professional growth of general educational establishments]. *Candidate's thesis*. Kirovohrad: Kirovohrad. derzh. ped. un-t im. V. Vynnychenka [in Ukrainian].

11. Meshko, H.M. (2010). Vstup do pedahohichnoi profesii [Introduction to a pedagogical profession]. Kyiv : Akademvydav [in Ukrainian].

12. Oksamytna, S.M. (1995). Strukturni ta osobystnisni peredumovy zdiisnennia trudovoi kariery [Structural and personal prerequisites for the realization of a working career]. *Candidate's thesis.* Kyiv: NAN Ukrainy [in Ukrainian].

13. Poliakov, A.O. (2008). Pedahohichni umovy motyvatsii profesiinoho zrostannia studentiv pedahohichnykh universytetiv u protsesi neperervnoi osvity [Pedagogical Conditions of Students' Professional Growth Motivation in Pedagogical Universities in the Process of Continuous Education]. *Candidate's thesis.* Kharkiv: Kharkiv. nats. ped. un-t im. H.S. Skovorody [in Ukrainian].

14. Pryhodii, M.A. (2011). *Suchasni aspekty pidhotovky vchyteliv tekhnolohii [Modern aspects of technology teacher training]*. Chernihiv: ChNPU imeni T.H. Shevchenka. [in Ukrainian].

15. Starodubtsev, A.A. (2012). Sluzhbova kariera v orhanakh

 © *Taras Olefirenko*

vnutrishnikh sprav Ukrainy: administratyvno-pravovi zasady [Career in the internal affairs agencies of Ukraine: administrative and legal basis]. *Doctor's thesis*. Kharkiv: Khark. nats. un-t vnutr. sprav [in Ukrainian].

16. Khanenko, I.I. (2012). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti profesiinoho zrostannia zhinok-kerivnykiv u pravookhoronnykh orhanakh Ukrainy [Socio-psychological features of professional growth of female executives in law enforcement agencies of Ukraine]. *Candidate's thesis.* Luhansk: Skhidnoukr. nats. un-t im. Volodymyra Dalia [in Ukrainian].

17. Shelenkova, N.L. (2014). Rozvytok u maibutnikh psykholohiv psykholohichnoi hotovnosti do zdiisnennia profesiinoi kariery [The development of the future psychologists' psychological readiness for the implementation of professional career]. *Candidate's thesis.* Kyiv: VNZ «Un-t ekonomiky ta prava «Krok» [in Ukrainian].

18. Meador, D. (2019). Strategies for Teachers to Develop Positive Relationships with Students. Retrieved from https://www.thoughtco.com/develop-positive-relationships-with-students-3194339.

Вступ

В умовах реформування, загальної, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти України проблеми професійного розвитку вчителя/викладача набувають особливого значення. Ефективне професійне становлення особистості вчителя відбувається за умов наявності внутрішньої мотивації та систематичного стимулювання на формування професійної компетентності, усвідомленої чіткої програми розвитку професійної кар'єри вчителя та наявності такої програми у адміністрації закладу освіти.

При цьому важливість і комплексний характер проблематики побудови професійної кар'єри вчителя підтверджуються не тільки обставинами особистісного зростання, а й підвищеним інтересом керівників закладів освіти до проблематики розвитку людського капіталу.

Сучасні дослідники і теоретики прагнуть розглядати кар'єрне зростання в контексті змін, які зачіпають і вчителів, і заклад освіти, і соціум, в межах якого діє заклад освіти.

Разом з тим на практиці фіксується ряд проблем, пов'язаних як із професійним розвитком особистості вчителя, так і з управлінням його кар'єрою. Це обумовлено тим, що на стадії вступу до закладу вищої освіти абітурієнти несвідомо підходять до вибору виду майбутньої професійної діяльності, більшість вчителів слабо займаються власним професійним розвитком, недостатньо звертають увагу на перспективи свого кар'єрного розвитку, а також управління кар'єрою в рамках управління персоналом закладу освіти проходить безсистемно, не має наукового обґрунтування.

Відсутність цілеспрямованого впливу на процес формування та розвитку професійної кар'єри вчителів призводить до зниження ефективності використання ресурсів закладу освіти. Оскільки, найвищі досягнення в певному соціально значимому виді професійної діяльності є результатом взаємодії високого професіоналізму і творчої майстерності особистості.

Вивчення психолого-педагогічних основ феномену професійної кар'єри дозволяє врахувати висхідні і низхідні фази розвитку, критичні періоди життя, а також вплив соціально-економічних та особистісних факторів на розвиток особистості вчителя.

Основу феномену професійної кар'єри вчителя складають Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту» та «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Різноманітні психолого-педагогічні аспекти розвитку професійної кар'єри фахівців розкриті в дослідженнях вітчизняних вчених: К.С. Алексенцева-Тімченко – соціальні умови формування успішної кар'єри (Алексенцева-Тімченко, 2007); Н.Ю. Альшевська – трудова кар'єра працівників банківської системи в період ринкових перетворень (Альшевська, 2000); Л.Р. Біла-Тіунова – службова кар'єра держав-

© *Taras Olefirenko*

ного службовця (Біла-Тіунова, 2012); Б.Й. Візіров – кар'єра державного службовця в Україні (Вінтоняк, 2014); В.Ф. Вінтоняк – професійний «Я-образ» як чинник визначення офіцером стратегії кар'єрного зростання (Вінтоняк, 2014); А.В. Гейлик – організаційно-педагогічні умови професійного зростання майбутніх фахівців з економіки і підприємництва у процесі навчально-практичної діяльності (Гейлик, 2013); А.В. Журавель – інтервізія як засіб підготовки майбутніх психологів до побудови професійної кар'єри (Журавель, 2014); Т.М. Канівець – формування психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри (Канівець, 2013); О.М. Кримська – правові засади та форми забезпечення професійного зростання працівника в нових умовах економічного розвитку (Кримська, 2012); С.М. Оксамитна – структурні та особистнісні передумови здійснення трудової кар'єри (Кримська, 2012); А.А. Стародубцев – службова кар'єра в органах внутрішніх справ України (Стародубцев, 2012); І.І. Ханенко – соціально-психологічні особливості професійного зростання жінок-керівників у правоохоронних органах України (Ханенко, 2012); Н.Л. Шеленкова – розвиток у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри (Шеленкова, 2014).

Разом з тим ґрунтовні дослідження щодо проблематики побудови професійної кар'єри вчителя є малочисельними (Л.В. Литвинюк – педагогічне стимулювання професійного зростання вчителів загальноосвітніх навчальних закладів (Литвинюк, 2007); А.О. Поляков – педагогічні умови мотивації професійного зростання студентів педагогічних університетів у процесі неперервної освіти (Поляков, 2008); М.А. Пригодій – сучасні аспекти підготовки вчителів технологій (Пригодій, 2011) та частково не враховують сучасні соціально-економічні аспекти функціонування системи освіти.

Мета статті – провести психолого-педагогічний аналіз феномену професійної кар'єри вчителя в Україні.

Матеріал і методи дослідження

Для досягнення поставленої мети використовувалися такі загальнонаукові методи: метод вивчення наукових джерел; аналіз, синтез, порівняння та узагальнення.

Результати та їх обговорення

Специфіка трудової діяльності сучасного вчителя обумовлюється специфікою середовища, наявністю постійних контактів з людьми, які мають різноманітні темпераменти, необхідністю витримувати емоційну стійкість. Професія вчителя пов'язана з постійним напруженням, що створює передумови для постійного розвитку та вдосконалення в межах обраної професії.

За твердженням Г.М. Мешко професійна кар'єра – це послідовність професійних ролей, статусів і видів діяльності в житті людини, її просування ступенями (щаблями) виробничої, соціальної, адміністративної чи іншої ієрархії (Мешко, 2010).

Для визначення аспектів розвитку професійної кар'єри вчителя проведемо аналіз ролей, статусів і видів діяльності які він повинен виконувати.

Д. Мідор досліджуючи сучасні стратегії з розвитку позитивних відносин учителів з учнями виокремив основні з них (Meador, 2019):

– забезпечте читку структуру освітнього процесу;

– навчайте з ентузіазмом і пристрастю;

– майте позитивний настрій;

– включить гумор у заняття;

– зробити навчання захоплюючим;

– використовуйте інтереси учнів в своїх інтересах;

– включення розповідей історії в хід заняття;

– проявляйте інтерес до життя учнів за межами навчального закладу;

– ставтеся до ним з повагою;

– не обмежуйтеся тільки вимогою програми.

Отже, можна зазначити, що передумовами вдалої професійної кар'єри вчителя виступають прості стратегії яких слід дотримуватись кожного дня.

© Taras Olefirenko

Важливо, щоб вчитель визначав особливості навчання учнів заздалегідь, встановлюючи чіткі очікування і результати взаємодії з учнями. Вчителі, які не мають плану дій та не передбачають реакцій учнів, не тільки втрачають цінний навчальний час, але часто не отримують поваги від своїх учнів.

Учні як правило реагують позитивно на зміст навчального матеріалу, коли вчитель сповнений ентузіазму і захоплений освітнім процесом.

Вчителі повинен входити в свій клас кожен день з позитивним настроєм. Кожна людина проходить через особисті випробування, з якими буває важко впоратися. Не зважаючи на те, що у всіх бувають жахливі дні, включаючи й вчителів. Важливо, щоб особисті проблеми вчителя не заважали його здатності до навчання.

Не слід забувати, що при роботі з дітьми необхідно частіше ніж з дорослими створювати моменти психологічної релаксації. Для цього вчитель повинен включати гумор в свої щоденні уроки. Це може бути історія як пов'язана зі змістом навчального матеріалу так й відсторонений матеріал з досвіду вчителя, інших учнів тощо. Учням сподобається приходити в ваш клас, тому що вони люблять сміятися і дізнаватись про щось нове.

Навчання повинно бути захоплюючим. Ніхто не хоче проводити час в класі, де лекції і конспектування є нормою. Учням подобаються практичні заходи, де можна виконувати певні навчальні дії, де вони можуть вчитися активно. Учні з ентузіазмом ставляться до активних і наочним уроків, заснованим на застосуванні різних технологій.

У кожного учня є пристрасть до чогось. Вчитель повинен використовувати ці інтереси і пристрасті в своїх інтересах, включаючи їх в свої уроки. Опитування учнів є гарним способом вимірювання цих інтересів. Як тільки вчитель дізнаєтеся, що цікавить його клас, він повинен знайти творчі способи інтегрувати цей інтерес у свої уроки. Гарний учитель використовує інтереси учнів в активізації освітнього процесу.

Необхідно вводити різноманітні історичні довідки у зміст уроку. Це підтверджує актуальність матеріалу для життя людини, загострює процес запам'ятовування, а також це позбавляє учнів від монотонності заучування фактів.

Слід пам'ятати, що учні живуть не лише у межах вашого класу й виконання домашнього завдання не єдина їх мета діяльності поза школою. Учителю необхідно розмовляти з учнями про їхні інтереси і позакласні заходах, в яких вони беруть участь. Цікавтеся їхніми інтересами, навіть якщо ви не поділяєте їхню пристрасть. Подумайте про позакласні заходи, що відбуваються в цей конкретний день, і постарайтеся не перевантажувати своїх учнів.

Учні ніколи не будуть поважати вчителя, якщо він їх не поважаєте. Учитель ніколи не повинен кричати, використовувати сарказм, виділяти учнів з негативного боку або намагатися принизити їх. Це призведе до втрати поваги з боку всього класу.

Деякі учні потребують такого вчителя, який витратить більше часу ніж це передбачено програмою для засвоєння навчального матеріалу. Тому, вчителі надають можливість учням на додаткове навчання у вільний час від занять.

Висновки

Психолого-педагогічні компоненти, що впливають на побудову професійної кар'єри вчителя визначаються: рівнем мотивації професійної діяльності; здатністю до емпатії; рівнем агресивності; рівнем нервово-психічної стійкості; рівнем емоційного вигорання; сформованістю моральних, філософських, естетичних цінностей; психолого-педагогічною майстерністю; професійною та загальною ерудицією; культурою поведінки; колом інтересів; стилем спілкування; дотриманням прав та обов'язків тощо.

Перспективи подальших досліджень полягають у обґрунтуванні критеріїв та показників оцінювання психолого-педагогічних компонентів побудови професійної кар'єри вчителя.

© Taras Olefirenko

Література

1. Алексенцева-Тімченко К.С. Соціальні умови формування успішної кар'єри : дис. … канд. соціол. наук : 22.00.04 / Одеський нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. Ін-т соціальних наук. Одеса, 2007. 181 с.

2. Альшевська Н.Ю. Трудова кар'єра працівників банківської системи в період ринкових перетворень : дис. … канд. соціол. наук : 22.00.04 / НАН України; Ін-т соціології. Київ, 2000. 223 с.

3. Біла-Тіунова Л.Р. Службова кар'єра державного службовця: теорія та правове регулювання : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Нац. ун-т «Одеська юрид. акад.». Одеса, 2012. 390 с.

4. Візіров Б.Й. Кар'єра державного службовця в Україні: теоретичні засади : дис. … канд. наук з держ. управління : 25.00.03 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2009. 242 с.

5. Вінтоняк В.Ф. Професійний «Я-образ» як чинник визначення офіцером стратегії кар'єрного зростання : дис. … канд. психол. наук : 19.00.10 / Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ, 2014. 200 с.

6. Гейлик А.В. Організаційно-педагогічні умови професійного зростання майбутніх фахівців з економіки і підприємництва у процесі навчально-практичної діяльності : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти. Київ, 2013. 200 с.

7. Журавель А.В. Інтервізія як засіб підготовки майбутніх психологів до побудови професійної кар'єри : дис. … канд. психол. наук : 19.00.10 / Київ. нац. торг. екон. ун-т. Київ, 2014. 200 с.

8. Канівець Т.М. Формування психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри : дис. … канд. психол. наук : 19.00.10 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка. Київ, 2013. 200 с.

9. Кримська О.М. Правові засади та форми забезпечення професійного зростання працівника в нових умовах економічного розвитку : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.05 / Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2012. 200 с.

© *Тарас Олефіренко*

10. Литвинюк Л.В. Педагогічне стимулювання професійного зростання вчителів загальноосвітніх навчальних закладів : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кіровоград, 2007. 255 с.

11. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2010. 200 с.

12. Оксамитна С.М. Структурні та особистнісні передумови здійснення трудової кар'єри : дис. … канд. соціол. наук : 22.00.04 / НАН України. Київ, 1995. 215 с.

13. Поляков А.О. Педагогічні умови мотивації професійного зростання студентів педагогічних університетів у процесі неперервної освіти : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04 / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2008. 278 с.

14. Пригодій М.А. Сучасні аспекти підготовки вчителів технологій : монографія. Чернігів : ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2011. 384.

15. Стародубцев А.А. Службова кар'єра в органах внутрішніх справ України: адміністративно-правові засади : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2012. 235 с.

16. Ханенко І.І. Соціально-психологічні особливості професійного зростання жінок-керівників у правоохоронних органах України : дис. … канд. психол. наук : 19.00.05 / Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2012. 200 с.

17. Шеленкова Н.Л. Розвиток у майбутніх психологів психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри : дис. … канд. психол. наук : 19.00.10 / ВНЗ «Ун-т економіки та права «Крок». Київ, 2014. 200 с.

18. Meador D. Strategies for Teachers to Develop Positive Relationships with Students. URL: https://www.thoughtco.com/develop-positive-relationships-with-students-3194339 (Дата звернення: 19.08.2019).

© *Taras Olefirenko*

Олефіренко Т.О.

Психолого-педагогічний аналіз феномену професійної кар'єри вчителя

Анотація

У статті доведено, що знання психолого-педагогічних основ феномену професійної кар'єри дозволяє врахувати висхідні і низхідні фази розвитку, критичні періоди життя, а також спрогнозувати вплив соціально-економічних та особистісних факторів на розвиток особистості вчителя. Обґрунтована необхідність врахування особливостей трудової діяльності сучасного вчителя, що обумовлюється специфікою середовища, наявністю постійних контактів з людьми, які мають різноманітні темпераменти, необхідністю витримувати емоційну стійкість. Підтверджена наявність ряду проблем, пов'язаних як із професійним розвитком особистості вчителя, так і з управлінням його кар'єрою. Такий стан речей обумовлений відсутністю цілеспрямованого впливу на процес формування та розвитку професійної кар'єри вчителів, а це у свою чергу призводить до зниження ефективності використання ресурсів закладу освіти. Актуальним залишається врахування основних завдань, які виконує вчитель у межах освітнього процесу (забезпечити читку структуру освітнього процесу; навчати з ентузіазмом і пристрастю; мати позитивний настрій; використовувати гумор під час проведення занять; підвищити зацікавленість навчанням учнів; використовувати інтереси учнів при проведенні занять; проявляти інтерес до життя учнів за межами закладу освіти; ставитися до учнів з повагою). При побудові професійної кар'єри вчителя доведена необхідність врахування психолого-педагогічних компонентів (рівень мотивації професійної діяльності; здатність до емпатії; рівень агресивності; рівень нервово-психічної стійкості; рівень емоційного вигорання; сформованість моральних, філософських, естетичних цінностей; психолого-педагогічна майстерність; професійна та загальна

© *Тарас Олефіренко*

ерудиція; культура поведінки; коло інтересів; стиль спілкування; дотримання прав та обов'язків тощо).

Ключові слова: кар'єра вчителя, професійна кар'єра, психологічна підготовка, педагогічна підготовка, студент.

Олефиренко Т.А.

Психолого-педагогический анализ феномена профессиональной карьеры учителя

Аннотация

В статье доказано, что знания психолого-педагогических основ феномена профессиональной карьеры позволяет учесть восходящие и нисходящие фазы развития, критические периоды жизни, а также спрогнозировать влияние социально-экономических и личностных факторов на развитие личности учителя. Обоснована необходимость учета особенностей трудовой деятельности современного учителя, что объясняется спецификой среды, наличием постоянных контактов с людьми, которые имеют различные темпераменты, необходимостью выдерживать эмоциональную устойчивость. Подтверждено наличие ряда проблем, связанных как с профессиональным развитием личности учителя, так и с управлением его карьерой. Такое положение вещей обусловлено отсутствием целенаправленного воздействия на процесс формирования и развития профессиональной карьеры учителей, а это в свою очередь приводит к снижению эффективности использования ресурсов учебного заведения. Актуальным остается учета основных задач, которые выполняет учитель в пределах образовательного процесса (обеспечить читка структуру образовательного процесса; учить с энтузиазмом и страстью; иметь позитивный настрой, использовать юмор во время проведения занятий; повысить заинтересованность знаний учащихся, использовать интересы учащихся при проведении занятий; проявлять интерес к жизни учащихся за пределами

© Taras Olefirenko

учебного заведения; относиться к ученикам с уважением). При построении профессиональной карьеры учителя доказана необходимость учета психолого-педагогических компонентов (уровень мотивации профессиональной деятельности, способность к эмпатии, уровень агрессивности, уровень нервно-психической устойчивости, уровень эмоционального выгорания; сформированность нравственных, философских, эстетических ценностей; психолого-педагогическое мастерство; профессиональная и общая эрудиция; культура поведения; круг интересов, стиль общения, соблюдение прав и обязанностей и т.д.).

Ключевые слова: карьера учителя, профессиональная карьера, психологическая подготовка, педагогическая подготовка, студент.

UDC 378.015.31:7]:821.161.2-3.09
DOI: 10.31470/2415-3729-2019-10-222-236

Formation of the Future Teachers-Philologists' Aesthetic Culture by Means of the Artistic Word (Based on the Material of the Novel «Volyn» by U. Samchuk)

Eleonora Palykhata
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University
✉ 2 Maksyma Kryvonosa Str., Ternopil, Ukraine, 46400
E-mail: karpa24@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4995-1184

Date of receipt of the article: October 01, 2019
Article accepted for publication: December 02, 2019

Формування естетичної культури у майбутніх учителів-філологів засобами художнього слова (на матеріалі роману У. Самчука «Волинь»)

Елеонора Ярославівна Палихата
доктор педагогічних наук, професор
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
✉ вул. Максима Кривоноса 2, м. Тернопіль, Україна, 46400

Дата надходження статті: 01 жовтня 2019 р.
Стаття прийнята до друку: 02 грудня 2019 р.

Abstract

The article deals with the current problem of the formation of the future Ukrainian language and literature teachers' aesthetic culture based on the novel «Volyn» by Ulas Samchuk. An analysis of the

scientific and methodological, psychological and pedagogical literature aimed at revealing the writer's moral and ethical worldview, who reflected the aesthetic culture by means of artistic words, was carried out. The system-structural analysis and systematization of the work of fiction materials were used to develop the reader's aesthetic feelings as an organic combination of the observation results over the work characters' life and behaviour. The research includes the future teachers-philologists' work on the characterization of the novel's main characters, who love the land, work on it, and have it as a nursing mother; an attention is drawn to the descriptions of nature, land, sky, countrymen everyday life, love for parents, native land, which are valuable for the reader's aesthetic development and the basis for aesthetic culture formation. The research demonstrates the work on the main characters portraiture characteristics, in particular of Matvii Dovbenko, who is a hardworking, honest, caring master; Nastia, who is the Matvii's wife, helping her husband in the running of the household; Volodka, who is a descendant of a Ukrainian farmer, knew the husbandry, helped his parents on the field and at home, observed a nature, successfully learned the world, but refused to «be a lout» and went his own way. The article reveals the work of future teachers-philologists on the descriptions of the Ukrainian nature, which are specific for a spring, summer, autumn, winter, for a morning, afternoon, evening, night, which by its beauty arouses a feeling of love for everything else, a feeling of patriotism and influences the formation of aesthetic culture. The author of the article draws attention to the personification of the native land that was the meaning of the farmer's life, «the cosmos mystical power». In the author's belief, the thorough characterization of the characters, rural work, together with portraits and landscapes, as a result, influences the formation of the future teachers' aesthetic culture.

Key words: professional training, aesthetics, culture, artistic word.

References

1. Levchuk, L.T. (Ed.). (2010). *Estetyka [Aesthetics]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukraine].

2. Kuzmenko, V.I. (Ed.) (2013). *Istoriia ukrainskoi literatury: XX – pochatku XXI st. [History of Ukrainian Literature: XX – beginning of XXI century]*. Kyiv: Akademvydav [in Ukraine].

3. Samchuk, U.O. (1993). *Volyn [Volyn]*. Kyiv: Dnipro [in Ukraine].

Вступ

Формування естетичної культури у студентів педагогічного навчального закладу, особливо в майбутніх учителів української мови і літератури є однією з актуальних проблем сьогодення. В українській літературі ХХ – поч. ХХІ століття зросла кількість письменників, що збагатили тематику творів, у яких відображено знедолену рідну країну з її працьовитим народом, розтоптаною українською культурою, приниженою українською мовою. Серед них – Улас Самчук, письменник, відомий в Україні і далеко за її межами. У романі «Волинь» він зумів витончено відтворити свої враження від побаченого під час спостережень за навколишньою дійсністю, дав можливість самому собі розібратися в тогочасних обставинах і естетично вплинути на читача, показавши реальний світ, ставлення до природи, до правди життя.

Народжений в чуттєвому оточенні української природи, яка виплекала в ньому естетичні зовнішні і внутрішні почуття, письменник, орієнтуючись у світі прекрасного і потворного, створює гімн українському працьовитому народові, українській багатій і щедрій землі, що годує кожного, хто з любов□ю ставиться до неї. У своєму романі «Волинь» автор відобразив рідну українську землю, важку працю селян на ній, красу кожної пори року, бачив людей, втомлених але веселих, радісних, а часом і сумних. Він чув спів птахів, тремтливі, переливчасті трелі солов□я, насолоджувався і захоплювався ними, чув радісні голоси землеробів, коли земля щедро вродила, чим подякувала селянам за їхню дбайливу працю, піклування про неї, чув сумні розмови і розпач людей після знищених негодою результатів важкої селянської праці. Він дотикався до дерева, до гілочки, до листочків, до травиночки, до землі, до

 © *Eleonora Palykhata*

її плодів, що споживав, відчував запах зораної ріллі, запах квітів, свіжоспеченого хліба, повітря після дощу, запах поту селянина після важкої щоденної праці на цій Богом даній землі. Зовнішні чуття як органічне поєднання результатів спостереження, слухання, дотику, смаку і нюху породили внутрішні почуття письменника, вже значно складніші, що розкрили його морально-етичний світогляд, розвивали естетичну культуру засобом українського художнього слова, емоційним шляхом через любов до рідної землі, українського народу, що впливає на вироблення естетичних почуттів кожного читача.

Аналіз джерел і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Олександр Потебня в українській естетичній школі – один із засновників лінгвістичної естетики. Услід за О. Потебнею, інтерес Дмитра Овсянико-Куликовського торкався «широкого кола проблем процесу створення художніх образів і виявлення прихованих механізмів психіки митця, передусім письменника», «співвідношення категорій «краса» та «істина», специфіка художнього мислення, естетична насолода, міра «розумового (інтелектуального) в естетичному почутті» (Левчук, 2010: 491].

Доробок сьогоднішніх дослідників у контексті вироблення естетичної культури в майбутніх педагогів посідає вагоме місце в українському художньому естетичному екскурсі в теорії літератури. Формування естетичної культури в майбутніх учителів образотворчого мистецтва торкалися дослідники Л.В. Гарбузенко, Н.В. Гатеж, Г.І. Сотська та інші; в майбутніх учителів початкових класів – Н.В. Пилипенко, Т.В. Шмельова, інші; в майбутніх учителів української мови та літератури і зарубіжної літератури у процесі професійної підготовки – В.А. Папушина, Г.В. Красильникова та інші; питання естетичного виховання у творчій спадщині Уласа Самчука досліджувала Наталя Приймас. Незважаючи на вказані студіювання, проблема формування естетичної культури у майбутніх учителів-словесників засобами художнього українського слова має прогалини і потребує подальшого дослідження.

Актуальність дослідження зумовлена недостатньою теоретичною розробкою проблеми формування естетичної культури та порівняно незначною кількістю науково-методичних публікацій; окремими навчально-методичними недоліками в ознайомленні студентів-філологів із творчістю письменника, з аналізом і характеристикою образів роману як джерелом формування естетичної культури; потребами сучасного суспільства у студіюванні важливої педагогічної проблеми – формування естетичної культури у майбутніх учителів української мови і літератури засобами художнього слова.

Мета статті – висвітлити можливості формування естетичної культури у студентів-філологів за матеріалами роману Уласа Самчука «Волинь».

Для досягнення поставленої мети пропонуємо виконати такі **завдання:** *подати* характеристику основних героїв роману, які люблять землю, працюють на ній, ставляться до неї, як до матері-годувальниці; *звернути* увагу на ціннісні для естетичного розвитку читача описи природи, землі, неба, побуту селян, відображені в романі; *висвітлити* засобами художнього слова любов до батьків, до рідного краю, до навчання, що породжує зовнішні і внутрішні почуття і активно сприяє формуванню естетичної культури в майбутніх учителів української мови і літератури.

Матеріал і методи дослідження

В історії української літератури XX – початку XXI ст. творчість Уласа Самчука як письменника займає важливе місце в описі української реальності. Роман «Волинь» С. Лишкевич назвав «епопеєю не лише українського села, але й цілої України (Кузьменко, 2013: 493). Студіювання проблеми формування естетичної культури і виявлення шляхів покращення професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури здійснювалося за допомогою теоретичних (аналіз педагогічної, психологічної і методичної літератури, системно-структурний аналіз, систематизація матеріалів художнього твору) та емпіричних методів наукового дослідження (спостереження, узагальнення

© *Eleonora Palykhata*

педагогічного досвіду викладачів, з'ясування педагогічних умов формування естетичної культури майбутніх учителів-філологів).

Результати та їх обговорення

У процесі аналізу художнього твору пропонується робота над характеристикою персонажів, їх портретами, пейзажами тощо, що впливає на вироблення естетичних почуттів, формування естетичної культури у майбутніх учителів-філологів і в подальшому – їхніх учнів.

У романі-епопеї У. Самчука «Волинь» як унікальному творі в українській літературі висвітлено велику кількість персонажів і умови їхнього життя, описано красу навколишньої природи, любов до землі, до селянської праці, що сприяли розвитку кожного героя, прививали любов до рідного краю. Це люди «різних соціальних прошарків, політичних уподобань» (Кузьменко, 2013: 493), але найбільш розгорнуто відображені образи Володька Довбенка, його батька Матвія, матері Насті, братів Василя і Хведота, сестри Василинки, інших членів родини, сусідів, видних господарів, священників, учителів та інших.

Викладач пропонує схарактеризувати кожного персонажа твору У. Самчува «Волинь», щоб показати естетичні елементи зовнішності, одягу, поведінки, мовлення, любові до землі, ставлення до самовідданої селянської праці, до сімейних підвалин народного життя.

Студенти-філологи характеризують Матвія Довбенка, якого письменник наділяє рисами справжнього господаря – працьовитого, чесного, дбайливого: «робота в його руках горить. Ступить – земля гнеться» (Самчук, 1993:18). Перша жінка, яку Матвій дуже любив, померла, залишивши двоє діточок – Катерину і Василя. Друга жінка, Настя, маленька, тендітна, була справжньою помічницею чоловікові у веденні домашнього господарства – обходила город, корову, свині, кури, гуси, доглядала дітей, готувала їсти, прала, шила, латала. Було, що й сперечалася зі своїм чоловіком, у час сварки називала його дубом, ведмедиськом, слониськом; народила трьох дітей – Володька, Хведота і Васили-

ну, любила їх, задумувалася над їхньою долею. Особливо тепло описує письменник материнський погляд: «в очах вичувалося стільки любові» до дітей, «стільки великої, неповторної, матірньої любові, що світ, навіть коли б його одним великим злом вважати, то задля однієї крапельки тієї любові варто жити» і на «схилі життя відійти у вічність». «Велична, благословенна любов матері!» «Будь благословенна!» (Самчук, 1993:159) – завершує письменник свої роздуми про проникливу силу материнського погляду, глибокої материнської любові.

На практичних заняттях студенти з'ясовують, що прообразом головного героя роману «Волинь» Володька став сам письменник. У романі він показаний, як помічник батьків, який з раннього дитинства пас корів і вже в дошкільному віці його все цікавило, передусім те, куди тече річка, яке це море, які це великі міста тощо. Хлопчик намагався дійти до гирла річки, але йому завадив чотирирічний брат, який втомився, не мав сили йти далі і надоїдливо плакав. Повертаючись із цієї мандрівки, діти мало не потонули в болоті і Володько зрозумів, що йому не бачити, куди тече річка. Особливо Володько любив слухати різні життєві історії, що розповідали у сільському млині завізники, які чекали своєї черги, щоб змолоти зерно. Інтерес був настільки глибоким, що він навіть не відчув, наскільки змерз у ноги, тому зразу ж на наступний день і місяцями після не міг на них стати й ходити. Володько спостерігав за природою: хмарками, квітами, травою, усією живністю, що була в господарстві. Він прагнув учитися і за допомогою старшого брата Василя вивчив грамоту ще задовго до школи. Звертаємо увагу на те, що мати, яка самовіддано любила сина, часто говорила про нього зневажливо, наприклад, «мрійник задріпаний», «кордупленя» (Самчук, 1993:436) зверталася «небораче», «смаркачу», «потицюху», «замороко», «волоцюго», «чудовисько» (Самчук, 1993:123). Батько ж, розсердившись, що син не припильнував корову, яку мав пасти, і яка з'їла всю капусту з городу, чим позбавив сім'ю споживати її взимку, суворо карає сина і називає його «паршук». Незважаючи на це, Володько поважав

© *Eleonora Palykhata*

батька, деколи йому навіть хотілося поцілувати його руку. Особливо він «чув серцем свою матір, щось в ній було таке дивне, таке величне і святе. І хотілось йому до неї молитися» (Самчук, 1993:199).

Під час аналізу характеристик братів студенти відзначають, що Володько «зніяковів, на нього найшло дивне, незбагнуте почуття, якого він не може висловити» (Самчук, 1993:179), коли Хведот повідомив, що мама знайшла маленьку дівчинку. Сидів Володько і дивився на сестричку, на «малесеньке, розміром у кулачок, якоїсь червонавої барви, головеня. Очі тісно затиснуті, ледь помітний, з білим дрібненьким мачком, носик, усточка інколи ворушаться, ніби вони ссуть» і «відчув до того сотворіння велику любов. Щось сильне і тривале увійшло до його серце, щось таке, що він понесе через усе життя» (Самчук, 1993:179).

Студенти мають завдання схарактеризувати Володька з різних боків: ставлення до батьків, до навчання, до праці на землі, до брата і сестрички, до життя взагалі. У результаті студентка подає інформацію: «Цікавість до живої і неживої природи, любов до неї, до батьків, до братів і сестрички, до науки виділяли Володька серед ровесників, впливали на світогляд, на вибір місця під сонцем. Він – нащадок українського хлібороба, який знав хліборобську працю, сам допомагав батькам на полі і вдома. Володько перший зі свого оточення відмовився «бути мужиком» і пішов власною дорогою, яку вимріяв своїм прагненням побачити світ, впізнати нове, незвідане – українську історію про Дніпро, про Січ та хоробрих козаків, про інші землі».

Студенти-філологи вибирають із твору пейзажі, зачитують і аналізують їх. У романі «Волинь» із теплотою описано кожну пору доби – ранок, обід, вечір, ніч. Наприклад, з любов'ю змальований початок дня: «Який ранок! Сонце, скрізь сонце, по всіх верхах, по вільхах, по соснах, по дубах. Світ – храм, а в нім засвічено всі свічі» (Самчук, 1993:200), «сонце … сходить не так, як завжди, ліс стоїть бадьоріше, поле майорить, мов прапор святочний, небо синє, таке синє, аж ніяково …», «довкруги білі ромашки і сині

дзвіночки, на них падає ранішнє сонце» (Самчук, 1993:166). Ніч має свої барви, свою таємничість, свою силу: «чорна, весняна, як оксамит», «чудесна, свіжа, пахуча» (Самчук, 1993:199). Кожне серце зворушать ці описи, збудять зовнішні і внутрішні почуття, які впливатимуть на розвиток естетичної культури читачів.

Зима змальована як «довга, смутна» пора року, коли «снігу наринуло, луг засипало» (Самчук, 1993:100); взимку «небо прозоре, місяць великий, червонавий, верби іскряться під інеєм, вітрець східний стриже долиною, місцями горять зорі» (Самчук, 1993:123), «чути, як шерехтять сніжинки» (Самчук, 1993:95). Ці описи сприймаються як відображення естетики природи, що стає підґрунтям формування естетичної культури людських почуттів.

Весна, описана в романі, «робила свої щорічні веремії. Надулася і розлилася річка», «верби бруньки свої розчепірили, садок ожив» (Самчук, 1993:195). «Усе цвіте, все розвивається, усе манить, усе соковите, барвисте, свіже», «ластівки літають», «бджілки гудуть», «рокоче на стрісі лелека», «шпориш з землі витикається і застеляє подвір'я», «глибоке, чисте, синє, ласкаве небо»; «а потім, вечором цілою долиною розлягаються жаб'ячі скреготи. Все, здається, там кричить, навіть дерева, навіть сама земля» (Самчук, 1993:135); «сонце гріє, сосна пахне, килим зеленого жита стелиться вниз, сад квітучий, луг зелений. Хвиля в хвилю, краса в красу і яких тільки барв на всьому, на землі і на небі» (Самчук, 1993:137), «весна дихає пристрасним диханням, шумить лугом вода, а горою сосни. Зорі в небі жевріють … Земля набрякає, мов жила, що наливається свіжою кров'ю … Росте нечутно трава» (Самчук, 1993:199).

На літнього Миколи день видався «просто чудовий, рано холоднувато», «дуже свіжо, дуже тихо». Довкола все яскраво-зелене і на всьому стоїть краплиста роса, що переливається кришталем і виблискує промінням сонця», «… здовж річки лежить легкий туман» (Самчук, 1993:141), небо було «глибоке, чисте, синє, ласкаве», «інколи по ньому білі ковтуни хмарин пливуть повільно із заходу на схід», «під синім склепінням» неба « тягнуться довгим ключем дикі гуси» (Самчук, 1993: 135).

© *Eleonora Palykhata*

Кінець весни, початок літа, «вечорами та ночами … несеться спів соловейка – розкішний, сильний, барвистий, луннодзвінкий» (Самчук, 1993:144).

Письменник з любов'ю змальовує красу і багатство української природи, зокрема мішаного лісу «і дуби, і липи, і явори, і ясени, і берези», «а скільки під ногами гриба всілякого, топчешся по слизьких, старих бабках з м'якими капелюхами, по білих, твердих хрящах-гірчаках, по рожевих і синіх сироїжках, по червоних білокраплистих мухоморах; «птахи літають поміж гілляччям, шмигають дикі голуби, десь вистукує дятел в дупляву липу, десь дзвінко і лунко кряче крук», чути тут «стукотнечу, те крукання, те воркотання», «галявини з травою високою, і квітами, і суничником» і «чагарники молодих дерев – грабини, дубини, ясенини» (Самчук, 1993:145), а скільки тут птаства усякого, скільки квітів – білі ромашки, бузові дзвіночки, жовті кульбаби, пурпурово-червоні дикі гвоздички, на кущах білі парасольки-повійки» (Самчук, 1993:141), «цвітуть мальви та дикі ружі» (Самчук, 1993:162), «бринять у збіжжі сині голівки моторних волошок, десь-не-десь заборсалось стебло кукілю, справа і зліва підпадьомкають перепелиці і стрекочуть без перерви коники-стрибунці» (Самчук, 1993:253) – читаєш ці рядки роману і груди наповнюються почуттям щастя, радості, гордості, любові до своєї землі, що породжує наснагу і любов до життя – болючого, розкішного, соковитого (Самчук, 1993:146), що формує естетичну культуру читача.

Осінь, багата і щедра пора року, завжди тішить селянина. Автор описує її, як «розкішну, мов пожежа», «поля вимлівали під тягарем останнього тепла, рілля і стерні затяглися струнами бабиного літа», «ліси почали поволі розгорятися і горіти незгораємо» (Самчук, 1993:239).

Студенти роблять висновки, що усі пори року, дня, усе життя людини тим чи іншим чином торкається землі, бо людина створена із землі, працює на ній і піде в неї. Особливо земля була змістом життя селянина-трудівника, який успадкував любов до неї, щиро любив її, як свою матір-годувальницю, піклувався, обробляв влас-

ними руками, віддавав їй свою важку працю. Письменник порівнює землю з коханкою, яка «звабливо розпускає свої принади, що по них досхочу йдуть коханці і сиплють плодом, потом, молитвою» (Самчук, 1993:21), він закликає землю плодоносити: «Роди велике, непорочна! Роди, примати всіх родів!» (Самчук, 1993:21).

Студенти перейнялися почуттями любові до землі, яку У. Самчук змальовує у романі «Волинь»: «Земля для всіх і всього», «Земля найбільше щастя – більша за любов, за життя. Земля найбільший скарб – більший за золото і коштовні речі. Земля – сон мільйонів поколінь, казкове привабливе єство, містична сила космосу, наснага слабких і дужих. Золото, краса, любов, молодість і вічний учитель мужності! От що земля» (Самчук, 1993: 252).

Особливу увагу привернули студенти до явища персоніфікації у романі «Волинь»: «Земля тріпалась, мов піймана пташина, розгортала окраси, бриніла барвами» (Самчук, 1993:264), земля тримає «цупкими обіймами» (Самчук, 1993:324), «земля ссала кров упродовж віків з дідів-прадідів» (Самчук, 1993:333), «вітає ця нова земля» (Самчук, 1993:206), під час війни «земля виразно тремтіла» (Самчук, 1993: 376), як відгомін війни, сліди недавніх подій «земля ще не встигла випити рештки розлитої крові» (Самчук, 1993:514), «земля закостеніла» (Самчук, 1993: 363), «земля стогне тяжким стогоном» (Самчук, 1993:400).

Звертається увага майбутніх учителів-філологів на особливу любов до землі усіх хліборобів того часу і бажання придбати її якомога більше. Вони відзначають, що важка праця Матвія, скерована на здобуття землі, дає йому насолоду, задоволення. Він прагне купити її якнайбільше, віддати їй силу, бо вона дає можливість прогодувати дітей і заробити кошти, щоб придбати ще декілька десятин землі, бути господарем. «Земля належить тому, хто працює і хоче працювати. Так і має бути. Даром ні. Не хочу даром, коли можу купити, а той, хто не може – в розстрочку, на виплат. Тільки своє, працею куплене, солодке й дороге. Не оповажся робити інакше» (Самчук, 1993:396). За таку наполегливість і працьовитість Матвія поважали усі маєтні господарі, рахувалися з його думкою, при-

© *Eleonora Palykhata*

слухалися. Як батько, так і син тонко відчувають душу землі. «Володько чує цю землю, бачить її красу, її радість і горе … ціле єство повне вдячності до цього клаптя великої своєї батьківщини» (Самчук, 1993:409), «цілуй землю ту, в якій корінь твій і бийся за неї зо всіма», – наголошує автор (Самчук, 1993:533). Володько заявив батькові, що хіборобом він не буде, але його бентежили думки чи знайде він місце на землі. Перед ним постала проблема цивілізаційного вибору – «схід чи захід». Вагався, придивлявся, читав, слухав, спостерігав – і вибрав те, чого ще не бачив, що йому мало відоме, вибрав надію на краще майбутнє і це для нього був Захід – нові дороги, люди, почуття, враження від цього далекого й невідомого світу, де йому судилося жити і завершити свій життєвий поступ.

Естетика думки, естетика слова, багатство мовлення, колорит мовлення і мислення волинян спостерігається у використанні ними прислів'їв, приказок, наприклад: «не постукаєш – не відчинять» (Самчук, 1993:160), «хто шукає – знаходить» (Самчук, 1993:160), «під лежачий камінь і вода не тече» (Самчук, 1993:160), «аби лихо тихо» (Самчук, 1993:195), «що вб'єш, то в'їдеш» (Самчук, 1993:209), порівнянь «мовчить, мов той камінь» (Самчук, 1993:171), «розкішна, мов пожежа», «це не війна, а правдивий Страшний Суд» (Самчук, 1993:377) впливає на формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

Висновки

Пейзажі, портрети героїв роману, їхні вчинки, любов до праці, до рідної землі, дбайливе ставлення до неї, повага до батьків породжують естетичні почуття, що, відповідно, мають здатність формувати естетичну культуру студентів-філологів засобами художнього слова, виховувати особистість у кращих українських традиціях, на кращих прикладах художньої літератури, бачити прекрасне, що хвилює серце й душу. Зміст твору «Волинь» відповідає сьогоденню, оскільки зараз обговорюються питання продажу землі, яку зможуть дозволити собі викупити лише великі компанії і зовсім не з метою так каторжно і віддано працювати на ній, як Матвій, а

для подальшого збагачення. А також сьогодні перед сучасною молоддю постає таке ж питання, як і перед Володькою – залишитися тут, працювати за копійки і животіти, не сподіваючись ні на що, чи податися на захід і теж тяжко працювати, хоч в неволі, на чужині, але з можливістю принаймні сподіватися на краще. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у проведенні аналізу змісту інших творів художньої літератури, що уможливлює формування естетичної культури у майбутніх учителів-словесників.

Література

1. *Естетика:* підручник / за заг. ред. Л.Т. Левчук. 3-тє вид, допов. і переробл. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 520 с.

2. *Історія української літератури: XX – початку XXI ст.*: навч. посіб. у 3 т. / за ред. В.І. Кузьменка. Київ: Академвидав, 2013. Т. 1. 592 с.

3. Самчук У.О. *Волинь:* роман у трьох частинах. Київ: Дніпро, 1993. Т. 1. 573 с.

Палихата Е.Я.

Формування естетичної культури у майбутніх учителів-філологів засобами художнього слова (на матеріалі роману У. Самчука «Волинь»)

Висвітлено актуальну проблему формування естетичної культури у майбутніх учителів української мови і літератури за романом Уласа Самчука «Волинь». Здійснено аналіз науково-методичної та психолого-педагогічної літератури, спрямованої на розкриття морально-етичного світогляду письменника, який відобразив естетичну культуру засобом художнього слова. Використано системно-структурний аналіз і систематизацію матеріалів художнього твору для вироблення естетичних почуттів читача як органічного поєднання результатів спостереження над життям і поведінкою

© *Eleonora Palykhata*

персонажів твору. Проведено роботу майбутніх учителів-філологів над характеристикою основних героїв роману, які люблять землю, ревно працюють на ній, мають її за матір-годувальницю. Звернено увагу на цінні для естетичного розвитку читача описи природи, землі, неба, побуту селян, любов до батьків, рідного краю, що є основою формування естетичної культури. Продемонстровано роботу над портретними характеристиками головних героїв твору, зокрема: Матвія Довбенка, справжнього господаря – працьовитого, чесного, дбайливого; Насті – дружини Матвія, помічниці чоловіка у веденні домашнього господарства; Володька, нащадка українського хлібороба, який знав хліборобську працю, допомагав батькам на полі і вдома, спостерігав за природою, успішно пізнавав світ, але відмовився «бути мужиком» і пішов власною дорогою. Відображено роботу майбутніх учителів-філологів над описами української природи, характерними для весни, літа, осені, зими, для вранішньої, денної, вечірньої, нічної пори, що своєю красою збуджує почуття любові до всього навколишнього і впливає на формування естетичної культури. Обговорено питання персоніфікації рідної землі, що була сенсом життя хлібороба, «містичною силою космосу». Як результат, ретельна характеристика персонажів, селянської праці і пейзажів впливає на формування естетичної культури майбутніх учителів-словесників.

Ключові слова: професійна підготовка, естетика, культура, художнє слово.

Палыхата Э.Я.

Формирование эстетической культуры в будущих учителей-филологов средствами художественного слова (на материале романа У. Самчука «Волынь»)

В статье освещена актуальная проблема формирования эстетической культуры в будущих учителей украинского языка и ли-

© *Елеонора Палихата*

тературы по роману Уласа Самчука «Волынь». Произведён анализ методической, психологической, педагогической литературы, касающийся морально-этического мировоззрения писателя, который отразил эстетическую культуру средством художественного слова. Использованы системно-структурный анализ материалов романа, определены лучшие черты главных героев, которые любят землю, самоотверженно работают на ней. Сосредоточено внимание на описаниях природы, земли, неба, быта крестьян, любви к родителям, что выступает основой формирования эстетической культуры. Обсуждены вопросы персонификации родной земли, которая была смыслом жизни земледельца, «мистической силой космоса». Как результат, характеристика персонажей, крестьянского труда, пейзажей влияет на формирование эстетической культуры будущих учителей-словесников.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, эстетика, культура, художественное слово.

© Eleonora Palykhata

UDC 378.147:53]:006.44:37
DOI: 10.31470/2415-3729-2019-10-237-252

The System of Methodical Training a future physics teacher in Pedagogical IHEs in Conditions of the new Educational Standards Implementation

Pavlo Tokarev
Head of Laboratory, Department of Physics
G.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
✉ 2, Valentynivska Str., Kharkiv, Ukraine, 61000
E-mail: kafphysics1987@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1432-229X

Date of receipt of the article: October 01, 2019
Article accepted for publication: December 02, 2019

Система методичної підготовки майбутнього вчителя фізики в педагогічних ЗВО в умовах реалізації нових освітніх стандартів

Павло Леонідович Токарев
завідуючий лабораторією кафедри фізики
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
✉ вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61000

Дата надходження статті: 01 жовтня 2019 р.
Стаття прийнята до друку: 02 грудня 2019 р.

Abstract

The article reveals the system of methodical training for future Physics teacher, which is carried out in the conditions of new higher educational standards realization. The purpose of the article is to substantiate the basic principles for creating the system of methodical

training a future Physics teacher in pedagogical IHEs in the context of new educational standards implementation. In order to achieve this goal, a number of scientific search methods were used in the course of the research, including analysis, synthesis, generalization and comparison of the obtained research results. The benefit of the study is that the essence of the concepts of «training» and «vocational training» was revealed on the basis of the pedagogical literature analysis, and the content of the methodical system at the level of components (aims of training, content of educational material, methods, means, forms of organization of training, evaluation of the completed educational process) was considered in accordance with the theoretical and practical bases of its implementation at the level of approaches (systemic, competent, personal-activity, contextual), models and principles, in terms of the problems currently the higher education system facing. Moreover the article grounds that the basis for the system of methodical training of the future Physics teacher is the discipline «Methods of teaching Physics». The article provides a detailed description of this discipline, namely its aims and objectives, the principles of content selection and organization of educational material, the features of the educational process organization. The theoretical importance of the work is to improve the processes of organizing and conducting lessons in the discipline «Methods of teaching Physics» in the conditions of new educational technologies implementation. The author of the article concludes that the description of the new concept of improving the methodical system of Physics teaching and learning leads to a rational combination of traditional and innovative forms, organization, methods and means of teaching.

Key words: training, vocational training, methodical training system, future Physics teacher, higher education standards.

References

1. Abdulina, O.A. (1993). Lichnost studenta v protsesse professionalnoy podgotovki [Student's personality in the training process]. *Vyisshee obrazovanie v Rossii – Higher education in Russia,* 3, 165–171 [in Russian].

 © *Pavlo Tokarev*

2. Boliubash, Ya.Ya. (1997). Orhanizatsiia navchalnoho protsesu u vyshchykh zakladakh osvity: Navchalnyi posibnyk dlia slukhachiv zakladiv pidvyshchennia kvalifikatsii systemy vyshchoi osvity [Organization of the educational process in higher education institutions: a textbook for students of higher education institutions]. Kyiv : VVP «KOMPAS» [in Ukraine].

3. Vasylieva, M.P. (2003). Teoretychni osnovy deontolohichnoi pidhotovky pedahoha [Theoretical bases of teacher's deontological training]. *Doctor's thesis*. Kharkiv: H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University [in Ukraine].

4. Desnenko, S.I. (2007). Metodicheskaya podgotovka studentov pedvuzov k resheniyu zadachi razvitiya lichnosti uchaschihsya pri obuchenii fizike v shkole [Methodological training of the students of pedagogical universities to solve the problem of developing the learners' personalities in teaching Physics at school]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Moskva: Moscow Pedagogical University [in Russian].

5. Hladush, V.A. & Lysenko, H.I. (2014). Pedahohika vyshchoi shkoly: teoriia, praktyka, istoriia [Higher education pedagogy: theory, practice, history]. Dnippropetrovsk [in Ukraine].

6. Pavlyk, O.Yu. (2004). Profesiino-pedahohichna pidhotovka maibutnikh perekladachiv do vykorystannia ofitsiino-dilovoho movlennia [Professional and pedagogical training of future translators for using official business language]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Khmelnytskyi: Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine [in Ukraine].

7. Yarmachenko, M.D. (Ed.) (2001). Pedahohichnyi slovnyk [Pedagogical dictionary]. Kyiv : Ped. Dumka [in Ukraine].

8. Prohorov, A.M. (Ed.) (1999). Rossiyskaya pedagogicheskaya entsiklopediya [Russian Pedagogical Encyclopedia]. Moskva : Nauch. izd-vo «Bolshaya Rossiyskaya entsiklopediya» [in Russian].

9. Kudritskiy, A.V. (Ed.) (1989). Ukrainskiy Sovetskiy entsiklopedicheskiy slovar [Ukrainian Encyclopedic Dictionary]. Kyiv : Glav. red. USE [in Russian].

10. Cheshuina, T.G. (2006). Proizvodstvennaya praktika kak faktor formirovaniya professionalnoy kompetentnosti studentov pedvuza [Industrial practice as a factor in the formation of professional competence of the pedagogical higher educational institutions students]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Tomsk: Tomsk State Pedagogical University [in Russian].

11. Batyisheva, S.Ya.(Ed.)(1999).Entsiklopediyaprofessionalnogo obrazovaniya [Encyclopedia of Professional Education]. Moskva : APO [in Russian].

Вступ

Запровадження в освітній процес закладів вищої освіти (ЗВО) стандартів нового покоління актуалізувало проблему обліку змінених вимог до освіти вчителя як майбутнього фахівця. В даний час в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) затребуваний педагог нового типу, здатний успішно, творчо працювати в сучасній школі, що постійно змінюється. У зв'язку з цим перед системою вищої педагогічної освіти стоять проблеми, пов'язані: зі сполученням стандартів, з урахуванням вимог відповідно до галузевого стандарту вищої освіти, вимог до мінімуму змісту і рівня фахової підготовки для отримання кваліфікації «вчитель», з новим розумінням результатів професійної освіти. Особливістю такої освітньої програми є зміна цільових домінант: переорієнтація цілей підготовки із загально-наукової на професійно-педагогічну, з методичної на дидактичну. Це вимагає переорієнтації освітньої програми, спрямованої на підготовку майбутніх вчителів, в тому числі майбутніх вчителів фізики, в частині цілей освіти, уявлень про освітні результати, інтерпретації змісту освіти, організаційних форм освітнього процесу.

Професійна компетентність випускника педагогічного ЗВО визначається володінням цілісною сукупністю всіх елементів системи освіти, а не кожним з них окремо. Саме об'єднанням усіх елементів освіти в цілісну професійну діяльність визначає роль і значення вимог до системної підготовки фахівця.

© *Pavlo Tokarev*

Потребує перегляду і сформована система методичної підготовки майбутнього вчителя фізики. В період навчання у ЗВО майбутнім вчителям фізики необхідно навчитися самостійно застосовувати засвоєні знання і способи дії в нових умовах, здійснювати перенесення засвоєного на рішення нових навчальних і практичних завдань, тобто бути готовими в майбутній професійній діяльності виконувати не відтворюючу, а перетворюючу продуктивну діяльність. Це дозволить випускникам як майбутнім фахівцям бути конкурентно спроможними.

Загально-теоретичні підходи до змісту та організації професійної підготовки вчителя розкриті в працях О.А. Абдуліної, С.У. Гончаренка, Н.В. Кузьміної, Н.Г. Ничкало, О.С. Падалки, А.І. Щербакова, В.Д. Шарко.

Питаннями вдосконалення змісту та якості фізичної освіти займалися і займаються ряд вчених-дослідників: П.С. Атаманчук, С.П. Величко, В.Ф. Заболотний, О.І. Іваницький, А.І. Ляшенко, Ю.М. Орищин, А.І. Павленко, Т.М. Попова, В.Ф. Савченко, М.І. Садовий, В.Д. Сиротюк, В.П. Сергієнко, Б.А. Сусь, В.Д. Шарко, М.І. Шут.

Загальні положення методики навчання фізики у вищій школі викладено в дослідженнях О.І. Бугайова, С.П. Величка, С.У. Гончаренко, В.М. Зіміна, А.В. Касперського, Є.В. Коршака, А.І. Ляшенка, О.М. Мелешиної, М.І. Шута.

Проте, попри посилену увагу науковців до проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя, не отримала належного опрацювання система методичної підготовки майбутнього вчителя фізики.

Метою статті є обґрунтування основних засад створення системи методичної підготовки майбутнього вчителя фізики в педагогічних ЗВО в умовах реалізації нових освітніх стандартів.

Матеріал і методи дослідження

Для досягнення поставленої мети у ході дослідження було використано низку методів наукового пошуку, зокрема – аналіз,

синтез, узагальнення та порівняння отриманих результатів дослідження.

Результати та їх обговорення

Основними напрямами підготовки майбутнього вчителя фізики визначається комплекс методологічних, педагогічних, методичних проблем, які ставляться і розв'язуються через залучення студентів вищої школи до практичної педагогічної діяльності, спрямованої на підвищення рівня їхнього професіоналізму.

Зміст поняття «підготовка» в педагогічній енциклопедії розглядається як сукупність спеціальних знань, умінь й навичок, якостей, трудового досвіду й норм поведінки, які забезпечують можливість успішної роботи з визначеної професії; як процес повідомлення відповідних знань й умінь [Прохорова, 1999]. За педагогічним словником «підготовка» – це формування та збагачення настанов, знань та вмінь, які необхідні індивіду для адекватного виконання специфічних завдань (Ярмаченко, 2001). Енциклопедія професійної освіти визначає «підготовку» як загальний термін стосовно прикладних завдань освіти, коли передбачається засвоєння певного соціального досвіду з метою його подальшого застосування під час виконання специфічних завдань практичного, пізнавального чи навчального характеру. Причому такі завдання найчастіше пов'язані з певним видом регулярної діяльності. Сенс поняття «підготовка» розкривається у двох його значеннях: як навчання, тобто як деякий спеціально організований процес формування готовності до виконання майбутніх завдань, та як готовність, під якою розуміють наявність компетенції, знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання певної сукупності завдань (Батышев, 1999).

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що сьогодні не існує єдиного погляду на трактування поняття «підготовка». Так, М. Васильєва вважає, що під терміном «підготовка» слід розуміти процес формування, удосконалення знань, умінь, навичок, якостей особистості, необхідних для виконання діяльності, здійснюваної в ході навчання, самоосвіти або

© *Pavlo Tokarev*

професійної освіти [Васильєва, 2003]. У свою чергу, С. Головін зазначав, що це підготовка людини до оволодіння певною професією та виконання відповідної професійної діяльності на достатньо високому рівні (Кудрицкий, 1989).

Професійна підготовка в науково-практичній літературі також має різні тлумачення. За педагогічним словником професійна підготовка є системою професійного навчання, метою якої є прискорене набуття тими, хто навчається, навичок, необхідних для виконання певної роботи

або ж групи робіт (Ярмаченко, 2001). Найбільш лаконічне визначення поняття «професійна підготовка» належить В.А. Гладушу. У своєму навчальному посібнику він зазначає, що це «здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю» (Гладуш, 2014).

Деякі з науковців (О. Абдуліна, Н. Кузьміна, Н. Тализіна та ін.) зазначають, що професійна підготовка майбутнього вчителя – це процес формування й набуття настанов, знань та вмінь, необхідних спеціалісту для належного виконання спеціальних завдань навчально-виховного процесу. Інші (Л. Ахмедзянова, І. Богданова, Е. Карпова, Н. Кічук та ін.) наголошують на тому, що професійна підготовка майбутнього вчителя – це цілісний процес засвоєння й закріплення загально-педагогічних та соціальних знань, умінь і навичок (Абдулина, 1993).

Згідно з визначенням О. Павлик, «професійна підготовка майбутнього вчителя – цілісний процес засвоєння та закріплення загально-педагогічних і спеціалізованих знань, умінь і навичок, результатом якого вважається вироблення у майбутніх учителів готовності до професійної діяльності» (Павлик, 2004).

Учитель фізики повинен мати високий рівень знань та вмінь, володіти методикою викладання свого матеріалу, психології та педагогіки, необхідний для реалізації навчально-виховної діяльності.

Зміст методичної підготовки майбутнього вчителя фізики повинен бути осмислений відповідно до теоретичних і практич-

них основ реалізації системи даної підготовки на рівні підходів (системного, компетентнісного, особистісно-діяльнісного, контекстного), моделей, принципів. Система методичної підготовки майбутнього вчителя фізики спрямована на підготовку майбутнього вчителя фізики до реалізації освітнього процесу в школі в області фізичної освіти, основними компонентами якої вважаються цілі навчання, зміст навчального матеріалу, методи, засоби, форми організації навчання, оцінка здійсненого навчального процесу.

Компоненти методичної системи різноманітні за умови дотримання певних вимог до них: адекватності цілям підготовки на основі врахування компетенцій, заявлених в освітньо-професійній програмі з галузі знань 01 Освіта зі спеціальності 014 Середня освіта (Фізика); відображення процесів, що відбуваються в науці (фундаменталізація, інтеграція і взаємодія наук, різні форми пізнання і методи дослідження); відповідності тенденціям гуманізації, демократизації освітнього процесу з урахуванням особистісно-орієнтованого підходу до навчання; забезпечення умов для самостійної діяльності студентів по досягненню цілей підготовки; поєднання традиційних та інноваційних форм, методів, засобів навчання, спрямованих на формування професійних компетенцій; використання системи оціночних засобів сформованості професійних компетенцій майбутнього вчителя фізики.

Цілі методичної підготовки майбутнього вчителя фізики розбиваються на дві групи відповідно до визначення сутності даної підготовки як взаємопов'язаних, взаємодоповнюючих і взаємообумовлених процесів:

1) оволодіння студентом основами методичної діяльності, що включає формування компетенцій, знань, умінь в області методики навчання фізики, результатом якої є готовність до даної діяльності;

2) підготовка майбутнього вчителя фізики до дослідницької діяльності з проблем шкільної фізичної освіти, результатом якої є сформованість дослідницьких умінь узагальненого характеру.

Особливості методичної системи полягають в наступному: єдність загально-педагогічної і методичної підготовки; взаємодоповнюючість і взаємозумовленість окремих компонентів методичної системи та складових пропедевтичної та спеціальної, цілеспрямованої підготовки; відкритість системи методичної та динамічний характер підготовки майбутнього вчителя фізики.

Методична підготовка майбутнього вчителя фізики як система повинна володіти цілісністю і включати всі види підготовки: теоретичну, практичну, дослідницьку. У структурі системи методичної підготовки майбутнього вчителя фізики можна виділити пропедевтичну підготовку, яка містить загальнокультурну, психолого-педагогічну, предметно-освітню складові, а також цілеспрямовану методичну підготовку, що включає теоретичну, практичну і дослідницьку складові (Десненко, 2007).

Загальнокультурна складова пропедевтичної підготовки ґрунтується на знаннях в галузі економічної теорії, права, філософії, іноземної мови тощо, отриманих студентами при вивченні курсів «Основи економічної теорії», «Політично-правові студії», «Філософія», «Іноземна мова» та інші.

Основу психолого-педагогічної складової представляють компетенції, знання і вміння в області психології і педагогіки, сформовані у студентів при вивченні курсів «Психологія», «Педагогіка».

Предметно-освітня складова представлена компетенціями, знаннями, вміннями, набутими студентами при вивченні фундаментальних курсів («Механіка», «Молекулярна фізика», «Електрика і магнетизм», «Оптика», «Атомна і ядерна фізика» (а також циклу професійно-орієнтованої підготовки («Класична фізика», «Електродинаміка», «Квантова фізика», «Термодинаміка і статистична фізика», «Математичні методи фізики», «Астрономія» тощо), зміст яких становить, в тому числі, фізичний ціннісно-орієнтований матеріал.

Основне завдання практичних занять з фундаментальних курсів – узагальнити і систематизувати знання зі шкільного кур-

су фізики і оволодіти методологією їх отримання, підготувати студентів до сприйняття навчальних дисциплін методичного спрямування, які будуть розглядатися на старших курсах навчання.

Основу дослідницької складової представляють компетенції, знання, вміння, набуті студентами при вивченні дисципліни «Основи експериментальної фізики», а також при виконанні спеціальних завдань дослідницького характеру, пропонованих студентам в рамках дисципліни «Методика навчання фізики». Дослідницька складова цілеспрямованої підготовки сприяє творчому осмисленню студентами як майбутніми учителями фізики власної діяльності з підготовки до реалізації процесу навчання школярів фізики, їх творчої самореалізації. Зміст даної складової направлено на організацію творчої роботи майбутніх вчителів фізики.

Моделі розвитку дослідницької діяльності у майбутніх вчителів фізики здійснюється за допомогою формування дослідницьких умінь, об'єднаних в чотири групи (методологічні, предметні, методичні, рефлексивно-оціночні) відповідно до їх призначення (Десненко, 2007).

Найбільш ефективно формування методологічних і предметних умінь може відбуватися при виконанні студентами навчально-пізнавальної діяльності, методичних і рефлексивно-оціночних умінь відповідно при виконанні навчально-професійної діяльності. Спеціальним засобом, що сприяє оволодінню студентами дослідними вміннями, може служити комплекс навчально-дослідних завдань. Застосування на заняттях комплексу навчально-дослідних завдань як спеціального дидактичного засобу забезпечує цілеспрямоване оволодіння майбутніми учителями фізики теоретичними основами дослідницької діяльності через формування у них дослідницьких умінь і спеціальну підготовку майбутніх вчителів фізики до здійснення дослідницької діяльності з проблем фізичної освіти в їх майбутній професійній діяльності.

Компетенції, знання і вміння, отримані студентами при здійсненні теоретичної складової підготовки, майбутні вчителі фізики реалізують в процесі педагогічної практики на III і IV курсах (практична складова підготовки).

Потрібно вибудовувати педагогічну практику в школі як цілісний педагогічний процес, спрямований на формування у майбутнього вчителя професійної, комунікативної, організаторської, дослідницької та конструктивної компетенцій. При цьому сам процес повинен визначатися поетапною реалізацією змісту практики: педагогічний компонент → методичний компонент → психологічний компонент (Чешуина, 2006).

Провідною характеристикою студента як суб'єкта професійної діяльності є його ініціативне, самостійне і творче ставлення до зовнішньої дійсності, колегам і самому собі. Тому науково-дослідницька діяльність студента під час практики стає основною умовою для формування зазначених якостей.

Організація освітнього процесу в рамках дисципліни «Методика навчання фізики» спрямована на реалізацію предметних і особистісних цілей, представлених далі:

1) предметні цілі – оволодіння науково-педагогічним апаратом і ціннісними орієнтаціями в області методики навчання і виховання фізики; оволодіння знаннями про зміст і організації освітнього процесу з фізики в закладах загальної середньої освіти і про зміст видів професійної діяльності вчителя фізики; формування рівня освіченості, який відповідає особистісному потенціалу студентів, інтересам і потребам, забезпечує можливість початку їх професійної діяльності як вчителів фізики;

2) особистісні цілі – розвиток здатності до логічного, аналітичного, критичного мислення; формування готовності до саморозвитку; формування особистої відповідальності в прийнятті рішень; розвиток загальних здібностей: спілкування і співпраці, точності і продуктивності в розв'язанні задач; сприяння розвитку особистості майбутнього вчителя фізики, зокрема розвитку його особистісно-професійної позиції як необхідної умови ефективної організації освітнього процесу з фізики в школі (Десненко, 2007).

Організація освітнього процесу в рамках дисципліни «Методика навчання фізики» на лекційних, семінарсько-практичних, лабораторних заняттях, при виконанні студентами самостійної ро-

боти, спрямованих на реалізацію методичної підготовки майбутнього вчителя фізики, має ряд особливостей:

1) модульно-рейтингова організація освітнього процесу;

2) реалізація ідеї варіативності і рівневої диференціації при організації занять;

3) застосування контекстного і особистісно-діяльнісного підходів до організації навчально-пізнавальної та навчально-професійної діяльності студентів;

4) здійснення на заняттях гнучкого і варіативного управління навчальною діяльністю студента;

5) проблематизація і діалогізація освітнього процесу;

6) включення студентів в освітній процес як суб'єктів діяльності;

7) використання при організації освітнього процесу на заняттях активних та інтерактивних форм і методів навчання;

8) включення в зміст занять спеціального дидактичного засобу – комплексу навчально-методичних завдань;

9) здійснення студентами на заняттях рефлексії, самооцінки.

Важливою формою теоретичного і практичного придбання професійних знань студентів з дисципліни «Методика навчання фізики» є заняття практичного характеру. Практичні заняття передбачають, згідно з навчальним посібником Я.Я. Болюбаша «Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах»: «детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни» і формування видів знань за їх практичним застосуванням за допомогою індивідуального виконання спеціальних завдань. «Основна дидактична мета практичного заняття – розширення, поглиблення і деталізація наукових знань, отриманих студентами на лекціях і в процесі самостійної роботи, спрямованих на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, прищеплення умінь і навичок, розвиток наукового мислення та усного мовлення студентів» (Болюбаш, 1997).

Таким чином, практичні заняття з методики навчання фізики дають можливість реалізувати компетентнісне становлення

Система методичної підготовки майбутнього вчителя фізики в педагогічних ЗВО в умовах ...</кваліфікованого фахівця (вчителя фізики) за допомогою виконання посильних завдань спеціального професійного спрямування.

Лабораторні заняття з «Методики навчання фізики» спрямовані на формування у студентів педагогічного навчального закладу експериментальних видів знань, і є неподільною складовою в структурі наукового знання (теорія, практика і експеримент). «Дидактичною метою лабораторного заняття є практичне підтвердження окремих теоретичних положень даної навчальної дисципліни, набуття практичних умінь і навичок роботи з лабораторним устаткуванням, обчислювальною технікою, вимірювальною апаратурою, методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній області» (Болюбаш, 1997).

Висновки

Теоретичне значення роботи полягає в удосконаленні процесів організації та проведення занять з курсу «Методика навчання фізики» в умовах реалізації нових освітніх технологій. Опис нової концепції щодо вдосконалення методичної системи навчання фізики і її викладання, призводить до раціонального поєднання традиційних та інноваційних форм, організації, методів і засобів навчання.

Перспективи подальших досліджень полягають в розробці дидактичного матеріалу інноваційного змісту для курсу «Методика навчання фізики» з використанням інтерактивних технологій.

Література

1. Абдулина О.А. Личность студента в процессе профессиональной подготовки. Высшее образование в России. 1993. № 3. С. 165–171.

2. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти : навчальний посібник для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти. Київ: ВВП «КОМПАС», 1997. 64 с.

3. Васильєва М.П. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога : дис. д-ра пед. наук : 13.00.04 / ХДПУ імені Г.С. Сковороди. Харків, 2003. 432 с.

4. Десненко С.И. Методическая подготовка студентов педвузов к решению задачи развития личности учащихся при обучении физике в школе : автореферат дис. доктора педагогических наук : 13.00.02, 13.00.08. Москва, 2007. 48 с.

5. Гладуш В.А., Лисенко Г.І. Педагогіка вищої школи : теорія, практика, історія : навч. посібник. Дніропетровськ, 2014. 416 с.

6. Павлик О.Ю. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх перекладачів до використання офіційно-ділового мовлення : Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04: Національна академія держ. прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. Хмельницький, 2004. 19 с.

7. Педагогічний словник / за ред. М.Д. Ярмаченка. Київ : Пед. Думка, 2001. 514 с.

8. Российская педагогическая энциклопедия / под. ред. А.М. Прохорова. Москва : Науч. изд-во «Большая Российская энциклопедия», 1999. Т. 2. 423 с.

9. Украинский Советский энциклопедический словарь / за ред. А.В. Кудрицкий. Київ : Глав. ред. УСЭ, 1989. Т. 3. 772 с.

10. Чешуина Т.Г. Производственная практика как фактор формирования профессиональной компетентности студентов педвуза : автореферат диссертации кандидат педагогических наук. Томск, 2006. 23 с.

11. Энциклопедия профессионального образования в 3-х т. / под. ред. С.Я. Батышева. Москва : АПО, 1999. Т. 2. 440 с.

Токарев П.Л.

Система методичної підготовки майбутнього вчителя фізики в педагогічних ЗВО в умовах реалізації нових освітніх стандартів

Анотація

У статті розкривається система методичної підготовки майбутнього вчителя фізики, що здійснюється в умовах реалізації

© Pavlo Tokarev

нових освітніх стандартів вищої освіти. На основі аналізу педагогічної літератури розкрито сутність понять «підготовка» та «професійна підготовка». Зміст методичної системи на рівні компонентів (мети навчання, зміст навчального матеріалу, методи, засоби, форми організації навчання, оцінка здійсненого навчального процесу) осмислюється відповідно до теоретичних і практичних основ її реалізації на рівні підходів (системного, компетентнісного, особистісно-діяльнісного, контекстного), моделей, принципів, в аспекті проблем, що стоять в даний час перед системою вищої педагогічної освіти. Обґрунтовується, що основу системи методичної підготовки майбутнього вчителя фізики становить дисципліна «Методика навчання фізики». У статті наводиться докладний опис даної дисципліни (цілі і завдання, принципи відбору змісту та організації навчального матеріалу, особливості організації освітнього процесу).

Ключові слова: підготовка, професійна підготовка, система методичної підготовки, майбутній вчитель фізики, стандарти вищої освіти.

Токарев П.Л.

Система методической подготовки будущего учителя физики в педагогических ЗВО в условиях реализации новых образовательных стандартов

Аннотация

В статье раскрывается система методической подготовки будущего учителя физики, осуществляемая в условиях реализации новых образовательных стандартов высшего образования. На основе анализа педагогической литературы раскрыта сущность понятий «подготовка» и «профессиональная подготовка». Содержание методической системы на уровне компонентов (цели обучения, содержание учебного материала, способы, средства, формы

© *Павло Токарев*

организации обучения, оценка совершённого учебного процесса) осмысливается в соответствии с теоретическими и практическими основами её реализации на уровне подходов (системного, компетентностного, личностно-деятельностного, контекстного), моделей, принципов, в аспекте проблем, стоящих в настоящее время перед системой высшего педагогического образования. Обосновывается, что основу системы методической подготовки будущего учителя физики составляет дисциплина «Методика обучения физике». В статье приводится описание данной дисциплины (цели и задачи, принципы отбора содержания и организации учебного материала, особенности организации образовательного процесса).

Ключевые слова: подготовка, профессиональная подготовка, система методической подготовки, будущий учитель физики, стандарты высшего образования.

© Pavlo Tokarev

UDC: 378.6:61
DOI: 10.31470/2415-3729-2019-10-253-266

Realization and Experimental Check of Didactic Conditions of Forming the Information-Digital Competence of Students of Medical Institutions of Higher Education

Nataliia Iukhno
Teacher of the Department of Foreign Languages
Kharkiv National Medical University
✉ 4 Nauky Avenue, Kharkiv, Ukraine,61022
E-mail: yukhno.natalya@i.ua
ORCID: 0000-0002-1825-0097

Date of receipt of the article: October 01, 2019
Article accepted for publication: December 02, 2019

Реалізація та експериментальна перевірка дидактичних умов формування інформаційно-цифрової компетентності студентів медичних закладів вищої освіти

Наталя Володимирівна Юхно
викладач кафедри іноземних мов
Харківський національний медичний університет
✉ Пр. Науки, 4, м. Харків, Україна, 61022

Дата надходження статті: 01 жовтня 2019 р.
Стаття прийнята до друку: 02 грудня 2019 р.

Abstract

In accordance with the purpose, the article describes the general organization, stages of conducting and the results of pedagogical experiment on checking the effectiveness of the implementation of didactic conditions for forming the information-digital competence

of students of medical institutions of higher education. The author proposes the model and ways of realization of the didactic conditions: actualization of the motivational-value training of students of medical institutions of higher education; organization of interaction of students and teachers of medical institutions of higher education on the Internet through the creation of information-digital educational environment on the basis of individual support for the student; creation of individual educational routes for students in the course of training and production practices. At the ascertaining stage of the pedagogical experiment, the *criteria and indicators* were specified: motivational (presence of positive motivation for the formation of information-digital competence), cognitive (systematic and thoroughness of theoretical and practical knowledge regarding the formation of information-digital competence of students), operational (development of skills for organization), implementation, evaluation, improvement of information-digital competence formation), personality-reflection (introspection and reflection); levels of information-digital competence of higher education medical institutions students (high, average, low), which contribute to the positive dynamics of information-digital competence of students of medical institutions of higher education. At the formative stage of the pedagogical experiment, the didactic conditions of forming the informational-digital competence of students of medical institutions of higher education on the target, procedural and evaluation-effective stages of the developed model were realized. At the control stage of the pedagogical experiment, there was a significant increase in the level of information-digital competence of students of medical institutions of higher education in the EG: by 21.3% the number of students with a high level of education increased; by 24.3% – with an average level; 45.6% decreased the number of students with the initial level of their information-digital competence. According to the results of the statistical processing of the data of the pedagogical experiment participants, there was a significant increase in the levels of all indicators that were measured. It is established that the formation

© Nataliia Iukhno

of information-digital competence of students of medical institutions of higher education is facilitated by certain didactic conditions.

Key words: pedagogical experiment, student, medical institution of higher education, didactic conditions, model, formation, information-digital competence.

References

1. Zhernovnykova, O.A. (2009). Dydaktychni umovy stymuliuvannia samostiinoi navchalnoi diialnosti studentiv medychnykh koledzhiv [Didactic conditions of stimulation of independent educational activity of students of medical colleges]. *Candidate's thesis.* Kharkiv: H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University [in Ukrainian].

2. Zhernovnykova, O.A. & Yefymova, T.V. (2018). Tekhnolohiia formuvannia informatsiino-tsyfrovoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv matematyky: teoretychnyi aspect [Technology of formation of information-digital competence of future mathematics teachers: theoretical aspect]. *Naukovo-doslidna robota studentiv yak chynnyk udoskonalennia profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia – Student Research as a Factor for Improving the Future Teacher's Professional Training,* 17, 118–132 [in Ukrainian].

3. Lobach, N.V. (2016). Formuvannia informatsiino-analitychnoi kompetentnosti maibutnikh likariv v osvitnomu seredovyshchi vyshchoho medychnoho navchalnoho zakladu [Formation of information and analytical competence of future doctors in the educational environment of a higher medical institution] *Candidate's thesis.* Poltava: Poltavskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni V.H. Korolenka [in Ukrainian].

4. Nalyvayko, O.O. (2018). Formuvannia informatsiino-tsyfrovoi kompetentnosti yak rezultatu profesiinoi pidhotovky studentiv klasychnykh universytetiv [Formation of information-digital competence as a result of professional training of students of classical universities]. *Pedahohichnyi almanakh – Pedagogical Almanac,* 40, 129–134 [in Ukrainian].

5. Rekomendatsiia 2006/962/ IeS Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady (IeS) «Pro osnovni kompetentsii dlia navchannia protiahom usoho zhyttia» [Recommendation 2006/962/ EC of the European Parliament and of the Council (EU) on Key competences for lifelong learning]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975 [in Ukrainian].

6. Romanovsky, O., Grinova, V., Zhernovnikova, O., Stefan, L. & Pheasant, V. (2018). Formuvannia tsyfrovoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv matematyky: konstatuvalnyi etap [Formation of digital competence of future mathematics teachers: ascertaining stage]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information Technologies and Learnining Tools,* 65 (3), 184–200. Retrieved from https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2412 [in Ukrainian].

7. Sharlovich, Z.P. (2015). Formuvannia profesiino-pedahohichnoi kompetentnosti medychnykh sester simeinoi medytsyny v protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of professional and pedagogical competence of family medicine nurses in the process of professional training] *Candidate's thesis.* Zhytomyr: Zhytomyrskyi derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

8. Iukhno, N.V. (2019). Obgruntuvannia dydaktychnykh umov formuvannia informatsiino-tsyfrovoi kompetentnosti studentiv medychnoho koledzhu [Substantiation of didactic conditions of formation of information-digital competence of medical college students]. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky – Scientific notes of the Department of Pedagogy,* 44, 315-322 [in Ukrainian].

Вступ

В умовах сучасного інформаційного суспільства, коли старіння інформації відбувається набагато швидше, ніж закінчується цикл навчання в середній та вищій школі, виникла необхідність переорієнтування системи освіти з парадигми знань на компетентнісну модель. Компетентнісний підхід стає популярним і широко використовується у всьому світі, оскільки в ньому

© *Nataliia Iukhno*

навчання передбачає опанування здобувачами освіти не тільки знань, а й цілісного досвіду вирішення життєво важливих проблем, виконання ключових соціальних функцій і ролей (Лобач, 2016). Реформування, які нині відбуваються в медицині свідчать про те, що завдання викладача, який навчає студентів-медиків, – підготувати здобувачів освіти до професійної діяльності, сформувати у них відповідні знання, уміння й навички, та ефективно діяти в різних умовах, що склалися (Жерновникова, 2009; Шарлович, 2015).

В. Гриньова (2018), О. Жерновникова (2018), Н. Морзе (2018), О. Наливайко (2018), О. Романовський (2018), В. Фазан (2018), Л. Штефан (2018) та ін. у своїх наукових дослідженнях визначають одним із напрямів підготовки – упровадженні в освітній процес ІКТ. Тому актуальності набуває створення моделі формування інформаційно-цифрової компетентності студентів медичного ЗВО.

У зв'язку з цим **мета** статті – описати організацію і результати експериментального дослідження щодо реалізації дидактичних умов формування інформаційно-цифрової компетентності студентів медичних закладів вищої освіти.

Матеріал і методи досліджень

Відповідно до мети в процесі роботи було використано такі методи дослідження: теоретичні (аналіз і синтез, абстрагування й ідеалізація, індукція й дедукція, аналогія, порівняння, зіставлення – для вивчення літературних джерел, наукових досліджень у яких описано вирішення проблеми формування інформаційно-цифрової компетентності студентів медичних закладів вищої освіти; дефініційний аналіз – для визначення й конкретизації базових понять дослідження; емпіричні (спостереження – для вивчення стану формування інформаційно-цифрової компетентності студентів медичних закладів вищої освіти; анкетування та експертне оцінювання студентів); статистичні методи для обробки експериментальних даних та їх відображення в графічних і табличних формах.

Результати та їх обговорення

В Україні зовсім недавно почався процес реформування середньої освіти. При це нові освітні стандарти беруть за основу «Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи з формування ключових компетентностей освіти упродовж життя» (18.12.06) (Рекомендація, 2006), але не обмежуються ними. Однією із компетентностей є інформаційно-цифрова, яку у дослідженні розглядаємо як складову мотиваційно-змістового, діяльнісно-процесуального та рефлексійно-особистісного компонентів, сформованість яких сприяє майбутньому фахівцю в професійній діяльності цілеспрямовано використовувати ІКТ, розуміти етику роботи з інформацією, проводити самоаналіз власної діяльності (Юхно, 2019).

В попередніх дослідженнях обґрунтовано дидактичні умови формування інформаційно-цифрової компетентності студентів медичних закладів вищої освіти: актуалізація мотиваційно-ціннісної підготовки студентів медичних закладів вищої освіти; організація взаємодії студентів і викладачів медичних закладів вищої освіти у мережі Інтернет через створення інформаційно-цифрового навчального середовища на основі індивідуального супроводу студента; створення індивідуальних освітніх маршрутів студентів при проходженні навчальної та виробничої практик (Юхно, 2019). Розроблено модель формування інформаційно-цифрової компетентності студентів, яку слід реалізувати на цільовому, процесуальному та оцінно-результативному етапах.

Педагогічний експеримент тривав упродовж 2018–2019 рр. на базі Харківського національного медичного університету та Харківського медичного коледжу і містив три етапи: констатувальний, контрольний та формувальний. На констатувальному було створено експериментальну групу (ЕГ), яка об'єднувала 142 студенти, та контрольну групу (КГ), яка налічувала 143 студенти. Упровадження педагогічного експерименту в освітній процес мало на меті реалізації дидактичних умов формування інформаційно-цифрової компетентності студентів ме-

© *Nataliia Iukhno*

дичних ЗВО. Слід зазначити, що у освітній процес студентів експериментальної групи було реалізовано обґрунтовані дидактичні умови. Організація освітнього процесу студентів контрольної групи відбувалася без змін, тобто традиційно.

На констатувальному етапі експериментального дослідження було визначено *критерії та обґрунтовано показники*. Першим критерієм було обрано мотиваційний, який характеризувався наявною позитивною мотивацією студентів до формування інформаційно-цифрової компетентності. Другий критерій, який визначався на основі певним обсягом знань, зокрема системністю та ґрунтовністю теоретичних та практичних знань щодо формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів освіти, був когнітивний. Третій критерій – операційний – мав на меті перевірку сформованих умінь та навичок формування інформаційно-цифрової компетентності. Останній, четвертий критерій, – особистісно-рефлексійний. Даний критерій передбачав проведення самоаналізу та рефлексії здобувачів освіти. Також було визначено рівні сформованості інформаційно-цифрової компетентності студентів: високий, середній та низький.

На формувальному етапі експериментального дослідження було упроваджено в освітній процес визначені дидактичні умови формування інформаційно-цифрової компетентності студентів на цільовому, процесуальному та оцінно-результативному етапах розробленої моделі.

Реалізація першої дидактичної умови – *актуалізація мотиваційно-ціннісної підготовки студентів медичних закладів вищої освіти*, відбувалася на перших заняттях. У процесі проведення цих занять викладачі намагалися створити позитивну мотивації щодо досягнення успіху здобувачів освіти. Під час проведення практичних занять зі студентами було створено ситуації успіху, які були спрямовані на формування пізнавальних та професійних інтересів. Слід також зазначити, що відповідно до розробленої моделі та її етапів, першу дидактичну умову було реалізовано на цільовому етапі запропонованої моделі.

Для реалізації другої дидактичної умови – *організація взаємодії студентів і викладачів медичних закладів вищої освіти у мережі Інтернет через створення інформаційно-цифрового навчального середовища на основі індивідуального супроводу студента* – було здійснено додаткову психолого-педагогічну і методичну підготовка викладацького складу; сконструйовано індивідуальні маршрути освоєння навчальних дисципліни професійного циклу, що значно підсилювало досягненню поставленої мети, тобто сформованості інформаційно-цифрової компетентності. Ця умова була реалізована в спеціально створеному освітньому середовищі, де основна робота була спрямована на формування інформаційно-цифрової компетентності студентів.

Для реалізації третьої дидактичної умови – створення індивідуальних освітніх маршрутів студентів при проходженні навчальної та виробничої практик – було вивчено індивідуальні та психологічні особливості студентів аби у процесі проходження практик можна було досягти максимального результату сформованості їхньої інформаційно-цифрової компетентності.

Відповідно до визначеного алгоритму, третю дидактичну умову було реалізовано на оцінно-результативному етапі розробленої моделі.

На контрольному етапі експериментального дослідження було констатовано зростання рівня сформованості інформаційно-цифрової компетентності студентів у ЕГ: на 21,3% зросла кількість студентів із високим рівнем сформованості; на 24,3% – із середнім рівнем; на 45,6 % зменшилася кількість студентів із початковим рівнем сформованості їхньої інформаційно-цифрової компетентності (табл. 1).

На основі отриманих результатів було констатовано значне зростання рівнів усіх показників, що досліджувалися в ЕГ. Установлено, що формуванню інформаційно-цифрової компетентності студентів експериментальної групи сприяють визначені дидактичні умови.

© Nataliia Iukhno

Таблиця 1

Результати експериментальної роботи щодо сформованості інформаційно-цифрової компетентності студентів медичних закладів вищої освіти (приріст у %)

Критерії	Показники	Рівні	ЕГ (142 особи)			КГ (143 особи)		
			На початок експерименту	На кінець експерименту	Приріст	I зріз	II зріз	Приріст
Мотиваційний	наявність позитивної мотивації до формування інформаційно-цифрової компетентності	В	25,2	69,7	+44,5	25,6	36,5	+10,9
		С	31,0	25,2	-5,8	30,8	50,0	+19,2
		Н	43,8	5,1	-38,7	43,6	13,5	-30,1
Когнітивний	системність і ґрунтовність теоретичних та практичних знань щодо формування інформаційно-цифрової компетентності	В	–	26,9	+26,9	–	4,5	+4,5
		С	31,8	65,2	+33,4	32,5	54,3	+21,8
		Н	68,2	7,9	-60,3	67,5	41,2	-25,3
Операційний	уміння та навички формування інформаційно-цифрової компетентності	В	9,0	36,1	+27,1	8,3	17,9	+9,6
		С	23,9	45,2	+21,3	24,4	62,8	+38,4
		Н	67,1	18,7	-48,4	67,3	19,3	-48,0
Особистісно-рефлексійний	самоаналіз та рефлексія	В	3,4	31,1	27,7	3,2	16,2	13,0
		С	14,2	62,2	48,0	15,6	30,5	14,9
		Н	82,4	6,7	-75,7	81,2	53,3	-27,9

Обробка отриманих даних у процесі проведення педагогічного експерименту із застосуванням критерію Пірсона (χ^2) надала підстави стверджувати про наявність статистично вагомих змін в експериментальній групі. Дане твердження підтвердило правильність висунутої гіпотези (Тн > Тк, 11,58 > 5,991). Зазначимо також, що приріст відповідних змін у КГ значно нижча.

Отже, в результаті проведеного експериментального дослідження зазначимо про ефективність розроблених та реалізованих в освітній процес дидактичних умов формування інформаційно-цифрової компетентності студентів медичних закладів вищої освіти.

Висновки

Отже, проведений аналіз наукової літератури надав підстави для визначення суті поняття «інформаційно-цифрова компетентність» як складову мотиваційно-змістового, діяльнісно-процесуального та рефлексійно-особистісного компонентів, сформованість яких сприяє майбутньому фахівцю в професійній діяльності цілеспрямовано використовувати ІКТ, розуміти етику роботи з інформацією, проводити самоаналіз власної діяльності.

Автором розроблено модель та обґрунтовано дидактичні умови формування інформаційно-цифрової компетентності студентів медичного коледжу: актуалізація мотиваційно-ціннісної підготовки студентів медичних коледжів; організація взаємодії студентів і викладачів медичних коледжів у мережі Інтернет через створення інформаційно-цифрового навчального середовища на основі індивідуального супроводу студента; створення індивідуальних освітніх маршрутів студентів при проходженні навчальної та виробничої практик.

На констатувальному етапі експериментального дослідження було визначено *критерії та схарактеризовано показники:* мотиваційний (наявність позитивної мотивації до формування інформаційно-цифрової компетентності), когнітивний (системність і ґрунтовність теоретичних та практичних знань щодо формування інформаційно-цифрової компетентності студентів), операційний (уміння та навички формування інформаційно-цифрової компетентності), особистісно-рефлексійний (самоаналіз та рефлексія); рівні сформованості інформаційно-цифрової компетентності студентів медичних закладів вищої освіти (високий, середній, низький), що сприяють позитивній динаміці формування інформаційно-цифрової компетентності студентів медичних закладів вищої освіти. На формувальному етапі педагогічного експерименту було реалізовано обґрунтовані дидактичні умови формування інформаційно-цифрової компетентності студентів медичних закладів вищої освіти на цільовому, процесуальному та оцінно-результативному етапах розробленої моделі. На кон-

© Nataliia Iukhno

трольному етапі експериментального дослідження, на основі отриманих статистичних даних, констатовано зростання рівня сформованості інформаційно-цифрової компетентності студентів медичних закладів вищої освіти в ЕГ.

Перспективами подальших наукових пошуків вбачаємо у вивченні зарубіжного досвіду формування інформаційно-цифрової компетентності студентів медичних закладів вищої освіти.

Література

1. Жерновникова О.А. Дидактичні умови стимулювання самостійної навчальної діяльності студентів медичних коледжів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2009. 219 с.

2. Жерновникова О.А., Єфимова Т.В. Технологія формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів математики: теоретичний аспект. *Науково-дослідна робота студентів як чинник удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя*, 2018. Вип. 17. С.118–132.

3. Лобач Н.В. Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх лікарів в освітньому середовищі вищого медичного навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. Полтава, 2016. 234 с.

4. Наливайко О.О. Формування інформаційно-цифрової компетентності як результату професійної підготовки студентів класичних університетів. *Педагогічний альманах,* 2018. Вип. 40. С. 129–134.

5. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя», 2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975 (Дата звернення 20.09.2019).

6. Романовський О., Гриньова В., Жерновникова О., Штефан Л., Фазан В.. Формування цифрової компетентності майбутніх учителів математики: констатувальний етап. Інформаційні

технології і засоби навчання, 2018, Том 65, №3. С. 184–200.URL: https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2412 (Дата звернення 21.09.2019).

7. Шарлович З.П. Формування професійно-педагогічної компетентності медичних сестер сімейної медицини в процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2015. 255 с.

8. Юхно Н.В. Обґрунтування дидактичних умов формування інформаційно-цифрової компетентності студентів медичного коледжу. *Наукові записки кафедри педагогіки.* Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2019. №44.С. 315-322.

Юхно Н.В.

Реалізація та експериментальна перевірка дидактичних умов формування інформаційно-цифрової компетентності студентів медичних закладів вищої освіти

Анотація

У статті відповідно до мети описано загальну організацію, етапи проведення і результати педагогічного експерименту з перевірки дієвості реалізації дидактичних умов формування інформаційно-цифрової компетентності студентів медичних закладів вищої освіти. Автором запропоновано модель та шляхи реалізації дидактичних умов: актуалізація мотиваційно-ціннісної підготовки студентів медичних закладів вищої освіти; організація взаємодії студентів і викладачів медичних закладів вищої освіти у мережі Інтернет через створення інформаційно-цифрового навчального середовища на основі індивідуального супроводу студента; створення індивідуальних освітніх маршрутів студентів при проходженні навчальної та виробничої практик. Уточнено критерії та показники, рівні сформованості інформаційно-цифрової

© Nataliia Iukhno

компетентності студентів медичних закладів вищої освіти (високий, середній, низький), що сприяють позитивній динаміці формування інформаційно-цифрової компетентності студентів медичних закладів вищої освіти. За результатами статистичної обробки даних учасників педагогічного експерименту констатовано суттєве підвищення рівнів усіх показників, що вимірювалися. Установлено, що формуванню інформаційно-цифрової компетентності студентів медичних закладів вищої освіти сприяють визначені дидактичні умови.

Ключові слова: педагогічний експеримент, студент, медичний заклад вищої освіти, дидактичні умови, модель, формування, інформаційно-цифрова компетентність.

Юхно Н.В.

Реализация и экспериментальная проверка дидактических условий формирования информационно-цифровой компетентности студентов медицинских учреждений высшего образования

Аннотация

В статье описано общую организацию, этапы проведения и результаты педагогического эксперимента по проверке действенности реализации дидактических условий формирования информационно-цифровой компетентности студентов медицинских высших учебных заведений. Автором предложено модель и пути реализации дидактических условий: актуализация мотивационно-ценностной подготовки студентов медицинских высших учебных заведений; организация взаимодействия студентов и преподавателей медицинских учреждений высшего образования в сети Интернет через создание информационно-цифровой учебной среды на основе индивидуального сопровождения студента; создание индивидуальных образовательных маршрутов

© *Наталя Юхно*

студентов при прохождении учебной и производственной практик. На констатирующем этапе педагогического эксперимента были определены критерии и показатели, уровни сформированности информационно-цифровой компетентности студентов медицинских высших учебных заведений (высокий, средний, низкий), способствующие положительной динамике формирования информационно-цифровой компетентности студентов медицинских высших учебных заведений. По результатам статистической обработки данных констатировано существенное повышение уровня всех показателей, которые измерялись. Установлено, что формированию информационно-цифровой компетентности студентов медицинских высших учебных заведений способствуют определенные дидактические условия.

Ключевые слова: педагогический эксперимент, студент, медицинское учреждение высшего образования, дидактические условия, модель, формирования, информационно-цифровая компетентность.

© Nataliia Iukhno

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове, науково-виробниче,
навчальне видання

PROFESSIONAL EDUCATION: Methodology, Theory and Technologies.
ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА: методологія, теорія та технології

Збірник наукових праць

Випуск 10

Редакційна колегія залишає за собою право редагувати та скорочувати текст.

У разі передруку посилання на видання «Professional Education: Methodology, Theory and Technologies. Професійна освіта: методологія, теорія та технології» обов'язкове.

Адреса редакції: Україна, 08401 м. Переяслав-Хмельницький Київської обл., вул. Сухомлинського, 30, кафедра професійної освіти (ауд. 322).
E-mail: phdpu.nfv@gmail.com

П 84 **Professional Education: Methodology, Theory and Technologies. Професійна освіта: методологія, теорія та технології :** зб. наук. праць / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний вищий навчальний заклад імені Григорія Сковороди. – Переяслав: СКД, 2019. – Вип. 10. – 272 с.

Збірник містить наукові статті з викладом результатів теоретичних і експериментальних досліджень актуальних проблем професійної освіти в Україні та світі.

Видання адресовано науковцям, молодим дослідникам, педагогам, усім, хто цікавиться національною практикою та світовими тенденціями і новаціями в освітній галузі.

Автори несуть відповідальність за достовірність представленої у статтях інформації, точність назв, цифр, прізвищ та цитат.

УДК 378:001.8(082)
П 84

Scientific, scientific and production,
educational edition

PROFESSIONAL EDUCATION: Methodology, Theory and Technologies.
ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА: методологія, теорія та технології

The collection of scientific papers

Volume 10

The Editorial Board reserves the right to edit and streamline the text.
In the case of a reprint, a reference to the publication «Professional education: methodology, theory and technologies» is mandatory.

Address of the editorial office: 08401, Ukraine, Kyiv reg., Pereiaslav-Khmelnytskyi, 30, Sukhomlynskyi Str., The Department of Professional Education (off. 322).
E-mail: phdpu.nfv@gmail.com

P 84 Professional Education: Methodology, Theory and Technologies. Професійна освіта: методологія, теорія та технології (2019). Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University. Volume 10. 272 p.

The collection includes the scientific works with the results of theoretical and experimental research on the current problems of professional education in Ukraine and the world.

It is addressed to scholars, young researchers, teachers, and everyone who is interested in national practice and world tendencies and innovations in the field of education.

The authors are responsible for a verity of the information given in the articles, an accuracy of titles, numbers, names and citations.

UDK 378:001.8(082)
P 84

Підписано до друку 27.12.2019 р. Формат 60Х84 1/16.
Папір офс. № 1. Гарнітура TimesNewRoman.
Наклад 50 прим. Зам. № 206 Ум.друк.арк. 15,81
Зверстано та віддруковано з оригінал макету в друкарні ПП «СКД».
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5247 від 22.11.2016 р.
ПП «СКД», м. Переяслав-Хмельницький, вул. Гімназійна 9-а.
Тел: (093) 045-06-05, (099) 486-68-78, (067) 65-65-355
e-mail: skd_druk@ukr.net
сайт: www.skd-druk.com